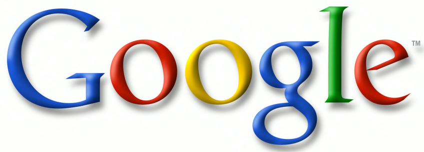
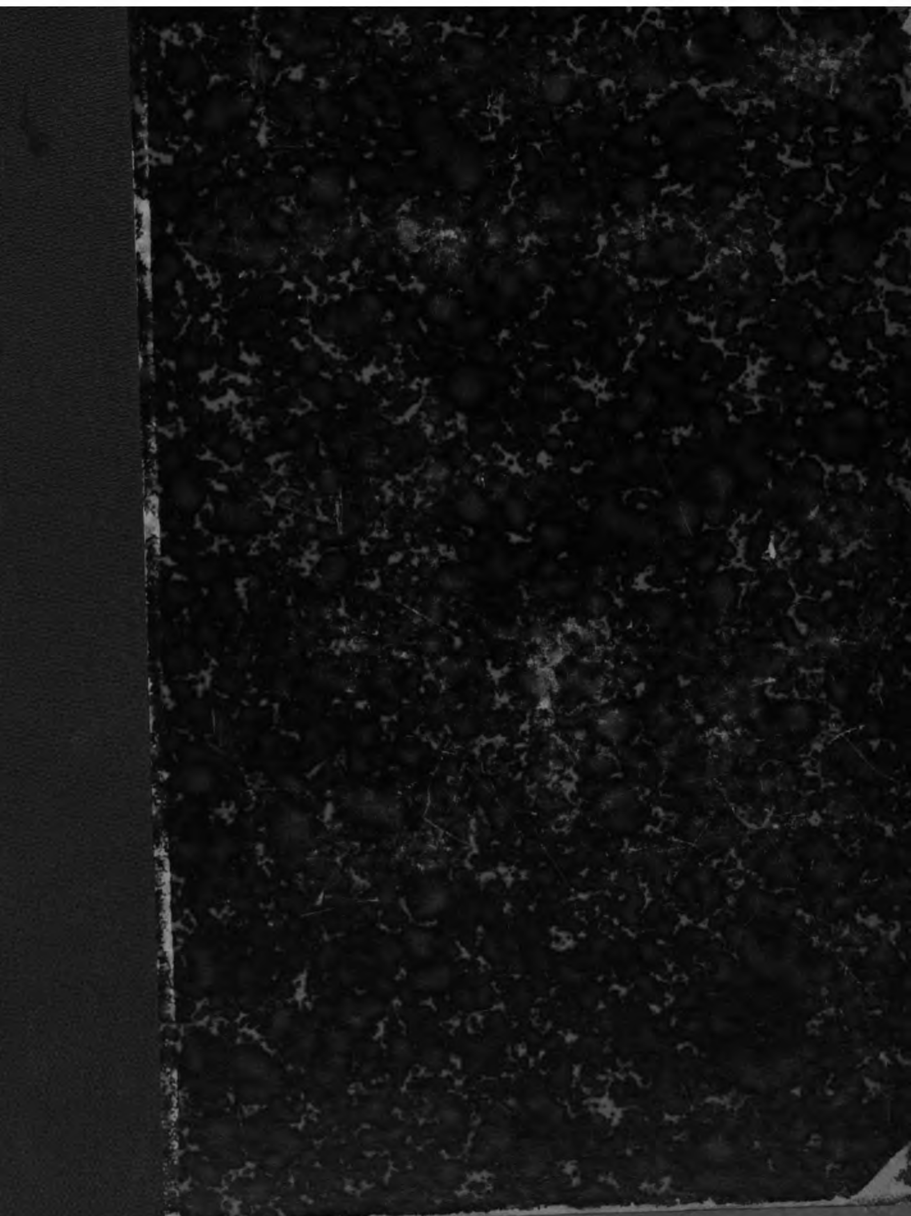

SIGILLUM COLLEGII COLUMBIAE NOVI EBORACI
In Lumine Tuo Videbimus Lumen
1 PET. II. 1. 2. &c.

Digitized by Google

Populärt vetenskapliga föreläsningar vid Göteborgs Högskola
I

OIDIPUS-SAGAN

I DEN

GREKISKA TRAGEDIEN

AF

JOHANNES PAULSON

GÖTEBORG
WETTERGREN & KERBER
1895

Wald. Zachrissons Boktryckeri, Göteborg.

Dessa föreläsningar, som höllos vid Göteborgs Högskola höstterminen 1894, framträda här i allt väsentligt i sin ursprungliga form. Af den olikhet i omfång, de visa, sådana de föreligga i tryck, finner läsaren lätt att ämnets fördelning på de olika föreläsningarne vid deras hållande varit i någon mån en annan än nu. — Jag har helt uteslutit tvenne i den hållna serien ingående föreläsningar, af hvilka den ena handlade om den grekiska tragediens ämnesval — hvilken uppgift jag önskar få tillfälle att utförligare behandla —, den andra åter innehöll en elementär framställning af dramats teknik och af omständigheter, som voro förknippade med dess framförande på scenen.

För de utdrag ur tragediernas text, som här meddelas, står jag i hvad angår Aischylos' **De sju mot Tebe,** *såsom på vederbörligt ställe anmärkes, alltigenom i skuld till* **A. M. Alexandersons** *utmärkta tolkning. De ur* **Antigone** *meddelade textställena äro hufvudsakligen hämtade ur* **Brandts** *öfversättning. Min afsikt var visserligen att själf gifva en tolkning af dessa Antigone-ställen. Men sedan jag vid föreläsningens hållande af tidsskäl varit hänvisad till att begagna mig af en redan förefintlig tolkning — hvarvid det var naturligt att välja Brandts —, märkte jag, då jag sedermera försökte att självständigt återgifva dessa ställen, att Brandts öfversättning redan satt mig så i blodet, att jag endast ställvis kunde självständigt bryta igenom den. Jag har därför*

hufvudsakligen följt honom, men tillåtit mig att i hans text införa stycken af min egen tolkning. Därtill har jag ej sällan manats af hans bland trimetrarne rätt talrikt inblandade alexandriner, hvilka stött mig och hvilka jag därför velat, så långt ske kunde, undanrödja. Emellertid har jag mycket tvekat, om jag gjorde rätt i att på det sättet »revidera» en annans öfversättning; men jag hoppas att det, efter detta meddelande, icke skall räknas mig till last — annat än för den händelse af mig gjorda ändringar skulle befinnas vara försämringar.

Hvad tolkningarna ur **Konung Oidipus**, **Oidipus i Kolonos** *och* **Feniciskorna** *angår, tror jag mig ha rätt att kalla dem för mina. Men jag har samvetsgrannt jämfört dem med äldre mig tillgängliga öfversättningar (för de tvenne förstnämnda särskildt* **Palmblads**) *och, där dessa tolkningar därtill synts mig gifva anledning, ur dem upptagit icke blott enstaka uttryck, utan hela verser, utan att jag ansett mig i detta arbete böra i hvarje fall anföra, till hvilken tolkning jag anslutit min.*[1] *Dock beror öfverensstämmelsen långt ifrån alltid på lån. — Att så litet meddelas ur tragediernas korsånger beror på svårigheterna att tolka dem så, att de blifva njutbara äfven för läsare utan klassisk bildning.*

Hvad behandlingen af grekiska namn beträffar, har jag sökt gifva personnamnen i deras grekiska form, men icke utsträckt denna princip till ortnamn (därför Aten, Tebe o. s. v.) Jag är medveten om den inkonsekvens, som ligger däri. Utan föregångare skulle jag näppeligen vågat skrifva **Oidipus** *och låta denna form behålla accenten på den första stafvelsen, då den med sådan accentuering hvarken är grekisk eller latinsk. (Alexanderson har* **Oedipus**).

---

[1] *Sid. 29 äro vv. 1082, 83 gifna delvis efter Cavallin, Smärre Skr. sid. 11.*

Men jag kunde å andra sidan hvarken besluta mig för att transskribera samtliga personnamn till latinsk form eller att göra det blott med detta enda.

Så vare då detta lilla häfte öfverlämnadt i den allmänhets händer, som kan vara intresserad af att höra något från den forntid, på hvilken vår egen tids odling i så hög grad hvilar. Särskildt har jag i tankarne de åhörare, inför hvilka dessa föreläsningar ursprungligen höllos.

Göteborg i Sept. 1895.

JOHANNES PAULSON.

ÖFVERSIKT AF INNEHÅLLET:

I.

Tragedien är en sen skapelse inom den grekiska litteraturen. Aristoteles berättar, att den är en utveckling af dityramben, en hänförd, till innehåll och form tämligen obunden sång, som, föredragen af en satyrkor, hörde med till Dionysoskulten. Men denna Aristoteles' nakna uppgift ger oss ännu icke en åskådlig framställning af tragediens uppkomst och växt till den form, i hvilken den möter oss. Vi skola i korthet taga en öfversikt öfver den litterära utveckling, som förberedde dramat öfverhufvud och särskildt tragedien.

På det tidiga kulturstadium, där individualiteten icke löst sig ur folkets större enhet, utan till sin åskådning och sina intressen helt och hållet går upp i densamma, är det den episka diktens konstform, i hvilken fantasi och känsla framlägga sitt innehåll. Det är där icke den enskilde, som diktar för sitt folk; det är folket, som genom den enskilde kläder sina tankar i diktens dräkt. Därför är också grekernas episka diktning, så långt den ännu så

till innehåll som form äger anspråk på ursprunglighet, herrelös. Senare tider, som lärt sig att sätta den enskilde emot folkets helhet och hvilkas poetiska produktion följaktligen framträdde som individuell ägendom, kunde icke förstå grunden till att dessa dikter framträdde utan författarenamn: den lät sig därför angeläget vara att skapa sådana, och litteraturhistorien har troget öfvertagit dem.

Med lyriken framträder individen som sådan inom den grekiska litteraturen, i medveten motsats såväl till folket i dess helhet som till den enskilde medlemmen inom detsamma. Det är i öfverensstämmelse med eller snarare på grund af lyrikens subjektiva karakter, som den i motsats till epiken delar sig i en mängd till innehåll och form skilda arter: *elegien,* uttrycket för sorgen vid kära anhörigas bortgång eller för glädjen inom det feststämda dryckeslaget, — Tyrtaios' eldande stridssånger och Solons visa maximer; *iamben,* »smädedikten», som villigt lånade sig till det bitande hån, med hvilket Archilochos och Hipponax ville hämnas sin kränkta egenkärlek; *korsången* i alla dess förgreningar sådan den förekom vid de religiösa högtidligheterna eller vid furstarnes yppiga fester; *kärlekssången* och *dryckesvisan,* sådana de i den grekiska litteraturen företrädas af Sappho och Anakreon.

I detta subjektiva skede af den grekiska litteraturens utveckling möta vi prototyperna till tragediens beståndsdelar, hvad *formen* angår. Tragediens korpartier gå tillbaka till korsångerna vid de reli-

giösa högtidligheterna, enligt Aristoteles närmast till Dionysos-dityramben; dialogen åter har lånat sin form från den iambiska diktningen. Men tragediens *innehåll* var icke därmed gifvet.

Den gamla hjältesagan, sådan den förelåg i de dikter, som vanligen pryddes med Homeros' namn, var emellertid icke af lyrikens subjektiva utgjutelser utträngd ur det bildade medvetandet. Det är den Siciliske skalden Stesichoros' förtjänst att för korsången hafva gjort sig tillgodo denna hjältesagas innehåll; och vi känna från Herodotos att tragiska och dityrambiska korsånger icke blott firade Dionysos' lidanden, utan jämväl mytiska hjältars. Lyriken hade alltså på sin egen botten ingått en förening med hjältesagan, och det var denna förening, som för den grekiska tragedien förmedlade dess innehåll.

I Aten är det nu till sist, som den litterära utvecklingen sammanslutes till den enhet, ur hvilken grekernas klassiska tragedi växer fram. Det var under den konstälskande tyrannen Peisistratos, som den första tragedien uppfördes i Aten, år 536, och skalden hette Thespis. Denna tragedi var till sin form synnerligen enkel: en kor, i responsion mot hvilken uppträdde en enda skådespelare, — eller snarare en recitator, som i mimisk framställning återgaf innehållet af den myt, kring hvilken korens lyriska sånger rörde sig. Men därigenom att denne begynnande skådespelare uppträdde dels som motspelare mot koren, dels mellan de olika korsångerna

i olika roller, var det möjligt att i någon mån framställa en dramatisk handling och att likaledes i densamma bringa någon omväxling. Aischylos utvecklade tragedien ytterligare genom att införa ännu en skådespelare; därigenom blef dialogen i stånd att ensam, utan korens tillhjälp, uppbära en dramatisk handling. Sedan Sophokles infört ännu en skådespelare, den tredje, hade tragedien i tekniskt hänseende hunnit sin höjdpunkt.

Den attiska tragedien har alltså sitt *innehåll* från den ioniskt-episka dikten; sin *form* har den lånat dels (för dialogen) från den ioniska iamben, dels (för korsångerna) från den doriska korlyriken.

* * *

Den grekiska tragediens blomstringstid är kort. Vi hafva full rätt att anse den sammanfalla med den tid, till hvilken de tragedier höra, som, åtminstone i allt väsentligt, blifvit oskadde förvarade åt eftervärlden. Denna tragiska produktion är lätt att öfverskåda; vi behöfva där icke röra oss med många namn. Det är endast trenne skalder, vi hafva skäl att nämna: Aischylos, Sophokles och Euripides, i ordning efter deras inträde i världen; icke heller är antalet af de skådespel, eftervärlden af dem äger, synnerligen stort; af Aischylos 7, af Sophokles likaledes 7, af Euripides, med frånräkning af hans satyrdrama »Kyklopen» och med bortseende från att en af de under hans namn gående tragedier är till

äktheten omtvistad, 18; och den tid, inom hvilken denna åt oss bevarade tragiska diktning faller, utgör icke fullt tre fjärdedels århundrade: den äldsta åt oss bevarade tragedien är sannolikt »De bönfallande» af Aischylos; den torde vara att hänföra till 470-talet före Kr.; Sophokles och Euripides, hvilka bägge jämnt ett halft århundrade öfverlefde Aischylos, dogo år 406. Men den tid, till hvilken denna tragiska diktning hör, var den grekiska andens fruktbaraste tid. Den inledes af Greklands med seger krönta ansträngningar att tillbakavisa medernas anfall, och det var segern i denna ojämna strid, som först gaf grekerna den rätta känslan af nationell samhörighet och därmed lyftning och flykt åt det grekiska folkets hela lif. Under dess fortsättning är det, som Perikles' härliga ledning af den atenska demokratien gör denna klippstat till en hellenisk stormakt utåt, och inåt till en eminent kulturstat. Under denna tid är det, som Pheidias låter de olympiske gudarne få nytt lif i marmorn, så som, vid sidan af honom, endast den homeriska dikten kunnat skänka dem det, och till en evärdlig vård öfver Atens storhet byggas på dess Akropolis de härligaste tempel. Det är nu, som den grekiska tanken gör sina eröfringar genom tänkare sådana som Anaxagoras och Sokrates, föregångare till honom, hvars bild skönjes vid tidehvarfvets slut, Plato. Det nyväckta politiska intresset föder historieverk sådana som Herodotos' nio böcker världshistoria, efter de nio sånggudinnorna kallade med deras namn, och Thuky-

dides' oöfverträffliga skildring af den sönderslitande strid, i hvilken detta tidehvarf kom att utlöpa — kämpaspelen vid den grekiska storhetens grafläggning. Ännu vid början af denna tidrymd adlas festerna vid de grekiska furstarnes hof af Simonides' och Pindaros' lyriska körer, dramats närmaste litterära frände. Midt ibland all denna härlighet är det, som äfven den tragiska diktningen slår ut i blom, vittnande äfven den om det sammanhang, som äger rum mellan folkens nationella och materiella lyftning å ena sidan, och å den andra deras insatser i samtidens intellektuella odling.

* * *

Vi skola i dessa föreläsningar icke behandla den grekiska tragedien i allmänhet. Det ämnet skulle vara för vidlyftigt för att under de få timmar, som stå oss till buds, kunna framställas på ett så konkret sätt, att det gåfve en verklig behållning. Vi skola i stället behandla endast några få tragedier, men välja då sådana, som genom sitt mytiska ämne äro besläktade med hvarandra. Vi skola här med hvarandra genomgå de tragedier, som hämtat sitt ämne från den *tebanska hjältesagan* eller, som denna saga äfven efter dess centrala och ursprungliga del lämpligen kallas, — *Oidipus-sagan.*

Den tebanska sagokretsen har nu lockat alla de tre stora tragici att försöka sig med ämnen ur densamma. Af Aischylos hafva vi ännu kvar en

tragedi, som hör till denna mytkrets, *De sju mot Tebe.* Den var det sista af trenne sammanhängande stycken; de båda första hette *Laïos* och *Oidipus;* de grekiske tragöderna uppträdde alltid med trenne stycken i sänder, hvilka i den äldre tiden plägade förbindas med hvarandra genom ämnets enhet. Trenne på ett sådant sätt sammanslutna tragedier kallades en *trilogi.*[1] — Af Sophokles sju bevarade tragedier falla tre inom den tebanska sagokretsen, *Konung Oidipus, Oidipus i Kolonos* och *Antigone.* — Af Euripides finnes en tragedi bevarad, som berör centralare delar af denna sagokrets, *Feniciskorna.* — Af dessa tragedier är den Aischyleiska äldst, ty den kom till uppförande redan år 467. Af de nämnda Sophokleiska tragedierna åter är *Antigone* den äldsta, uppförd 442, under det att *Konung Oidipus* är till tiden obestämd, men med all säkerhet att förlägga till åren mellan 432 och 424, och *Oidipus i Kolonos* är en af skaldens sista skapelser, enligt en uppgift uppförd först efter skaldens död. Den Euripideiska tragedien antages höra till skaldens senaste år.

Jag skall nu i korthet redogöra för innehållet i de här nämnda tragedierna, icke efter den tids-

[1] Till en sådan tragisk trilogi anslöt sig som fjärde skådespel ett *satyrspel*, s. k. emedan koren i det normalt utgjordes af *satyrer.* Satyrspelet hämtade sina personer från samma sfer, som gaf tragedien dess ämnen. Men i satyrspelet voro de försatta i en annan milieu, den som angifves genom skådespelets namn, och lämpade efter dess förhållanden.

följd, i hvilken de framträdde, utan i den ordning, i hvilken deras ämne förekommer i myten, och kommer alltså att börja med *Konung Oidipus;* först måste jag dock med några ord omnämna den del af myten, som faller före den punkt, där denna tragedi tager vid.

Jag skall härvid icke synnerligen fästa mig vid de olika varianterna af sagan, utan väsentligen hålla mig till den form af densamma, hvilken är förutsättning för de tragiska skaldernas, särskildt Sophokles' framställning.

Laïos härskade i Tebe. Han var förmäld med Iokaste, Menoikeus' dotter. Oraklet hade spått honom att, föddes honom en son, skulle denne varda sin faders bane och sin moders make. Då därför Iokaste, hans gemål, födde honom en son, erinrade sig föräldrarne oraklet och läto efter trenne dagar utsätta den späde på berget Kithairon. Laïos och Iokaste läto smärtan öfver att hafva nödgats utsätta sitt barn besegras af tanken, att de därigenom hade förhindrat sonen att mörda sin fader och träda i äktenskap med sin moder. Orakelspråket kunde nu mer icke gå i uppfyllelse.

Men den herde, som fått det grymma uppdraget att utsätta den späde, kände medömkan med den lille och lämnade honom i vård hos en annan herde, hvilken på berget vaktade den korintiske konungen Polybos' hjordar. Denne bragte honom till sin herre, konung Polybos, som fattade intresse för barnet.

Konung Polybos, som lefde i ett barnlöst äktenskap med sin gemål Merope, lät uppfostra honom som egen son, och Oidipus växte också upp i den tro, att han var född till arftagare af Polybos' välde. Men ur denna lugna tillförsikt väcktes han, när vid en festmåltid en korintier, som var honom gramse, — på den grund, berättas det, att Oidipus var alla öfverlägsen i styrka — hånade honom med att säga att han var ett hittebarn. Oidipus blir orolig och kan knappast afvakta festmåltidens slut, innan han spörjer dem, han trodde vara sina föräldrar, hvad korintierns hånande ord betydde. De svara honom undvikande, men de betedde sig så kärleksfullt emot honom, att han däri ville se ett bevis på att de voro hans verkliga föräldrar. Men oro gnager dock ständigt hans sinne, och all hans traktan går ut på att vinna full klarhet i det spörsmål, som ängslar honom. Till sist fattar han hemligen vandringsstafven och färdas, utan att yppa det för någon, till oraklet i Delfi, där han hoppades få ett svar, som skulle häfva hans tvifvel och visa tillbaka det kränkande hånet. Men i stället för svar på sin oroliga fråga, fick han af oraklet höra: »Akta dig för att komma till din hembygd; ty du skall mörda din egen fader, äkta din egen moder och visa människorna en förhatlig afföda». Osäglig ångest fattade Oidipus. Han vågade icke återvända till Korint, ty om än man velat hos honom väcka tvifvel på att han var Polybos' och Meropes son, sade honom dock hans hjärtas känslor att de voro hans

föräldrar. Komme han dit, sloge måhända gudarne honom med vanvett och inledde honom på det sättet i de synder, för hvilka han fasade. Han slog därför in på en annan väg från Delfi, åt Boiotien till. Medan han ännu var på vägen mellan Delfi och Daulis, mötte han på ett ställe, där tre vägar stötte samman, en vagn, på hvilken färdades en äldre man — »i den ålder, då de första gråa håren börja visa sig» — med en härold, en körsven och tvänne tjänare. Körsvennen dref fotgängaren[1] ur den smala vägen; men Oidipus, snar till vrede som han var, blef däröfver förtörnad, kom i handgemäng med de resande och dödade den gamle mannen jämte hans följeslagare, utom en, som undkom för att berätta olyckan. Denne gamle, som fallit för Oidipus' vandringsstaf, var ingen annan än konungen i Tebe, Laïos, Oidipus' egen fader. Han var, utan att bära något tecken på sin kungliga värdighet, stadd på färd till oraklet i Delfi. Oidipus tog nu, ovetande, sin faders lif. Oraklet hade därmed redan till sin första del gått i fullbordan.

Under sin fortsatta vandring kom Oidipus till Tebe. Staden var just försänkt i sorg öfver förlusten af sin konung, som nyss hade blifvit dödad

[1] En annan tradition låter äfven Oidipus färdas till vagns, — uppenbart i syfte att lättare förklara, hvarför de mötande icke kunde utan kollision komma förbi hvarandra. Denna samma tradition låter äfven Laïos (eller hans härold?), otålig öfver Oidipus' dröjsmål att vika undan, döda en af dennes hästar — detta för att motivera Oidipus' vrede.

under en resa. Men denna olycka var icke den enda, som hvilade öfver staden. En sfinx hade lägrat sig på en klippa icke långt från Tebe — den bar därför namnet sfinx-berget —, ett bevingadt odjur, som till hufvud och bröst hade skapnaden af en jungfru, men hvars kropp var ett lejons och slutade i en draksvans. Den grekiska myten gaf henne till fader Python, den hundrahöfdade draken, som stred med Zeus om väldet öfver världen, men vardt krossad af hans blixt och kastad i Tartaren. Hennes moder var Echidna, tvegestaltad, till hälften jungfru, till hälften orm; och värdiga helsyskon hade sfinxen i Kerberos, hunden med de tre eller femtio hufvudena — lika godt hvilket tal — och med det gälla skallet, väktaren vid underjordens port, den likaledes månghöfdade hydran i träsket vid Lerne — myten ryggade icke tillbaka för att förse detta vidunder med ända till 10,000 hufvuden —, den tregestaltade chimæran, som till sin främre del var ett lejon och slutade som drake, under det att hennes midt hade getens skapnad, o. s. v.

Denna sfinx förelade nu hvar och en, som där kom vägen fram, en gåta, som hon hade lärt af muserna; den som icke kunde lösa den gåta, som blifvit honom förelagd, greps af odjuret och försvann i dess gap. Oraklet hade nu förkunnat, att så snart någon kunde lösa sfinxens gåta, skulle odjuret störta sig från sin klippa och staden vara befriad från hemsökelsen. Bland sfinxens offer räknade

staden snart också en son till Kreon,[1] som efter Laïos' död såsom broder till drottningen Iokaste förde regeringen i Tebe. Kreon lät då kungöra, att den, som genom att lösa den gåta, sfinxen honom förelade, befriade staden från dess plågoris, skulle blifva Tebes furste och få till gemål drottningen Iokaste. Vid denna tidpunkt kom Oidipus på sin tunga färd fram mot Tebe. Faran och det utsatta priset lockade på en gång hans hjältenatur och hans skarpsinne; och skulle han också misslyckas, så var lifvet honom icke mycket värdt, sedan det hade fördystrats genom oraklets hotfulla spådom. Han lät sfinxen förelägga sig gåtan, hvilken lydde så: »Hvad är det, som har blott en röst, men om morgonen går på fyra fötter, om middagen på två, om aftonen på tre; men dess lemmars kraft och dess rörelsers snabbhet är minst, då antalet af dess fötter är störst».[2] Sfinxen trodde sig hafva förelagt Oidipus en olöslig gåta och var redan viss om sitt rof. Men Oidipus log, då han hörde den; så lätt fann han den. »Lösningen af

---

[1] Traditionen ger åt denne son namnet *Haimon*, samma namn som på en senare punkt i sagan bäres af den Kreons son, som var Antigones trolofvade.

[2] En senare skald gaf gåtan i hexametrar:
En röst äger det blott, men på två och på tre och på fyra
Fötter på jorden det går. Af allt som rör sig i luften,
Rör sig i haf och på land allen' det sitt väsen förändrar.
Men när fötternas tal, som stödja dess vandring, som störst är,
Svagast är det till lemmarne då, långsammast det rör sig.

din gåta», svarade han, »är människan; ty i sitt lifs morgon, så länge hon är ett svagt och kraftlöst barn, skaffar hon sig fram på sina två händer och sina två fötter; i sitt lifs middag, då hennes lemmar vunnit styrka, går hon på sina två fötter; men när hon kommit till sitt lifs afton och behöfver stöd, tager hon till hjälp en staf som tredje fot». Gåtan var löst — och i blygsel och förtviflan störtade sig sfinxen från sin klippa och dog, eller vardt, enligt en annan vändning af sagan, dödad af Oidipus. Men till lön för sin bragd vann Oidipus Tebes kungatron och Iokaste till gemål. Därmed hade, honom ovetande, den andra delen af orakelspråket gått i fullbordan. Det följde som en konsekvens af hans mord på konung Laïos, och ökade den skuld, han därigenom redan ådragit sig. Iokaste födde honom sönerna Eteokles och Polyneikes, och döttrarna Antigone och Ismene, enligt oraklet »en förhatlig afkomma», ty de voro på en gång sin faders barn och syskon.

II.

I vår förra föreläsning gingo vi genom innehållet i den tebanska hjältesagan ända till den punkt, där Sophokles' tragedi *Konung Oidipus* tager vid. Vi skola ägna denna timme åt en redogörelse för innehållet i denna tragedi.

Oidipus har härskat lyckligt i Tebe under en följd af år och vunnit sitt folks kärlek. Men nu har landet fallit under en svår hemsökelse: skördarne förvissna på fälten, hjordarne dö bort, och döda äro de foster, Tebanernas hustrur föda. I sin nöd vänder sig folket till Oidipus, i hvilken det ser en gudarnes gunstling; med olivkvistar i händerna, tecknet till att de komma som bönfallande, hafva de lägrat sig på fotstegen kring ett altare på den öppna platsen framför fursteboningen. Han har en gång förr räddat dem:

v. 31. Väl skattas ej som gudars like du af oss,
Som — unga, gamla — sitta här kring altarhärd.
Dock räknas som hjälprikast ibland männer du
I lifvets skiften, gudamakters skickelser.

v. 35. Då du till Kadmosborgen lände, frälste du
Oss från vår skatt till grymma gåtogifverskan,
Fastän dig okänd var vår nöd, och ingen dig
Om hjälp anropat. Men en gud dig gaf det in.
Nu hålles du för räddarn af vårt lif med rätt.

Men Oidipus har, redan innan folket vändt sig till honom med sina böner, sändt sin svåger Kreon till oraklet för att spörja, genom hvilka åtgärder Tebe och dess land kunde befrias från hemsökelsen. Kreon väntas tillbaka hvarje ögonblick; han kommer redan med svaret:

v. 96. Oss oförtydbart siardrotten Phoibos bjöd
Besmittelsen från landet fjärma, hvilken här,
Osonad ännu, länge närts och näres än.

Oidipus står här inför en gåta. Han känner icke, hvilken skuld hvilar öfver Tebe. Genom vidare spörsmål får han dock veta, att det är mordet på Konung Laïos, för hvilket nu hemsökelsen drabbar staden, emedan det icke hade blifvit sonadt genom den brottsliges bestraffande. Han spörjer nu Kreon om de allmänna förhållanden, under hvilka Laïos blef mördad, och får af denne veta, att den ende öfverlefvande från olyckstillfället berättat, att Laïos blifvit öfverfallen af röfvare; att den brottslige icke omedelbart efterspårades berodde på de lidanden, sfinxen beredde staden. Oidipus lofvar att allt nu skall göras för den brottsliges finnande och bestraffande.

Nu träder koren, som i denna tragedi utgöres af tebanska borgare, in på orkestran och föredra-

ger sin första sång, som ger uttryck åt stämningen i Tebe under dessa svåra olycksdagar. Den slutar med en bön till Apollon, Artemis och Bakkhos om hjälp.[1]

I den replik, som följer efter korsången, säger Oidipus, att korens bön skall bli hörd. Han låter kungöra i hela landet att, hvem helst som känner något om, hvem som drap Laïos, skall yppa det, och tillika uttalar han förbannelser och förvisningsdom öfver dråparen såväl som öfver den, som möjligen kunde skyla dråparen; ja, för att visa, i huru hög grad misstanken att själf vara den brottslige är Oidipus fjärran, och för att därigenom låta den olycka, som snart rusar in öfver honom, afteckna sig dess skarpare mot bakgrunden af den trygga tillförsikt, i hvilken han nu befinner sig, låter skalden honom säga, att all den förbannelse, han uttalat, skulle drabba äfven honom själf, därest han vore medveten om att hysa missdådaren i sitt hus.

Guden har emellertid yppat missgärningen, icke missgärningsmannen. För att lära känna honom är det, som den blinde siaren Teiresias eftersändes.

---

[1] Den grekiska tragedien bestod af omväxlande dialogpartier och af en särskild kor utförda sånger. Tekniskt spela korsångerna samma roll i den grekiska tragedien, som mellanakterna (ridåns nedfällning) i det moderna skådespelet. Under korsången kunde skådespelaren aflägsna sig för att kostymera sig för den uppgift, som efter korsångens slut väntade honom. I regel voro alla rollerna i ett skådespel fördelade på tre skådespelare. — Koren kunde dock äfven (genom korföraren) deltaga i dialogen.

Denne kommer, men vägrar att yppa något; ty han förutser de kval, i hvilka han därmed skulle störta Oidipus. Denne bryter ut i sin naturliga häftighet, men Teiresias svarar att icke ens hans vrede skall förmå honom att yppa ett ord. Då utbrister Oidipus:

v. 345. Du väckt min vrede! Ej jag dölja skall ett grand
Af hvad jag tänker: vet, i dig jag ser den man,
Som planlagt och fullbordat dådet, blott att ej
Din hand det utfört; men om dina ögons ljus
Du ägt, tillskrefve dig allen jag detta dåd.

Men Oidipus' vrede väcker äfven Teiresias' vrede. Med hänsyftning på att Oidipus i sitt budskap till folket angående mördarens efterforskande förbjudit enhvar, som kände honom, att med honom hafva någon beröring, svarar siaren:

v. 350. För sådant tal du! Dig jag vill förkunna då
Din plikt att följa eget bud: från denna dag
Ditt folk du icke, icke mig tilltala må!
Den skändlige besudlarn af ditt land är du.

Vi skönja här att vi börja närma oss den punkt i tragedien, där det tragiska skall med all sin makt drabba den skuldbelastade, det ställe, där den lycka, på hvilken den tragiske hjälten trotsar, med ens varder till olycka. Med en konstterm kallade grekerna denna vändpunkt i tragedien *peripeti,* en term, som enligt Aristoteles betecknar ett »omslag i händelseutvecklingen», i tragedien alltså öfvergång från lycka till olycka. Vi lägga också märke till,

att det är Oidipus' oförmåga att vara herre öfver sin otyglade häftighet, som framkallar katastrofen.

Siarens tal är emellertid fortfarande dunkelt för Oidipus, och i stegrad vrede drifver denne Teiresias att ännu oförtydbarare mot honom slunga anklagelsen:

v. 362. Den mördare, du efterspårar, är du själf;

och han antyder äfven den blodskam, i hvilken Oidipus lefver. Denne ser emellertid i allt detta ett utslag af afund och ränker, hvilka Kreon och Teiresias i förbund smidt. Oidipus förnekar Teiresias' siargåfva. Ägde han en sådan, hvarför löste då ej han sfinxens gåta? Nu löstes den endast af Oidipus. Det enda, som hindrar honom att bära våldsam hand på Teiresias, är att denne är gammal och blind. Då Oidipus trots detta tyckes vilja skrida till våldsamheter, under tillvitelsen att Teiresias talar vanvett, säger denne att vanvettig hade han icke synts hans föräldrar. Vid detta ord fäster sig Oidipus. Skulle Teiresias känna hans föräldrar? Skulle han nu få svaret på sin oroliga fråga och därmed ett medel i hand att undvika att fullborda oraklets förutsägelse? Men Teiresias dunkla svar lyder:

v. 438. I dag föräldrar får du — och tillintetgörs.

Efter ytterligare häftiga repliker drifves Teiresias att i hela dess vidd röja allt:

v. 447. Jag går, men utan fruktan för din vreda blick
Jag yppar allt; ty du ej mäktar skada mig.
Hör här min spådom: mannen, som du länge sökt,

Med hot och med häroldars rop kungörande,
Att Laïos var mördad, se, han finnes här.
En främling tros han vara; snart dock yppas skall
Att han i Tebe föddes, men till fägnad ej
Han skall det spörja; ty till blindhet byts hans syn,
Hans rikedom till tiggararmod, och sin väg
Med staf i handen trefvar han till främlingsland.
Han röjd skall varda som på en gång bror och far
Åt sina barn — den kvinna, af hvars kved en gång
Han föddes, är han make nu — sin faders lif
Han tagit och hans äkta bädd. — Gå in och allt
Begrunda; varder jag med lögn beslagen, då
Säg fritt att jag i siarkonsten främling är.

Utläggarne af denna tragedi äro icke riktigt öfverens om, huru denna replik bör fattas. Somliga hålla före, att Teiresias icke kan hafva talat den direkt till Oidipus, emedan siaren här så tydligt yttrar sig om, att Oidipus är den brottslige, att denne nödvändigt skulle med siarens ord jämfört hvad orakelspråket en gång förkunnat, och styckets peripeti därmed varit gifven. Man antager därför att Oidipus lämnat scenen redan vid replikens början. Emellertid är repliken hållen så, att den är talad ut i vädret, därest den ej riktats direkt till Oidipus, och denne kan ej heller hafva lämnat scenen, förr än när Teiresias, i replikens slut, uppmanar honom att gå in i palatset för att öfverväga det sagda, en uppmaning, som Teiresias uppenbarligen framför i det ögonblick, då Oidipus självmant aflägsnar sig, af ovilja öfver att höra på den enligt hans mening vanvettige gubbens vansinniga

beskyllningar. Det är icke heller omöjligt att utgrunda, hvad *skaldens* syfte varit med denna replik. Då han gör Oidipus, trots denna replik, fullkomligt främmande för tanken, att han är den sökte brottslingen, vill han därmed skildra den fullständiga trygghet, med hvilken denne tror sig vara fri från hvarje synd, för att han, när en gång hans skuld träder i dagen, må dess mera af den öfverväldigas. Och denna fullständiga trygghet låter skalden träda fram dess skarpare därigenom, att han i den korsång, som omedelbart följer, låter koren endast med oro tillbakavisa den misstanke, Teiresias ord väckt, att Oidipus skulle vara mördaren. Det är alltså endast den, som beskyllningen direkt gäller, som är blind för dess innebörd. Med riktig dramatisk takt är det också, som skalden låter Teiresias ord blifva oförstådda af Oidipus. Såsom vi snart skola se, sparar han nu Oidipus för insikten i sitt brott, för att den första misstanken om, att han skulle vara missdådaren, skall hos honom väckas af den, af hvilken han minst väntat det och som minst velat det. Så blir upptäckten dramatiskt mera verkningsfull.

I den scen, som närmast följer, uppträder Kreon för att tillbakavisa Oidipus' beskyllning för att hafva i samförstånd med Teiresias smidt planer mot Oidipus' tron, i hvilka planers tjänst den mot Oidipus resta beskyllningen för mord skulle hafva tillkommit. Men det är förgäfves, han söker för Oidipus klarlägga sin oskuld. Vi böra ha vår uppmärksam-

het fäst vid det för myckna af trygghet och det öfvermått af vrede, som finnes hos Oidipus, emedan det ena som det andra enligt grekisk åskådning fattades som *hybris,* »öfvermod», »synd», »bristande ödmjukhet inför gudarne», och därför fortfarande i tragedien verkar som tragiskt skuldmotiv. I denna scen kränker han yttermera gudarne genom att vägra tro på den ed, Kreon vid dem svurit, och då han till sist på Iokastes och korens böner låter de alternativ, inför hvilka han ställt Kreon: landsförvisning eller död, falla, så gör han det icke med känslor af försoning, utan med känslor af hat.

Iokaste, som icke hört Teiresias' ord, känner icke heller grunden till den tvist, till hvars stillande hon bidrog. På hennes fråga svarar Oidipus, att Kreon beskyllt honom för att vara Laïos' mördare och följaktligen den sökta orsaken till de lidanden, af hvilka Tebe nu drabbades, men att, då han själf vaktat sig för att föra ett sådant språk, han låtit siaren Teiresias frambära beskyllningen. Änskönt Oidipus med häftighet visat från sig denna beskyllning, plågade den honom dock ögonskenligen. Iokaste vill kärleksfullt lugna honom, och hon vill göra det genom att visa att någon siarkonst icke finnes, hvarför det icke heller är skäl att tillmäta Teiresias' ord någon betydelse. Iokastes replik är denna:

v. 707. Låt fara hvarje tanke på hvad nu du sagt!
Hör mina ord, och öfvertyga dig därom,
Att ej en dödlig siargåfva nånsin ägt.

v. 710. Jag skall i korthet klarligen bevisa det:
En gång till Laïos kom orakelspråk — väl ej
Från Phoibos själf, men gifvet af hans tjänare —;
Det sade honom skola drabbas af den lott
För egen son att falla, den med mig han födt.
v. 715. Nu säger ryktet, att okände röfvare
Vid trenne vägars möte togo Laïos lif.
Tre dar ej efter sonens börd förrunnit, när
Med sammanbundna fötter han i annans hand
Antvardas och vardt utsatt så på stiglöst berg.
v. 720. Alltså Apollon icke låtit sonen bli
Sin faders bane, ej han låtit Laïos
Den lott han fruktat lida af sin egen son.
Så bjödo likväl siarorden; därför nu
Om dem dig ej bekymra. Ty hvad guden vill
v. 725. Oss hafva uppenbaradt, kungör han oss själf.

Men Iokaste vinner icke hvad hon åsyftade med sina tröstande ord. I stället gripes Oidipus af namnlös ångest. »Måhända är ändock siaren seende.» Iokaste hade nämnt att Laïos ljöt döden på en plats, där trenne vägar möttes — och strax träder för Oidipus' erinring fram scenen från vägmötet, där han, då han osäll irrade från oraklet i Delfi, hade i vredesmod anställt blodbad på de färdemän, han mötte.

v. 726. O hvad förvirring grep mig! Tanken vägrar mig
Sin tjänst, se'n, maka, dina ord jag hörde nyss.

Här hafva vi kommit styckets peripeti — eller omslaget i händelsernas gång — ett steg närmare. Här begynner hjältens tragiska lidande. Men änskönt Oidipus börjar ana att det är han, som mördat Laïos, och att det är för hans brott, som gu-

darne hemsökt Tebe med pest och missväxt, är det honom dock ännu främmande, att sätta detta i samband med det orakel, han en gång fått. Men för åskådarne, som ana sammanhanget, stegras spänningen i hög grad. Det är med ett för det dramatiskt verkningsfulla synnerligen utveckladt sinne, som skalden i det föregående låter Oidipus på grund af den trygghet, i hvilken han invaggat sig själf, i vredesmod tillbakavisa nog så tydliga beskyllningar och föregifva dem härleda sig från förrädiska stämplingar, under det att här hon, som af alla stod hjälten närmast, just då hon vill ge honom ökad styrka att förakta siarens ord, oförvarandes, mot eget vett och egen vilja, just i de lugnande ord, hon riktar till honom, väcker hos honom den första gnagande misstanken, att han är den »besmittelse», för hvilken staden lider. Vi måste naturligtvis här kunna se bort från det osannolika i att Oidipus först nu skulle hafva hört nämnas en sådan detalj som beskaffenheten af den lokalitet, där Laïos ljöt döden, eller att han först nu, såsom sker i det följande, gjort sig underrättad om, i hvilken ålder Laïos stod, då han mördades, eller de närmare omständigheterna vid dådets föröfvande. Vi måste kunna se bort ifrån den ännu större osannolikheten, att Oidipus först nu, efter många års lyckligt äktenskap, skulle för Iokaste berättat om sin förmodade korintiska börd. Låt oss lägga på minnet att den grekiske skalden försummade detaljerna för den helhetsverkan, som afsågs. Emellertid hålles den

dramatiska spänningen uppe under de scener, som närmast följa. Som en drunknande för sitt lif, så kämpar Oidipus för att kunna intala sig själf, att hans gräsliga misstanke saknar grund. Och i Iokastes berättelse förekommo några ord, som tycktes tyda därpå. Hon hade nämligen sagt att »okände röfvare» togo Laïos lif. Oidipus hade varit ensam; hade nu Laïos och hans följeslagare fallit för flere, så vore Oidipus fri. Oidipus vill höra detta af den herde själf, hvilken var den ende, som undkom ur det blodbad, i hvilket Laïos föll. Men denne herde har, alltsedan Oidipus bestigit Laïos' tron, af Iokaste utverkat sig att få följa hjordarne på landet, fjärran från staden. Han efterskickas emellertid, men Iokaste fäster Oidipus' uppmärksamhet vid, att det ej står denne fritt att återkalla hvad han en gång sagt. I den stämning, i hvilken Oidipus nu kommit, är det, som han uppenbarar för Iokaste sin förmodade korintiska börd och det orakelspråk, som dref honom att öfvergifva Korint och föräldrarne, Polybos och Merope. Iokaste söker intala honom, att han så mycket mindre har rätt att fästa sig vid siarord öfver hufvud eller i förevarande fall vid Teiresias' ord, som Laïos-oraklet i alla fall icke gått i uppfyllelse; ty det hade också sagt att Laïos skulle falla för sin egen och hennes son. Med hänsyftning på att herden berättat att mördarne varit flere, säger Iokaste:

v. 848. Men vet att en gång ordet fälldes så, och ej
Det kan tillåtas honom återkalla det.

v. 850. Ty hela staden, icke jag blott hörde det.
Men om han från hvad förr han sade, viker nu,
Ej därmed, furste, lägger han i dagen klart
Att du har mördat Laïos, hvilken Loxias
Sagt en gång skola döden ljuta af vår son.
v. 855. Men ej vår son, den olycksfulle, detta dåd
Begick, ty själf han dessförinnan ombragt blef.
Ej minsta grand jag därför aktar siarord.

Dessa yttranden väcka korens fasa på grund af det förakt, de visa för oraklens heliga institution. I den korsång, som nu följer, utgöres också innehållet af en bön att detta öfvermod icke måtte lämnas ostraffadt, ty finge det ej sin näpst, skulle gudars makt öfver människors sinnen försvinna. Emellertid hafva Oidipus och Iokaste före korsången gått in i konungaborgen. Efter korsångens slut träder Iokaste åter ut med kransar och rökelse, för att bedja den lykeiske Apollo, att han måtte frigöra Oidipus från den skräck, med hvilken han är slagen. Då kommer ett korintiskt sändebud, som mäler, att den gamle konung Polybos är död och att Korintierna önska Oidipus till konung. Här ser Iokaste ett nytt bevis på, att siarord äro bedrägliga:

v. 945. Men skynda, tjänarinna, till din herre in,
Säg honom detta! — O I Gudars siarord,
Hvar är Er makt? Re'n länge flydde Oidipus
Den gamle, rädd att honom döda; nu han dock
Dör genom eget öde, genom sonen ej.

Det är otvifvelaktigt ett djärft grepp af skalden att han vågar, så som nu sker, uppskjuta omslaget

i händelseutvecklingen — djärft därför att det fordras stor dramatisk konst till att fortfarande hålla åskådarnes spänning uppe på den höjd, till hvilken den bragtes genom den hos Oidipus uppstigande fruktan att vara den sökte brottslingen. Men genom detta djärfva grepp förstår konstnären att ännu mer öka den dramatiska effekten. Han låter Oidipus återvinna något af sitt gamla, självtrygga lugn, nästan ända till den gräns, där föraktet för gudarne börjar, — för att snart oåterkalleligt låta den förfärande lösningen af konflikten inträda. När Oidipus hört korintierns berättelse, tillägnar han sig, om också tvekande och skygg, Iokastes mening om värdet af spådomar:

v. 964. I gudar! Hvarför vårda vi oss om att råd
Vid Pytierns trefot söka och hos foglar, som
I luften skria? Slika siare mig sagt
Att jag min fader mörda skulle; nu han död
I jorden gömmes; här jag dröjt, och ej mitt spjut
Vid honom kommit. Men om längtan efter mig
v. 970. Hans lif förtärt, kanske jag så hans bane nämns?
Nej, med min fader, när till Hades ned han steg,
Gick skräcken ock för värdelösa siarord.

Den korintiske budbärarens uppträdande innebär en ljusning i Oidipus' eljest så mörka öde. Äfven han tyckes nu kunna frigöra sig från den tyngande bördan af oraklets hotfulla språk. Dock icke fullständigt, så, som Iokaste. Säkerligen är det också ett riktigt psykologiskt drag, då skalden ännu låter Oidipus så behärskas af den skräck, han nyss känt, att han vägrar att gå till Korint för att emottaga

konungadömet, emedan, hade också genom Polybos' död förra delen af oraklet bortfallit, den senare delen dock stode kvar, att han skulle komma att gå i äkta bädd med sin moder. Men då det korintiska sändebudet hör denna hans fruktan, säger det att den är grundlös, ty Polybos och Merope stodo ej i skyldskap till honom. I ett längre lifligt replikskifte, en s. k. *stichomythi* eller så byggd dialog, att hvarje replik består af blott en vers, får nu Oidipus efter hand veta, att det var just denne man, hvilken nu infunnit sig som sändebud från Korint, som en gång öfverlämnat Oidipus som späd pilt åt Polybos, att han själf mottagit honom af en annan herde, som sade sig vara i Laïos' tjänst och hafva fått i uppdrag att på Kithairon utsätta den späde. Denna scen är i viss mån tragediens hufvudscen; då jag här icke återgifver den i öfversättning, så beror det därpå, att vi känna dess innehåll från den redogörelse, vi förut lämnat för Oidipussagan.

Iokaste har emellertid hört Oidipus' samtal med det korintiska sändebudet; hon anar det rysliga sammanhanget. Då Oidipus spörjer efter den herde, af hvilken Korintiern mottagit honom som späd, och följaktligen visar sig vilja hafva klarhet öfver sin dunkla börd, söker Iokaste afleda det:

v. 1060. Vid alla gudar! Håller eget lif du kärt,
Så spörj ej mera. Låt min plåga vara nog.

Oidipus missförstår anledningen till denna Iokastes bön. Han tror henne frukta att han skall

upptäckas vara af låg börd, och bakom denna fruktan anar han kvinnofåfänga, den stolta drottningens högmodiga sinne; men det bekymrar icke honom. Då han icke afstår från att själf få höra den herdes vittnesbörd, af hvilken han en gång blifvit lämnad åt korintiern, säger Iokaste:

v. 1071. Ve, ve, osälle! Ty det enda namn, hvarmed
Jag kan dig nämna, nu och framgent, detta är.

Iokaste, för hvilken allt nu står klart i dess fulla ryslighet, och som förgäfves kämpat för att skona Oidipus för en upptäckt af det samma, försvinner nu från skådebanan — och från lifvet. Iokastes öden bilda så att säga en tragedi i tragedien. Äfven hon har ådragit sig tragisk skuld, nämligen genom den kränkning af den innerligaste och renaste kärlek, till hvilken hon gjorde sig skyldig, då hon tillstadde att den son, hon under smärtor födt, utsattes i Kithairons klyfta. Men just genom denna handling af kall, känslolös beräkning underlättade hon uppfyllelsen af orakelspråket, att denne son skulle som hennes make återföras i hennes famn. När hon nu inser, att gudarne segrat öfver hennes kalla beräkning, finner hon intet annat sätt att försona sin synd, än att frivilligt skiljas från ett lif, som lupit ut i det gräsligaste brott. På ett ställe i Odysséen (XI, 277), där skalden låter Odysseus mana fram dödsrikets skuggor och bland dem Oidipus' moder och maka, heter det om hennes död, att hon

steg ned genom Hades' riglade portar,
Sedan, krossad af sorg, i bjälken uppe i taket
Snaran hon fäst.

Här i tragedien försvinner hon, utan att med ett ord antyda de tankar, hon bar i sin håg. Men Sophokles har haft sitt fullgoda skäl att så i tysthet afföra henne från skådebanan. Han har icke velat, genom att dröja vid henne, låta henne i någon mån framträda som tragisk hufvudperson vid sidan af den, vid hvilken intresset framför allt borde samladt fästa sig, Oidipus.

Vi äro här åter vid ett ställe i tragedien, där Sophokles sinne för det dramatiskt effektrika eller, som det från en annan och lärdare synpunkt heter: den tragiska ironien åter visar sig i all sin styrka. Under det att det för åskådarne står klart, att Iokaste, då hon aflägsnar sig, gjort upp sin räkning med lifvet, har Oidipus, tyckes det, återvunnit full trygghet, och den trygghet, som nu hvilar öfver honom, är icke längre den stolta själftillräcklighetens, utan resignationens, och han måste därför vara åskådarne mera sympatisk än förut:

v. 1080. »För son af lyckan räknar jag mig; rikligt hon
Begåfvat mig; i vanfräjd störtas kan jag ej.
Af henne är jag buren: månar växelvis
Mig gjorde stor och liten, som de växt med mig.»

Och koren som med bäfvan och oro följt händelseutvecklingen och haft sitt varnande ord att säga, då Oidipus missaktade Teiresias eller Kreon, eller af Iokaste intalades att icke fästa sig vid siare

och orakelspråk, — koren är nu trygg och väntar att få höra, att Oidipus är icke en mänsklig faders son, utan på Kithairon född af Apollon eller Bakkhos — detta omedelbart före den scen, då peripetien ohjälpligen inträder. Ändtligen kommer nämligen den herde, af hvilken Oidipus skall spörja hela sanningen. Endast med hotelser kan han emellertid fås att yppa den. Stycke för stycke blottas gräsligheten nu för Oidipus. När allt blifvit honom klart i dess hela fasansfullhet, utbrister han:

v. 1182. **Ve! Allt med hopplös klarhet nu i dagen trädt!**
O ljus, att sista gången dig jag såge nu,
Jag som af osällt ursprung är, jag som har trädt
I osällt gifte, osäll mördat egen far.

Det tragiska lidandet har nu drabbat hjälten i fullaste mått. Den korsång, som nu följer, är hållen öfver motivet af motsatsen mellan Oidipus' forna lycka, hans, som bland dödlige var den sällaste, och den djupa olycka, i hvilken han nu störtat. Oidipus' lif, säger koren, är ett nytt bevis för den satsen, att en dödlig aldrig bör prisas lycklig.

För oss ter det sig väl snarast så som borde tragedien sluta här. Oraklet har gått i fullbordan, Oidipus har fyllt sitt öde; *att* straffet drabbar honom för hans synd, det är vid den punkten vårt intresse fäster sig. *Huru* straffet drabbar honom äger icke för oss samma intresse, redan därför att dess gräsligheter uppröra våra nerver. Men det femte århundradet f. Kr. eller antiken öfverhufvud var icke lika nervös eller lika subtil i sin smak som vi, det

nittonde århundradets barn. I den tiden tålde man starka scener. Stundom blefvo de dock äfven antiken för starka, och en af dess ypperste konstdomare, Horatius, ger därför också, tydligtvis emedan det behöfdes, det rådet att icke inför åskådarne låta allt för hårresande scener försiggå. Sophokles har emellertid icke, som vi, funnit att tragedien lämpligen borde sluta med det, att straffet drabbar den tragiske hjälten. Skalden låter dock icke de följande starka scenerna i deras helhet försiggå inför åskådarne, utan blott inför dem berättas af en budbärare. Sedan denne mält, att Iokaste dött, fortsätter han:

Så snart hon, upprörd uti djupet af sin själ,
Trädt öfver husets tröskel, till sin äkta bädd
Hon for och slet med tio fingrar i sitt hår.
När in hon kommit, dörrarne hon slog igen
Och Laïos, jordad länge se'n, hon kallade,
Om deras kärlek minde honom, af hvars frukt
Han själf led döden, henne lämnande att mor
Till afskydt släkte blifva med sin egen son.
Den bädd, där tvänne släktled hon — med sonen barn,
Med maken make — födde, nu förbannar hon.
Men ej jag känner, huru sedan död hon blef.
Ty in med skri nu rusar Oidipus; och vi
För hennes lott ej längre hade ögon, när
Vi sågo honom vrida sig i bittra kval.
Af furier jagad, pockar han att få ett svärd
Och spörjer efter makan — nej, ej makan mer —
Sin mor — och barnens — tvänne släktleds modersköt.
Vi som närvoro, gåfvo intet svar, men väl
En gudamakt upplyste den vansinnige,
Som om han vägledd vore, med ett gräsligt skri

På dubbeldörren rusar han, ur hakarna
Han böjer rigeln, störtar vild i kammarn in.
Där nu hans maka sågo vi, hur hon sitt lif
Med flätad snara tagit. Den olycklige
Af smärta vrålar, när han skådar denna syn,
Och skyndar rycka snaran ned. Men när hon föll
Till marken, gräslig anblick mötte åter då.
Ty Oidipus från hennes klädning våldsamt slet
De gyllne spännen, hvilka henne smyckade,
Och stötte dem i sina ögons ringar in
Med dessa ord: »Ej dessa ögon skåde mer
Hvad ondt jag lidit, ej hvad ondt jag öfvat har.
I mörker höljda, ej de skåde dem, som ej
De skåda bort, ej dem, jag fåvitskt längtat se».
Så ljödo orden; men med täta hugg han se'n
I sina höjda blickar gräfde. Blodiga
Hans ögonklot på kindren föllo; droppvis ej
I röda perlor, men i mörka skurar ur
Hans ögonhålor hvälfva strömmar fram af blod.

Efter denna kraftiga, drastiskt målande replik, kommer Oidipus åter till synes, vanställd som han är af den misshandel, han låtit öfvergå sig själf. Han, den nyss så mäktige och lycklige mannen, som af Tebes folk hälsats med de orden:

Väl skattas ej som gudars like du af oss
— — — — — — — — — — — — — —
Dock räknas som hjälprikast ibland männer du
I lifvets skiften, gudamakters skickelser,

han står nu förkrossad inför detta samma folk. Då koren halft tvekande förebrår honom, att han misshandlat sig, svarar han:

Sök ej att undervisa mig, att hvad jag gjort
Ej var det bästa; dina råd håll inne med.

När jag till Hades kommit, jag ej vet, med hvad
För ögon jag min fader skulle skåda då
Och min osälla moder, hvilka bägge jag
Gjort större ondt än döden ensam sona kan.
v. 1375. Men ljuflig fägnad skulle vara mig att se
De egna barnen, deras hemska börd till trots?
O nej! Det mina ögon vore fägnad ej,
Ej fägnad mer att staden skåda och dess borg
v. 1379. Och gudars bilder, gudars tempel: detta allt
v. 1381. Jag, djupt elände, mig betog den gång, jag bjöd
Att den gudlöse stöta bort, som fläckat sig
Med Laïos' blod, af gudar som hans son nu röjd.
Sen själf mitt brotts vanära jag i dagen lagt,
v. 1385. Jag skulle kunna skåda Er med öppen blick?
O nej! Men funnes för mitt öra det en damm,
Som slöte ljudets flöde till, ej skulle jag
Då tveka min elända kropp så sluta till,
Att både döf och blind den vore. Ljuft det är,
v. 1390. När eftertanken slipper minnas jämnt om kval.

I sin gränslösa olycka ser han tillbaka, huru händelserna fogat hans lif samman:

v. 1391. Hvarför, Kithairon, taga mot mig? Hvi ej strax
Mig döden gifva? Aldrig då jag kommit till
De mänskors möte, hvilka mig till världen födt.
Du Polybos och Korinthos och du, gamla borg,
v. 1395. Som mina fäders sades, all den friska kraft,
v. 1396. I mig I fostrat, var ett hölje blott för kval.
v. 1398. I trenne vägar och du, undangömda dal,
v. 1400. Som drucken blod, af dessa händer gjutet — o
Min faders blod —, kanhända minnens I ännu
De dåd, I sågen, minnens än den hemska synd,
Som, kommen hit, jag öfvat. Hvilken skändlig bädd,
Som först mig födde, sedan låter växa upp
v. 1405. Min egen säd; som kallar fram till lif en far,
Som jämväl broder är och son; som gör en mor

Till brud och maka — nära skyldskap! —, bädd, som allt
Hvad skändligt kan bland mänskor nämnas, stiftat har.
— — — — — — — — — —
Vid alla gudar! Skynden att i fjärran näjd
Mig dölja, dräpen eller ned i hafvets djup
Mig störten, där ej mänskoöga mer mig ser.

Sådan är den bön, som ligger på den förkrossades läppar — icke en bön om nåd och förbarmande, utan en bön om straff. Ty så gränslöst stor känner han sin skuld, att den icke kan sonas därmed, att han själf tager sitt lif. — Han som nyss var så trygg på sin sak, att han kränkte Kreon med att icke ens vilja tro den ed vid gudarne, med hvilken denne ville rättfärdiga sig, han kommer nu till denne, som efter Iokastes död och Oidipus' fall är Tebes självskrifne furste, med bönen att få lida landsflyktens straff — ett straff, som för den fromme greken var bittrare än döden, emedan han genom landsflykt rycktes ut ur den kultkrets, inom hvilken han ensamt kunde vända sig till sin släkts gudar med offer och böner. Efter rörande scener, i hvilka Oidipus ödmjukt beder Kreon bevisa Iokaste den sista tjänst, henne af människor kunde bevisas, och i hans vård anbefaller sina tvenne döttrar, Antigone och Ismene, — för hvilka han beder att de icke måtte få lida för fadrens synd, — är Oidipus beredd att beträda landsflyktens stig. I tragedien återstår blott att, i öfverensstämmelse med det antika skådespelets sed, koren i en slutreplik framlägger den lärdom, som kan dragas af denna tragedi, och som sammanfaller med den sats, i hvilken grekerna formulerade sin

erfarenhet af allt människolifs bräcklighet, »att ingen människa bör prisas lycklig före sin död». Korens ord kunna tolkas så:

Söner af mitt hemland Tebe, skåden Oidipus. En gång
Han den ende var, som löste outhärdlig gåtas tvång.
Främst bland männer vardt han räknad; ingen utan afund såg,
Hur hans lefnads farkost framåt gled i lugn på lyckans våg.
Nu har lidandet sin störtsjös böljor öfver honom sändt:
Kvalens lott han nu lärt känna, sedan förr han lyckans känt.
Därför, dödlige! dig vakta, att du ingen prisar säll,
Förr'n han utan kval och sorger hunnit fram till lifvets kväll.

III.

Det skådespel, vi under förra föreläsningen genomgingo, Sophokles' tragedi Konung Oidipus, har alltid betraktats som typen för en s. k. *ödestragedi*. Den har också fått hedersnamnet »drottningen bland tragedierna». Det är väsentligen ur denna tragedi, som Aristoteles i sin poetik abstraherar tragediens lagar. Då han vill anföra mönstret på en *peripeti* eller ett »händelseutvecklingens omslag», såsom jag under förra föreläsningen nämnde att han definierar denna term — då han vill anföra mönstret på en sådan, hämtar han det ur Konung Oidipus. Peripetien i denna tragedi är, säger Aristoteles, mönstergill, genom det sätt, hvarpå den tillkommer: »en person, som uppträder i afsikt att glädja Oidipus och, genom att yppa för honom, hvem han var, vill befria honom från den fruktan, han med anledning af orakelspråket kände gent emot sin moder, åstadkommer just motsatsen till hvad han afsåg». Vi erinra oss den scen, Aristoteles åsyftar: det är scenen mellan den korintiske budbäraren och

Oidipus; den förre har just hembjudit Oidipus Korints furstekrona, men finner till sin förvåning att denne, på grund af orakelspråket, fruktar att fara till Korint, hvarför han yppar för honom att han icke är Polybos' och Meropes son, ett afslöjande, som i nästa ögonblick leder Oidipus till insikten i sina brott — eller med andra ord framkallar *peripetien.* — De känslor af fruktan och medlidande, tragedien vill väcka, kunna framkallas genom den tragiske hjältens yttre uppträdande; men det är en ädlare konst, då de springa fram ur de dramatiska händelsernas eget sammanhang. Som exempel på denna ädlare konst anför Aristoteles Oidipus-myten, med tanke på dess gestaltning i detta sophokleiska skådespel. — I den tragiska tekniken spelade s. k. *igenkänningsscener* en framstående roll; den tragiska konflikten hvilade ofta därpå, att medlemmar af samma familj genom lifvets händelser blifvit förda från hvarandra, och konfliktens knut löstes just genom att de åter fördes samman — löstes till deras lycka, såsom i Euripides' tragedi Iphigeneia i Tauri, eller till deras olycka, såsom i konung Oidipus. Aristoteles finner likaledes i Konung Oidipus det mönstergilla användandet af detta tekniska grepp. »Bland igenkänningsscener äro de yppersta, säger han, de, som på samma gång medföra skådespelets peripeti, såsom fallet är i Oidipus, eller som vinnas genom händelsernas eget sannolika förlopp, icke genom yttre hjälpmedel.» Han syftar därpå att, när Iokaste och Oidipus lära känna sitt skyldskaps-

förhållande till hvarandra, därmed det tragiska slutet af deras lif är gifvet.

Denna samma tragedi anför Aristoteles, när han söker ett exempel på, att någon sig ovetande ådragit sig sin tragiska skuld. — Och det är åter denna tragedi och dess hufvudperson, han har i tankarne, då han, med hänsyftning på tragediens uppgift att väcka fruktan och medlidande, undersöker, huru beskaffad en tragisk hjälte bör vara. Det bör icke vara en oförvitlig man; ty då en sådan, från att vara lycklig störtas i olycka, väcker det icke hos åskådarne känslor af fruktan eller medlidande, utan det *upprör* dem; ej heller kan till tragisk hjälte tagas en i grund och botten dålig människa; ty då en sådan råkar i olycka, blir han visserligen föremål för vår allmänna medkänsla, men medlidande känna vi icke med honom, emedan han icke lider oförskyldt, och fruktan för vår egen del väcker hans lidande icke, emedan vi känna att vi icke stå på samma plan som han. Den tragiske hjälten bör icke vara en person, som genom dygd och rättsinnighet utmärker sig framför andra, ej heller en man som störtar i olycka på grund af lastbarhet och låghet, utan en, hvars tragiska lidande härflyter från en skuld, som häftar vid honom, och han bör tillika lefva i en ansedd samhällsställning och känna sig lycklig, »som t. ex.», tillägger Aristoteles, »Oidipus eller Thyestes eller de fräjdade männen ur deras släkter».

Jag kom att nämna ordet *ödestragedi.* Bety-

delsen af denna term ligger säkerligen klar för hvar och en af mina åhörare. Den måste härleda sig därifrån, att den tragiske hjälten i sitt handlande ledes af ett *öde*, en orubblig förutbestämmelse, att han alltså är *ofri*. Motsatsen till ödestragedi är *frihetstragedi*, där den tragiska skulden har sin källa i fria, medvetna handlingar. Är nu den tragedi, af hvilken vi tagit del, typen för en s. k. ödestragedi, måste vi ur den lätt kunna lära känna, hvilken roll den tragiska dikten hos grekerna tilldelade ödet.

Den allmänna uppfattningen — för så vida man kan tala om en allmän uppfattning inom ett område, som så litet som klassisk filologi är föremål för allmänt intresse — den allmänna uppfattningen är väl den, att ödet i den tragiska diktningen uppträder som en obeveklig härskaremakt, som trots människornas åtgöranden leder dem till den lott, som är dem utsedd. Änskönt en sådan uppfattning skulle kunna i någon mån vinna stöd äfven i den tragedi, med hvilken vi här sysslat, kan jag dock icke fullt dela den. Det är visserligen sannt att den tragiske hjälten hvarken i denna tragedi eller i andra undgår sitt öde; men det är icke *trots* sina handlingar, utan *genom* sina handlingar, som han drabbas af det. Tilläfventyrs skulle någon här invända, att det kommer på ett ut, vare sig man säger att ödet obevekligt härskar öfver människorna, eller man formulerar satsen så, att ödet genom människornas handlingar just vinner sin

fullbordan. Men den viktiga skillnaden mellan dessa tu är den, att det ena fallet icke ger utrymme åt begreppet *skuld,* emedan det icke ger utrymme åt begreppet *frihet,* under det att det andra fallet, som bevarar människohandlingarnas karakter af *frihet,* äfven därmed kan förknippa begreppet *skuld.* Då Aristoteles säger att vid den tragiske hjälten måste häfta en *skuld,* måste han mena att han genom en fri handling, genom en handling, som han kunnat lämna ogjord, ådragit sig denna skuld. Ty vore den tragiske hjälten själf i ingen mån vållande till sin skuld, skulle vi, då vi sågo det tragiska lidandet drabba honom, uppröras på samma sätt, som inför den oförvitliges oskyldiga lidande.

Den motsägelse, som man måhända tror sig finna, då i en grekisk tragedi begreppen *öde* och *frihet* korsa hvarandra, är i själfva verket icke olösbar. Den vinner sin förklaring, om vi fästa oss vid en egendomlighet i grekernas uppfattning och åskådning. Den grekiska föreställningen objektiverade och personifierade sina intryck i en grad, som är oss fullkomligt främmande. Vinden, som hven öfver Akropolis, blef en personlig gudamakt, prasslet i skogens löf var dryadernas dans, det var najaderna, hvilkas röst hördes i bäckens sorl, och i vågens brus mot stranden trodde ögat sig se nereidernas lek. På samma sätt obiektiverade grekerna äfven psykologiska tillstånd, de sinnesstämningar, ur hvilka handlingarna framsprungo. Då de ofta sågo att en människa råkade i olycka och

det till och med genom de handlingar, medelst hvilka hon sökt undvika henne, obiektiverade och personifierade de detta genom föreställningen om en makt, som låg bakom dessa handlingar och styrde dem, *ödet*. Men denna deras föreställning inkräktade icke med nödvändighet på uppfattningen af, att människan själf var orsaken till den lott, som drabbade henne på grund af hennes skuld. Där någons öde är förutsedt och förutsagdt, där betyder det endast att en gudomlig framsynthet sett, att denna individ eller denna släkt kommer att genom fria handlingar förverkliga detta s. k. öde. Liksom vågen, som slog mot stranden, icke upphörde att vara våg därför, att hon obiektiverades som nereid, upphörde för greken icke människans handlingar att vara sprungna fram ur frihetens grund, därför att de, sedda i sitt sammanhang och till sitt resultat, obiektiverades som öde.

Sådan synes mig den uppfattning af öde och frihet vara, hvilken ligger till grund för Sophokles' Konung Oidipus. Visserligen låter skalden Oidipus mer än en gång säga, att det är gudarne, som störtat honom i olycka. Men det sätt, hvarpå Oidipus i förra delen af tragedien uppträder mot Teiresias och Kreon, vittnar om, att skalden låtit sig angeläget vara att psykologiskt skildra Oidipus så, att det står klart för åskådaren, att hans tragiska öde icke kommit oförvålladt öfver honom, utan frammanats genom själfva arten af hans egen personlighet. Och det sätt, hvarpå Oidipus själf ger

uttryck åt de kval, han lider i sin olycka, vittnar alltigenom om, att han innerst reste en anklagelse äfven mot sig själf.

Taga vi i betraktande den handling, genom hvilken Oidipus inleder uppfyllelsen af det öde, som var honom förutsagdt, stärkes ofvan antydda uppfattning ytterligare. Oidipus är icke en viljelös uppfyllare af ett ödesbud, då han vid mötet vid korsvägen tager sin faders lif. Det är visserligen sannt, att hans steg styrdes mot Daulis till, just emedan han ville undvika att begå de ogärningar, hvilka oraklet hade spått honom. Men Oidipus misstog sig om själfva arten af de möjligheter, han skulle undvika. Han fattade dessa möjligheter endast under yttre form: hvad han sökte undvika var samvaro i rummet, som om det vore den enda förutsättningen för möjligheten af illdådens begående. Men det blef honom fördoldt, att dessa yttre betingelser icke äro, där det handlar om yttringar af människans frihetslif, annat än *möjligheter;* en *verklighet* skapa de först, då de ställas i tjänst hos drifter, som framspringa ur människans eget inre. Och dessa drifter kunde Oidipus icke undfly, vare sig han ställde sina steg mot Daulis eller mot Korint, så länge han icke hade öfver sig själf vunnit den seger, som satte honom i stånd att under alla skiften bevara harmonien mellan alla sina drifter och känslor — ty detta var hvad grekerna ansågo vara det för en religiös och etisk person kännetecknande. Hade han tillkämpat sig denna seger öfver

sig själf, skulle han, utan fara att därigenom komma att uppfylla orakelspråkets hemska hotelse, kunnat lefva samman med sina föräldrar, vare sig han var son till fursteparet i Korint eller hans börd var en annan. Ty det är icke detta, att han intet med säkerhet vet om sin börd, som han skyller sin tragiska skuld; det är i främsta rummet hans häftiga och otyglade sinne, som den måste tillräknas. Hans ovisshet om sin börd är endast *en* förutsättning bland andra för att fadermordet skall kunna äga rum. Men det är hans brottsliga häftighet, som fogar denna förutsättning in i den kedja af händelser, genom hvilka han fullbordar sitt öde. Äfven om honom gäller det alltså, att hans »ödes stjärnor bodde i hans eget bröst».

Emellertid framträder uppfattningen af ödet högst olika i olika tragedier. Om enligt vår åsikt det, som här ofvan öfver den punkten sagts, träffar in på den tragedi, vi hittills behandlat, kan det dock icke utan vidare fullständigt generaliseras. Det gäller alldeles icke om den tragedi, till hvilken vi nu komma, *Oidipus i Kolonos;* ty den går, såsom vi strax skola finna, uppenbarligen ut ifrån den förutsättningen, att Oidipus varit ett ovetande — och därför ofritt — verktyg i gudarnes hand för deras hämndeplaner mot honom och hans släkt. Ett allmängiltigt omdöme om användningen af ödets och frihetens begrepp i grekernas tragiska diktning torde därför riktigast böra lyda så, att dessa bägge begrepp visserligen där hvar för sig komma till

synes, men att skalden betonar det ena eller det andra, alltefter som han finner att det befordrar det mål, till hvilket den tragiska dikten syftar. Att det är möjligt att ömsevis betona det ena eller andra begreppet beror därpå, att i den totalåskådning af lifvet, i hvilken den tragiska diktningen har sin rot, ödets och frihetens begrepp stodo oförmedlade vid sidan om hvarandra; den allmänna uppfattningen kräfde ännu icke den konsekvensen, att ettdera skulle antagas vara uteslutande gällande.

* * *

Jag har redan nämnt att Sophokles' tragedi *Konung Oidipus* till tiden för sitt första uppförande tyckes falla emellan åren 432 och 424. Sophokles stod alltså, om eljest uppgiften att han var född omkring år 496 är fullt tillförlitlig, i sitt sjunde årtionde, då han diktade denna tragedi — i sanning en märklig skapelse af en man, som redan skridit in i gubbåldern. Sophokles skall emellertid ända in i en mycket hög ålderdom hafva fortfarit att dikta för den tragiska scenen. Då han dog år 406 i en ålder af omkring 90 år, skall han hafva lämnat efter sig en tragedi, *Oidipus i Kolonos,* som han ännu ej hunnit få uppförd; den kom att gå öfver scenen först några år efter hans död, 401, på föranstaltande af skaldens sonson, som bar farfadrens namn, Sophokles, — såvida icke nämnda datum syftar, icke på tragediens första uppförande,

utan på ett återuppförande på scenen; i hvarje fall är det otvifvelaktigt, att Oidipus i Kolonos hör till skaldens senaste lefnadsår. I den tebanska sagokretsens tidsföljd kommer nu denna tragedi närmast i betraktande, och vi skola därför öfvergå till den, sedan vi dock förutskickat några inledande anmärkningar om den.

Till denna tragedi, *Oidipus i Kolonos,* anknyter sig en anekdot om skalden själf. Det berättas nämligen att en vacker Sikyoniska, Theoris, födt skalden en son, som bar namnet Ariston, och att denne Ariston var fader till den nyss nämnde yngre Sophokles, hvilken skulle hafva ombesörjt det första uppförandet af *Oidipus i Kolonos.* Sophokles skall hafva gynnat denne sonson framför den son, han ägde i sitt äktenskap med Nikostrate, och hvars namn var Iophon. Då nu denne Iophon ansåg sina intressen trädda för när, lät han inför medlemmarne i den φράτρα eller den rättsligt organiserade släkt, han tillhörde, inkalla Sophokles, och framställde där mot honom det påståendet, att honom borde på grund af ålderdomsslöhet fråntagas vården om den förmögenhet, han ägde. Detta skulle hafva skett vid den tid, då Sophokles var sysselsatt med att dikta denna tragedi. För att då vederlägga tillvitelsen att vara slö af ålderdom, skall Sophokles hafva inför sina stamfränder föredragit den lofsång öfver Kolonos, hvilken, lagd i korens mun, förekommer i tragedien, och denna sång befanns vittna om så stor själsstyrka hos åldringen,

att Iophons framställning tillbakavisades. — Jag bör kanske tillägga att anekdoten, i den form, i hvilken den framställes, icke kan vara alltigenom tillförlitlig redan på den grund, att den yngre Sophokles var Iophons och icke Aristons son. Huruvida den innesluter en historisk kärna eller ej intresserar oss föga.

Kolonos eller *Kolonos Hippios,* som namnet i dess helhet lyder, var en liten ort i Attika, ett litet stycke norr om Aten. Det var Sophokles födelseort, och skalden har därför icke blott i den nämnda lofsången, utan genom att i dess helhet dit förlägga handlingen i en tragedi, velat förhärliga sin hembygd. Det är den åldriges tack för att gudarne låtit honom födas i en bygd, där skönheten slog emot hans öga, så fort han öppnade det. — Den obetydliga orten Kolonos äger för oss intresse icke endast därför, att Sophokles där såg dagen. Den har i våra dagar fått också ett annat intresse. Tvenne framstående arkeologer, en tysk, Otfried Mueller, och en fransman, Jean Antoine Letronne, hvilka i sitt lif visat sin kärlek till det gamla Grekland genom att ägna sig åt dess studium, och af hvilka särskildt Otfried Mueller på sin tid mycket påverkade uppfattningen af den grekiska forntiden genom att söka i det filologiska arbetet göra gällande en riktning, som med fantasiens hjälp rekonstruerade och utfyllde den bild af forntiden, af hvilken kritiken framställt de skelettartade dragen — dessa båda framstående arkeologer har det moderna Grekland

vela visa sin erkänsla genom att, sedan de ryckts bort på dess jord, skänka dem en graf på kullen vid Kolonos.

Den attiska sagan berättade om Oidipus, att han hade funnit sin graf i det attiska området Kolonos, samt att han blifvit landets skyddsheros, sedan han i en strid mellan Tebaner och Atenare hade hjälprik stått på de senares sida. Det är på dessa magra drag, som Sophokles byggt hela sin tragedi. Men att skildras som attisk skyddsheros lämpade sig icke den Oidipus, hvilken vi lärt känna i den tragedi, som bär namnet *Konung Oidipus*. Vi minnas, huru Oidipus i denna tragedis slut, krossad af kval öfver de brott han begått, begär att varda straffad och af Kreon som en nådegåfva utverkar sig landsflyktens lidande. Denne tragiske hjälte, hvars skuld är skildrad i så starka drag, kunde som sådan icke upphöjas till en mäktig, skyddande ande. Men den tragiske skalden ägde stor frihet att inom gränserna af sagans hufvuddrag gestalta sitt ur myten hämtade ämne. Denna frihet har Sophokles begagnat sig af i hög grad, och därför är den Oidipus, som vi finna i Kolonos, skildrad helt olika med den, från hvilken vi skildes i tragedien Konung Oidipus. Sophokles har, då han diktade Oidipus i Kolonos, icke helt kunnat se bort från sin tidigare tragedi, och han har också sökt en inre motivering för att han låter Oidipus uppträda med andra karaktersdrag än han hade i den tidigare tragedien. Skalden har i den senare tra-

gedien sökt borttaga intrycket af att Oidipus' skuld var i någon mån självförvållad. Han låter Oidipus upprepade gånger betona sin skuldlöshet, emedan han syndat mot eget vetande. Det onda, han öfvat, är han böjd att uteslutande tillskrifva gudarnes vrede, som hvilade öfver honom och hans släkt. Icke heller är där någon annan, som betonar hans personliga skuld. Fastmera tyckas alla låta öfvertyga sig om, att han lidit oskyldigt. Ja, skalden har icke ens ryggat tillbaka för att låta sin hjälte något litet smittas af den under namnet *sofistik* i Aten och Grekland modern vordna bildningen, af hvilken för öfrigt så få spår i det hela träffas hos Sophokles. Han låter nämligen Oidipus, med tanke på att hans olyckor började vid mötet med Laïos, säga att han endast »vedergällde ondt med ondt», ett uttryck, som för att det skulle varit exakt, hade bort lyda så, att han »vedergällde ondt med större ondt», då han nämligen tog färdemännens lif endast därför, att deras vagn ej lämnade honom plats på den smala vägen. — Icke heller kunde det drag i Oidipus-sagan, enligt hvilket han själf begärt att, till straff för sina brott, sändas i landsflykt, stå orubbadt kvar; det skulle varit ett indirekt erkännande af hans skuld. Men på samma gång var detta så starkt betonadt i den äldre tragedien, att en förändring af detta drag icke kunde ske utan en motivering. Skalden låter därför visserligen det stå kvar, att Oidipus själf begärde landsflyktens straff, men han låter honom tillägga, att han gjorde

det under det omedelbara intrycket af upptäckten af de förhållanden, i hvilka han lefde, och han låter honom till och med rikta en anklagelse mot sina närmaste, därför att de, som dock icke i lika hög grad som Oidipus själf förvirrats af uppdagandena, icke i denna punkt satte sig mot hans vilja, — ja, det antydes äfven att Oidipus snart öfvervunnit det första intrycket af upptäckterna och icke velat lämna Tebe, men drifvits därtill med våld af Kreon, utan att det förhindrats af hans egna söner. Detta senare är nu ett drag, som sammanhänger med sagans följande framställning, och hvars motivering vi komma att närmare lära känna, då vi skola redogöra för innehållet i Aischylos' tragedi *De sju mot Tebe.* Hvad förhållandet till Kreon beträffar, hänskjuter denne, i slutet af Konung Oidipus, frågan om landsflykt till Apollon. Det är icke utan sofistik, som Oidipus i denna tragedi räknar det Kreon till last, att han vägrade honom att gå i landsflykt, då han ville det, men tvang honom därtill, då han ej längre ville det. Ty Kreon endast hänsköt saken till gudens högre domstol. Af det sagda framgår att Oidipus i tragedien *Oidipus i Kolonos* lider oskyldigt, att han med bittert sinne bär lidandena i den landsflykt, hvilken han i konung Oidipus själf söker åt sig utverka, samt att detta bittra sinne vänder sig mot Kreon och hans egna söner.

Denna förändring af Oidipus-karakteren har gifvetvis också medfört en förskjutning af en annan från Konung Oidipus känd gestalt, Kreon. Är

Oidipus skildrad ljusare i denna tragedi än i Konung Oidipus, åtminstone för så vida, som han föregifves lida oskyldigt, så är Kreon i stället skildrad dess mörkare. I Konung Oidipus gör Kreon snarast intrycket af en grekisk vis. Han har frivilligt afstått från väldet och lämnat det jämte sin systers Iokastes hand åt Oidipus. Och då Oidipus i sin häftighet brusar upp mot honom och beskyller honom för stämplingar mot sin krona, förgår Kreon sig å sin sida icke, utan söker med en grekisk filosofs jämnmod visa det orimliga i att han skulle vilja byta sig till härskarväldet och dess bekymmer, med uppoffrande af den sorgfria ro, han nu ägde. Står han icke som rådgifvare vid Oidipus' sida, i inflytande jämnbördig med honom? Och då alla Oidipus' dåd blifvit blottade, är det icke Kreon, som uttalar de dömande orden, utan Oidipus själf. Kreon vill fastmera fromt hänskjuta domen till Apollon. Helt olika är den Kreon, som uppträder i Oidipus i Kolonos. Att han med våld — och då naturligtvis ledd af begär efter makten — drifver Oidipus i landsflykt, ha vi redan haft tillfälle att nämna. Att han, där våldet är hans sista utväg, börjar med att uppträda falskt och lismande, för att på sådant sätt vinna hvad han åsyftar, är ett nytt drag i denna tragedi, hvilket kompletteras af ett lågsinne, som söker att hämnas genom omvägar, där hämnden eljest är förebygd; och så besinningslöst uppträder han, att Theseus mot honom riktar beskyllningen att icke med åren hafva lärt sig förstånd

(930) — samma beskyllning, som Kreon själf i Antigone riktar mot koren (v. 281).

Oidipus i Kolonos är icke en tragedi efter samma typ som Konung Oidipus. I denna voro skuld och det ur skulden själf växande straffet de bärande motiven. I Oidipus i Kolonos handlar det tvärtom om oskyldigt lidande och upprättelse;

v. 394. Dig gudar störtat, gudar åter resa dig

säger Ismene på ett ställe i denna tragedi till Oidipus; och på ett annat ställe säger koren, att »sedan lidanden länge utan grund hemsökt honom, en rättvis gudamakt åter upphöjer honom» (1565). Grunden till denna försonande gestaltning af den egentliga Oidipus-sagans slut, har jag redan påvisat; den ligger däri, att Sophokles här tagit sin utgångspunkt i den attiska folksagan och ville behandla den attiske skyddsheros. Stundom får man se förhållandet framställt så, som om den upprättelse, hvilken i Oidipus i Kolonos gifves hjälten, skulle fordras af den tragiska sagans eget väsen. Detta synes mig vara att i den forntida sagan inlägga ett betraktelsesätt, som är hämtadt från den kristna romantiska konstuppfattningen. Det är så långt ifrån att Oidipus-sagan, sådan den är skildrad i Konung Oidipus, fordrar en supplerande framställning till densamma af den art, som vi hafva uti Oidipus i Kolonos, att tvärtom en inre och i själfva verket oförsonlig motsägelse finnes mellan de bägge olika delarne af sagan. Det har skalden också själf kännt, och det framgår till full evidens däraf,

att skalden, för denna fortsättning af sagan, måst, såsom vi påvisat, lägga karaktererna i ett annat plan.

För öfrigt måste det erkännas att själfva det dramatiska ämnet i Oidipus i Kolonos är skäligen tunnt och intresselöst. Det dramatiska motivet är egentligen en strid mellan Tebe och Aten om, hvilken af dessa båda stater skall inom sitt område få bereda Oidipus, då han en gång lämnar detta lifvet, den sista fristaden. Ty såsom vi skola lära känna af ett orakelspråk, skulle den stat, hvilken detta beskärdes, segra öfver den andra.

I nästa föreläsning skola vi redogöra för innehållet i denna tragedi.

IV.

Den scen, vi hafva att tänka oss i Oidipus i Kolonos, är just Kolonos, en bygd med soliga, grönskande, trädrika dalar mellan bergartade kullar. På den väg, som från Tebe ledde till Aten, kommer en blind vandrare, höljd i en till trasor förvandlad konungamantel. Hans hela utseende är prägladt af umbärande. En ung flicka leder hans steg. Det är Oidipus och Antigone.[1] Tragedien börjar med följande ord af Oidipus:

v. 1. Antigone, den gamle blindes dotter, säg
Till hvilka bygder, hvilka männers stad vi ländt?
Hvem skall i dag med njugga gåfvor Oidipus,
Den biltoge, undfägna? — Väl han litet blott

[1] Redan här möta vi en afvikelse från framställningen i Konung Oidipus. Där vandrar nämligen Oidipus ensam ut i landsflykten, sedan han åt Kreon anförtrott vården om sina båda döttrar, Antigone och Ismene. Fiktionen i Oidipus i Kolonos åter är den, att Antigone, sedan hon kommit till den ålder, att hennes krafter tillåta det, med fadern delar landsflyktens lott, under det att Ismene stannat i Tebe för att där tillvaratagа, så långt möjligt var, den fördrifne konungens intressen.

Begär, men ännu mindre smulor undfår han
Än han begär — dock nöjes han med hvad han får.
Ty lidande och årens långa följd jämväl
Och medfödt kynne lärde mig förnöjsamhet.
Men om, mitt barn, du varsnar någon hviloplats
På öppet ställe eller i en gudars lund,
Så led mig dit att hvila, att vi spörja må,
Hvar nu vi äro. Hit vi ländt som främlingar
Till landets barn och följa villigt deras bud.

Antigone svarar med följande:

Sorgtyngde fader, fjärran vid min synrands gräns
De torn, som staden skydda, jag mig skåda tror.
Men denna plats är säkert helig: ranka här,
Oliv och lager yppigt gro; i lunden själf
I täta skaror sjunga näktergalarna.
På råa hällen unna dina lemmar här
Att hvila; för en gammal man är vägen lång.

Den stad, som här nämnes, är Aten och den lund, till hvilken de bägge vandrande kommit, är Eumenidernas lund i Kolonos. Ordet »Eumenider» betyder »de välvillige»; det var ett smekande namn, med hvilket greken nämnde dem, då han ville vinna deras bevågenhet; egentligen nämndes de Erinyer och voro hämndens vreda gudinnor. Dessa gudinnor voro nu den sedliga världsordningens väktare och hämnare af brott emot densamma, och det är för ett tvefaldt brott emot denna världsordning, som Oidipus stått under deras straffande makt. Men de voro icke oblidkeliga. Genom lidande kunde de försonas. Och det är därför, som Sophokles låter Oidipus, efter det att denne mycket lidit, komma till Eume-

nidernas lund i Kolonos, för att han där ytterligare må renas från sin skuld. Denna lund var helig; den fick af ingen beträdas. Då därför en af ställets invånare kommer där förbi, bjuder han Oidipus att ofördröjligen lämna den klipphäll, på hvilken han hvilar, och på Oidipus' fråga, åt hvilken gud stället är vigdt, svarar han:

v. 39. De skräckinjagande gudinnor, hvilka jord
Och mörker födde — dem är helgad fridlyst lund.

Då Oidipus spörjer, under hvilket namn de tillbedjas, gifves svaret: »De allseende Eumeniderna». Såsom af det följande skall framgå, finner Oidipus, att nu hans ödes mått är fylldt. Han skall aldrig mer lämna det ställe, där han nu sökt sig hvila. Det är här han, enligt ett orakellöfte, till hvilket vi strax återkomma, skall få njuta ro och sluta sitt sorgtyngda lif. Han gör sig af främlingen underrättad om, hvem som härskar i Aten, får veta att det är Theseus och ber att få ett bud till denne, för att kalla honom till Kolonos. Väktaren blir förvånad öfver att tiggaren sänder bud till Atens mäktige konung, och icke heller häfves hans förvåning, när Oidipus tillägger, att Theseus, för den ringa mödan att komma till honom, skulle skörda riklig lön. Men där finnes dock under tiggarens armod så mycket kvar af den forne konungens ädla skick, att väktaren böjer sig för hans bud och låter honom hvila på det heliga stället, medan han själf om förhållandet först underrättar borgarne i Kolonos, för att sedan bringa Oidipus' bud äfven till Theseus i Aten.

Så har Sophokles vändt framställningen, för att de koloneiska borgarne, hvilka skulle bilda koren i denna tragedi, skulle få någon naturlig förevändning att infinna sig. Sedan väktaren aflägsnat sig, utbrister Oidipus i en varm bön till Eumeniderna:

I skräckinjagande gudinnor, när jag här
v. 85. Hos Eder först mig hvila söker, vid Er härd,
Mot mig och Phoibos fatten vrede ej därför.
Ty när beryktadt lidande han spådde mig,
Han sade att jag skulle hvila njuta, när
En gång i tiden till en bygd jag kom, där jag
v. 90. Fick skydd som gäst i heliga gudinnors lund;
Där skulle min sorgtyngda lefnad nå sitt slut;
Jag skulle bringa lycka dem, mig tagit mot,
Men ofärd dem, som mig i landsflykt drifvit bort.
Och allt bekräftas skulle genom varsel af
v. 95. Jordbäfning eller tordön eller himlens blixt.
Nu grannt jag skönjer, att bedrägligt icke var
Det fågeltecken, hvilket, sändt af Er, min väg
Till lunden ledde. Ej det skulle timat då
v. 99. Att på min vandring Eder först jag hade mött,
— — — — — — — — — — —
v. 101. Och ej på hällens helga säte sutte jag.
Därför, Gudinnor, gifven, som Apollo sagt,
Ett önskadt slut på lifvet och dess kval, om ej
För ringa tyckas mina plågor Er, änskönt
v. 105. Jag alltid kedjad varit vid de största kval.
Alltså I, det urtida mörkrets ljufva barn,
Och du Aten, som nämnes efter mäktiga
Gudinnan och bland alla städer skattas högst,
Förbarmande med denna tärda vålnad af
v. 110. Kung Oidipus, med skuggan af hvad förr han var.

I denna replik talas om ett orakelspråk, som vi icke förut lärt känna i Oidipussagan, men hvilket

vi i inledningen till denna tragedi korteligen omnämnde. Det hette visserligen att Apollo, på samma gång han siade om de lidanden, som skulle drabba Oidipus, d. v. s. då han gaf det orakelspråk, om hvars märkliga uppfyllelse tragedien Konung Oidipus handlar, hade tillagt, att »Oidipus' lidande skulle upphöra, när han en gång efter långa år blefve upptagen som gäst hos högheliga gudinnor i främmande land, att hans mottagande skulle blifva det landets bebyggare till gagn, men dem, som sändt honom i landsflykt, till ofärd, och att gudarne skulle gifva tecken till detta orakelspråks uppfyllelse genom tordön, blixt och jordskalf». I Konung Oidipus erfares intet om denna del af orakelspråket, och det är naturligtvis endast en fri fiktion af skalden, sådan han behöfde den för denna tragedi, då han sammansluter de bägge orakelspråken till ett. I själfva verket äro de båda orakelspråken gifna ut ifrån helt olika synpunkter och för skilda delar af Oidipussagan. — Emellertid tror Oidipus, att han nu har kommit till den »heliga gudinnors lund», på hvilken oraklet syftade, och det är denna tro han ger uttryck i den senast anförda repliken. Vid slutet af denna replik komma borgarne från Kolonos, hvilka bilda skådespelets kor; sedan de af den man, som Oidipus utsporde om den nejd, dit han kommit, underrättats om de bägge vandrandes närvaro på den heliga platsen, låter Oidipus Antigone föra sig längre in i den mörka lunden, för att där lyssna till hvad dessa borgare förkunna.

Koren ger först uttryck åt sin fasa öfver att någon vågat beträda hämndgudinnornas fridlysta lund. Den uppmanar Oidipus att icke gifva sig längre in i den heliga lunden, en uppmaning, som han följer, mot löftet att de icke med våld jaga honom bort. Men när han, änskönt motvillig, på deras spörsmål yppat, hvem han är, glömmer koren sitt löfte och manar honom enträget att draga från deras bygd; icke ens Antigones böner hafva den makt öfver koren, att medlidandet hos den segrar öfver den fruktan, som den hyser för, att dess land genom Oidipus' närvaro skall besmittas. Därefter börjar en ny scen med följande replik af koren:

Oidipus dotter! Vet att vi i lika mån
v. 255. Dig ömka och din fader för hans lidande.
Men gudars hämnd vi frukta. Därför kunna vi
Dig intet annat svara än du hörde nyss.

Hvarpå Oidipus åter har en längre replik:

v. 258. O hvad är gagnet då af äran, gagnet af
Ett fräjdadt rykte, om det endast gagnlöst spridts?
v. 260. Aten bland städer nämnes som den frommaste;
Det ensamt säges äga makt att främlingen,
Som lider, hägna; ensamt det han skänka skydd.
Men nu, hvad vederfares mig? I drifven mig
Att denna klipphäll lämna, bort I jagen mig
v. 265. Af fruktan för mitt namn blott, icke för mig själf
Och ej för hvad jag öfvat. Mina gärningar —
Dem har jag lidit snarare än öfvat själf,
Om här jag dristar nämna dem mig födt en gång,
För hvilkas skull dig fasa gripit. Grannt jag det
v. 270. Förstår. Men huru anses brottslig jag —, jag, som

Med ondt blott vedergällde ondt? Med föresats
Om jag mig hämnat, ej jag brottslig nämndes då.
Jag har i ofärd störtat mig, ovetande,
Men de, mig födde, vetande ha sökt min död.
Jag kommer alltså, främlingar, till Er med bön,
Vid gudarne, att skänka skydd åt hemlös man.
Förakt, ej vördnad, visen I mot gudarne,
Om hädan mig I jagen; hållen det för visst
Att på den fromme hvilar gudars öga, att
Det följer den gudlöse ständigt, att ej än
En syndare dess skarpa blickar undflytt har.
Gör icke syndens gärningar i *deras* namn,
Att så i vanfräjd sällhetsrikt Aten blir sänkt.
Som du tog mot mig, bedjande, med löftens lejd,
Mig rädda och bevara! Ej förakta mig,
Om ock du fasar vid att se mitt anlete.
Åt gudar vigd jag kommer. Stadens borgare
Jag bringar lycka. Kommer blott din furste hit,
Skall allt du spörja; men till dess emellertid,
I skolen icke bära våldsam hand på mig.

Efter denna Oidipus' replik vill koren för sin del hänskjuta hans sak till landets furste, och Oidipus får också veta att den väktare, som först velat drifva honom ur Eumenidernas lund och sedan underrättat Kolonos' borgare om främlingens därvaro, äfven var på väg till Aten, för att bringa Theseus samma underrättelse. Nu ser Antigone på vägen från Tebe en kvinna komma ilande, åtföljd af endast en tjänare. Snart igenkänner hon i henne systern Ismene; denna har under många vedermödor i skilda delar af Grekland sökt sina biltoge fränder, för att meddela sin fader en viktig underrättelse. Oidipus, som aldrig tror sig böra vänta goda un-

derrättelser, misstager sig icke heller. Ismene berättar:

v. 361. Jag nämner icke, fader, alla lidanden
Dem jag har pröfvat, medan jag det ställe sökt,
Där dig jag funne. Dubbelt kväljas vill jag ej,
Först mödor lida, sedan andra tälja dem.
v. 365. Men hit jag kommit för att underrätta dig,
Om dina olycksfödde söners stämplingar.
Först de med Kreon enades, att tronen han
Bestege, att ej Tebe de besmittade.
De öfvervägde släktens gamla olyckslott,
v. 370. Som uti fjättrar slagit ditt osälla hus.
Nu har en gud och deras sinnes onda art
I trefald ofärd störtat dem. Snödt tvista de
Att vinna riket jämte enväldsherrens makt.
Den son, dig senast föddes, han — en yngling än —
v. 375. Sin äldre broder, Polyneikes, stöter bort
Från tronen, jagar honom se'n ur landet ut.
Nu säges allmänt att som flykting denne har
Till Argos slätter vandrat, trädt i gifte där
v. 379. Och så sig vänner, dem han väpnar, vunnit har.
— — — — — — — — — —
v. 382. Allt detta, fader, är en gräslig verklighet,
Ej tomma ord blott.

Någon gräns tror dock Ismene att gudarne skola sätta för Oidipus' lidanden. Det antyder äfven ett nytt orakelspråk, som hon berättar för denne. Apollon hade nämligen förkunnat att Oidipus' egna landsmän skulle söka bemäktiga sig honom, död eller lefvande, emedan Tebes makt berodde på att Oidipus ej vore i andra människors våld. Då de emellertid för den blodskuld, som häftade vid honom, ej vågade föra honom öfver Tebes gränser, ämnade

de föra honom endast *till* gränsen och där, sedan han dött, reda honom en graf. Oidipus frågar, om hans egna söner känna detta orakelspråk. Ismene svarar att det är dem välbekant. Då utbrister Oidipus i förbannelser öfver dem, då de icke kunna kufva sin egen härsklystnad, änskönt guden sagt dem, att Tebes makt var fästad vid deras fader:

Så släcke gudar aldrig ut den tvedräktsbrand,
Som ödet mellan mina söner tändt; på mig
Det må bero, hvad utgång denna strid skall få,
I hvilken nu de lyfta lansen mot hvarann.
Ej den, som spiran äger nu och tronen, må
Förblifva vid dem; den som jagats bort ej mer
Må komma åter. Jag som fostrat dem en gång —
I landsflykt skymfligt läto mig de drifvas ut.
Ej skydd, ej värn de skänkte. Hvad på dem berott,
Som flykting jag förvisats ur mitt eget land.
Du säger kanske att därom jag bedit själf
Och att tillbörligt staden lyssnat till min bön.
Så var det ej. Förtviflan härjade min själ
Den dag, när allt var uppenbaradt. Ljufvast då
Att dö mig varit, krossad under stenars regn.
Då ville ingen öfva denna kärleksplikt;
Men när med tiden redan smärtan stillad var,
Jag insåg att förtviflan mig för vida fört
Och fordrat straff utöfver mina synders mått.
Men då först jagar staden mig i landsflykt ut,
Med våld, emot min vilja. De som kunnat mig
Stå bi, sin egen fader, icke ville det;
De fällde icke minsta ord för mig, som i
En stafkarls armod drefs att irra biltog kring.
Af dessa späda jungfrur blott, så långt de det
Förmå, jag undfår näring för mitt usla lif,
Det huld och skydd, det bistånd, hvilket fränder höfs.

Men mig, sin fader, mina söner glömde för
Att vinna tron och spira, vinna härskarmakt.
Därför hos mig de icke vänte finna hjälp;
Ej skall ur härskarmakten öfver Kadmos' land
Dem glädje spira.

Vi lägga märke till det bittra sinne, som talar ur dessa repliker. Vi komma äfven att framdeles möta det. Jag har förut sagt att skalden, drifven af pietet för sin bygd och sitt land, velat i Oidipus i Kolonos gifva liksom den försonande afslutningen på den egentliga Oidipus-sagan. Men i denna replik är det icke försoningens ande, utan bitterhetens, hatets, som talar — och den bitterheten vänder sig mot egna söner. Att skalden låtit ett sådant drag stå kvar, beror icke endast därpå, att den grekiska åskådningen icke afgjordt trängde fram till den djupare uppfattning af begreppet försoning, enligt hvilken den egentliga fordran på människan är sinnesriktningens förändring. För den grekiska åskådningen låg där försoning redan i det yttre lidandet som sådant, oafsedt med hvilket sinne det bars, änskönt det villigt bör erkännas att en djupare uppfattning glimtvis kan uppfångas. Men att Sophokles låter Oidipus i dessa bittra ord vända sig mot sina egna söner berodde först och främst på sagans egen gestaltning. Den lät nämligen, som vi skola se, då vi komma till Aischylos' tragedi De sju mot Tebe, den mellan Oidipus' söner uppstående brodertvisten härflyta ur de förbannelser, hvilka fadren öfver dem utslungat därför, att de icke som söner vårdade sig om honom. Och

huru fritt än tragici behandlade hjältesagans innehåll, funnos dock i den vissa konstitutiva drag, som de läto i det hela stå orubbade kvar. Ett sådant drag är Oidipus' fiendskap mot sönerna. Det är också anmärkningsvärdt att i slutet af Konung Oidipus, där hjälten ödmjukar sig inför Kreon, han åt dennes vård anbefaller döttrarna, men icke sönerna. De skola, menar han där, reda sig själfva. I sammanhanget där var icke rum för yttringar af fiendskap. Men skalden har på samma gång låtit Oidipus undvika alla uttryck af kärlek till dem, för att icke komma i strid med sagans fortsättning.

I den följande scenen af tragedien undervisar koren Oidipus, huru han skall åt hämndegudinnorna offra reningsoffer, för att vinna nåd inför dem. Då den blinde gubben icke själf kan förrätta detta offers ceremonier, ber han en af sina döttrar göra det i hans ställe; det är vid detta tillfälle de märkvärdiga orden fällas, hvilka egentligen stå utan motstycke i hela den klassiska litteraturen och som tyda på en djupare uppfattning af begreppet försoning än den allmänt grekiska, jag nyss antydde, ord, som liksom kasta en stråle fram mot kristendomen:

v. 498. Min tro är att en enda själ, i renhet klädd,
Kan för tallösa syndare försoning ge.

Efter denna scen följer en växelsång mellan Oidipus och koren, i hvilken denne gör sig underrättad om Oidipus' brott, — ett parti af tragedien,

som, jämte den tekniska uppgiften att förmedla scenvexlingen, endast tyckes hafva till uppgift att bibringa åskådarne de starka känslor af rörelse, hvilka de förmodligen ansågo höra till en tragisk representation.

Efter denna korsång uppträder Theseus, konung i Aten. Han känner redan förut Oidipus' olycksöde, och begär därför endast att få veta Oidipus' önskan; denne svarar:

v. 576. Jag kommer att min plågotrötta kropp åt dig
Förära — skänk till synes icke mycket värd.
Döm dock dess gagn ej efter dess utseende.

Theseus gör sig af Oidipus närmare underrättad om oraklet och dess mening. Då Oidipus talar om en stundande strid emellan Tebe och Aten, i hvilken just segern skulle tillfalla den af de stridande staterna, som skänkt hans döda kropp grafvens ro, finner Theseus öfverhufvud ingen anledning till en sådan strid. Men Oidipus svarar, att allt med tiden undergår förändring:

Du ser förtvina jordens must och kroppens kraft,
Bort trohet dör — och trolösheten skjuter brodd;
Ej mellan vänner samma kärleksanda rår
Beständigt, icke heller mellan stad och stad.
I dag för en, i morgon för en annan föds
Ur vänskap vrede, hvilken se'n i kärlek byts.
Om det är frid emellan Tebe nu och dig,
Skall tiden, rastlöst ilande, en tallös mängd
Af nätter och af dagar föda. Händer, som
I endräkt nu till vänlig hälsning sträcka sig,
Af ringa skäl spjutväpnade sig söndra då.

Där då jag sofver, sänkt i grafvens natt, jag skall
I dödens kyla dricka deras varma blod,
Om Zeus är Zeus och Phoibos siat sannt för mig.

Theseus skänker också Oidipus det begärda skyddet. Han intalar honom att han icke skall frukta för att Tebanerna skola där kunna öfva något våld emot honom, när han, Theseus, lofvat att skydda honom.

På detta ställe i tragedien är det, som Sophokles låter koren hälsa Oidipus med den förut nämnda sköna lofsången öfver skaldens födelsebygd, Kolonos — den sång, med hvars anförande skalden, såsom anekdoten berättar, ville visa, att ännu ingen ålderdom frätte på hans själs krafter. Jag skall af den blott återgifva den första af dess fyra strofer, i en parafraserande öfversättning på modern lyrisk vers; jag hoppas att icke helt hafva förstört originalets skönhet:

v. 668. Främling, till den bygd du kommen är,
Som i skönhet öfver alla strålar,
Till hvitskimrande Kolonos, där
Fritt på ängar tumla muntra fålar.
Uti grönklädd, blomstersmyckad dal,
Där den mörka murgrön gror kring träden,
Ljuder sången: det en näktergal
Är som klagar sina veka kväden.
Här han däljes uti skuggig ro,
Där ej solhet stråle till hans bo
Eller vintervindens kyla tränger.
Guden själf i bakckiskt hänförd lek,
Dionysos, under ras och smek
Här i nymfers dansar glad sig mänger.

Då denna lofsång öfver fosterbygden förtonat, visar det sig att Oidipus väl behöfver det skydd, om hvilket han bedit. Kreon kommer nämligen från Tebe, åtföljd af beväpnade män, för att, om af dem göres behof, med våld föra Oidipus till gränsen af Tebes område. Närmast söker han dock med inställsamma ord vinna honom:

v. 740. .... du sorgbetyngde Oidipus, mig hör
Och vänd till hemmet åter. Se, allt Tebes folk
Med rätt dig kallar, men bland alla mest dock jag.
Ty uslast jag bland mänskor skulle vara, om
Med dina kval jag icke lede, gubbe, då
v. 745. Jag ser dig full af jämmer, utan hem och härd
Kringirra, af en enda tärna följd, ditt bröd
Beröfvad.

Men Oidipus låter icke fånga sig af fagra ord:

v. 761. Förvägne! Du som mäktar skapa fagert sken
Af rättsligt skäl för allting, hvarför fresta mig?
Hvi söker du att andra gången fånga mig?
Din snara skulle föda mig förnyadt ve.
v. 765. Ty fordom, när de bittra kval jag led, som då
Mitt hus hemsökte, ljuflig skulle varit mig
Landsflykten, men du vägrade mig sådan nåd.
Men när till hvila sorgens svallvåg redan gått,
Och ljuft jag åter dvaldes under hemmets tak,
v. 770. Då stöttes våldsamt jag i landsflykt ut, och då
Du vid vår skyldskap minsta grand dig fäste ej.
Nu åter ser du, huru denna stad och allt
Dess folk mig vänligt tagit mot; därför du vill,
Vrångsinnad under ljufligt tal, mig släpa bort.
v. 775. Hvad fröjd af kärlek, om den måste nödgas på
Ovilliga? Om någon, hvilken ifrigt du

Ber nödställd om en gåfva, dig förvägrar den,
Men när din lystnad redan mättats, självmant ger
v. 779. Hvad du åtrådde, tacklös är den gåfvan då.

— — — — — — — — — — — —

v. 781. En sådan gåfva tvinga vill du nu på mig,
Till namnet ädel, men till gagnet vämjelig.
Men dessa män din ondska vill jag yppa nu:
Ej att till Tebe bringa mig du kommit hit,
v. 785. Men för att dölja i dess närhet mig, att så
Din stad ej måtte ofärd frukta från Aten.
Men så ej sker dig. Däremot till evig tid
Som landets hämndeande skall bland Er jag bo,
Och mina söner skola af mitt eget land
v. 790. En liten fläck blott ärfva, till att dö uppå.

Då Oidipus icke låter öfvertala sig, söker Kreon såra honom i den punkt, där han är ömtåligast. Han låter, trots de koloneiska borgarnes försök till motstånd, bortföra hans båda döttrar, först Ismene, sedan Antigone, henne, som var den blindes öga. Han väntar att Oidipus, sedan han i sin hjälplöshet icke längre äger någon af dem vid sin sida, skall böja sig för nödvändigheten och självvilligt återvända till Tebe. Oidipus svarar med att i en bön till Erinyerna viga honom åt förbannelsen:

. . . . I gudamakter, mig
v. 865. Beskären att förstummad icke blir min röst,
Förr'n dig jag har fastkedjat vid förbannelser,
Du skändlige, som röfvat våldsamt från en blind
Det enda öga, hvilket än var honom kvar.
Dig själf och din afföda skall bland gudar den,
Som allting skådar, Helios, skänka denna lott
v. 870. Att åldras under lidanden, som jag det gjort.

Då Kreon, i vrede öfver dessa Oidipus' ord, låter sina drabanter gripa äfven honom, infinner sig Theseus, Atens konung. I en längre scen, med replikskifte mellan Oidipus, Kreon och Theseus, tvingar denne, som anser Atens ära kräfva att våldet hämnas, till sist Kreon att gifva Oidipus fri och återlämna åt honom hans bägge döttrar. Kreon lämnar scenen under hotelser. Den blinde hälsar rörd sina döttrar:

Hvad kärast är, jag åter äger. Osäll ej
Jag möter döden, om I vid min sida stån.

Sedan han tackat Theseus för den bragd, han öfvat, berättar honom denne, att en främling, som kommit från Argos, begär ett samtal med Oidipus, men tills vidare sökt ett skydd vid Poseidons altar. Oidipus anar att denne främling är hans egen son, den af den yngre brodern Eteokles fördrifne Polyneikes, om hvilken det på ett redan anfördt ställe heter att han som flykting

Till Argos slätter vandrat, trädt i gifte där
Och så sig vänner, dem han väpnar, vunnit har.

Fadren vill icke sammanträffa med den son, som af honom förbannats därför, att han förgätit en sons plikter. Men den milda Antigone öfvertalar honom att icke låta sonen ohörd vända tillbaka. Då denne träder in för fadren, blir han eller spelar han rörd öfver det elände, till hvilket han blir vittne:

Ve, ve! Hvad skall jag göra? Skall min egen lott
Jag först begråta, eller denne gamle fars,

Som här jag skådar, systrar! Honom finner jag
Med er i främlingslandet kastad ut, och klädd
I dessa trasor, hvilkas vedervärdiga
Och gamla smuts hans gamla lemmars boning är,
Och tär hans sidor. Vindens fläktar leka med
Oredda testar på det blinda hufvudet.
Han säkert undfår näring, hvilken räknar släkt
På närmsta håll med detta jämmerfulla skick.

Han ber om tillgift därför, att han kränkt sina sonliga plikter; men fadren bevärdigar honom icke med ett ord till svar. Till sist måste han rycka fram med sitt ärende: På Peloponnesos har han samlat en här emot Tebe, som han vill återtaga från sin broder Eteokles; i spetsen för denna här stå sju furstar. Men nu har ett orakelspråk förkunnat att segern tillhör den, på hvars sida Oidipus står, och därför besvär Polyneikes honom, att han måtte sluta sig till hans här. Då föder vreden bittra ord på Oidipus' tunga; först säger han vänd till koren:

v. 1348. Om icke Theseus, härskar'n öfver detta land,
Till mig den mannen hade sändt och pröfvat rätt
Att han ett ord från mina läppar finge, ej
Ett ljud förnimma skulle han till svar af mig.
Men när han värdig funnits svar, då skall jag ock
Ett sådant gifva, hvilket föga fägna skall.

Därefter fortsätter han, vänd till sonen:

När du med Tebes spira satt på Tebes tron,
Som nu din broder innehafver, — usling, då
Du mig, din egen fader, uti landsflykt dref,
Mig hemlös dömde, dömde till de trasor mig,

Vid hvilkas syn du tårar fäller nu, när själf
Du lider landsflykts vedermöda liksom jag.
Men klaga gagnar föga; jag det öde bär,
Mig lifvet bringar, minnes dig som mördaren.
Du är det, som mig nöden gaf till följesven,
Du ut mig stötte, vållade att biltog nu
Min näring jag af andra tigger dag för dag.
Om dessa döttrar mig till vårdarinnor ej
Jag födt, du hade låtit mig förhungra re'n.
Nu dessa lifvet räddat mig, med mannakraft,
Ej kvinnovekhet, mina mödor delande.
I af en annan fader föddes, ej af mig.
Väl hämndens gudom ännu icke straffet sändt,
Men drabba skall det, när du dina härar för
Mot Tebes murar, dem du fåfängt hoppas att
Med marken jämna: sölad i ditt eget blod
Skall förr du falla, och din broder jämte dig.
Jag sådan lott i vreda böner öfver Er
Nedkallat fordom, nu till hämnd jag kallar den,
Att så I hedra lären dem, som Eder födt,
Och ej ringakten Eder fader, fast han mist
Sitt ögas ljus; hans döttrar handlat annorleds.
Därför åt hämndens makter är din kungastol
Hemfallen, därest Dike, som i forna dar,
Med Zeus om lagar, evigt gällande, har vård.
Gå bort, afskydde! Räkna dig för faderlös,
Du uslaste bland usle! Min förbannelse
Jag öfver dig nedkallar. Ej din fosterjord
Med svärd du vinne, icke vände åter du
Till Argos' slätter, men din broder, hvilken dig
I landsflykt drifvit, döde dig, och honom du.
I vreda böner ropar till Tartaren jag,
I evigt mörkers hemska natt att dölja dig.
Jag till Erinyerna ropar, ropar ock
Till Ares, som hos Eder tändt så grufligt hat. —
Mitt svar du hört! Vik hädan! Tälj sen, hvad jag sagt,

För Tebes alla söner, för den trogna här
Du för dig väpnat — tälj dem om den arfvedel,
Som Oidipus bland sina söner delat ut.

Oidipus hade talat sannt, då han sagt, att det svar, han komme att gifva, skulle föga fägna Polyneikes. Denne förutser också strax sitt öde; men han har gått för långt för att kunna följa Antigones råd, att låta den här, han väpnat, vända tillbaka till Argos, och han känner det som en nesa att finna sig i, att den yngre brodren förjagat honom; han har därför intet annat val än att låta fadrens förbannelser gå i fullbordan; men innan han skiljes från sina systrar, beder han att de måtte, då hans öde vunnit sin fullbordan, på öfligt vis öfverlämna honom åt grafvens hvila. Vi veta, hvad detta betydde för en grek: den ojordade fick irra hundra år på Stygens stränder, innan han kom till dödsrikets ro. Vi skola vidare lägga denna Polyneikes' bön till systrarne på minnet, emedan den är af vikt för den fortsättning af sagan, till hvilken vi sedermera komma, i Sophokles' Antigone. Skalden har också låtit dessa repliker fällas med tydlig syftning just på tragedien Antigone, som skrifvits några tiotal år förut.

Då Polyneikes aflägsnat sig, komma de tecken af ljungeld och tordön, hvilka Apollon hade utlofvat Oidipus, som förebud till hans förlossning från alla lidanden. Koren fruktar att ovädret är gudars straffdom därför, att den af så många brott besmittade Oidipus uppehöll sig i Erinyernas frid-

lysta lund. Oidipus ensam vet hvad som nu stundar. Han anhåller att man måtte kalla till honom Theseus, Atens konung. Han beder honom, jämte sina döttrar och en tjänare, vara sig följaktig på den vandring, han nu begynner till det ställe, där han skall dö. Sedan de aflägsnat sig, uppstämmer koren en sång, i hvilken den beder om en mild död för Oidipus.

Det förefaller säkerligen oss något märkeligt, att skalden icke låter Oidipus dö på scenen. Han skulle ju dö, — så var det siadt — under åska och blixt och jordskalf, och här skulle säkerligen varit tillfälle till en ganska effektrik scen, i synnerhet som den grekiska teatern ingalunda saknade ett utveckladt teatermaskineri. Det är dock möjligen ett drag i sagan, som härvidlag varit bestämmande. För att Aten skulle tryggt vänta sig det utlofvade gagnet af att inom sitt område hafva skänkt Oidipus en grift, borde ingen veta, hvar den döde hvilade, — ingen utom konungen, som blott fick röja detta för den son, som skulle efterträda honom, liksom denne för sin efterträdare o. s. v. Måhända är det detta drag i sagan, som icke tillåtit att på scenen framställa Oidipus' död. Det grekiska skådespelet gafs nämligen under den fiktionen, att dess handling tilldrog sig inför koren, sedan denna en gång trädt in på orkestran. Men skulle å andra sidan den fiktionen upprätthållas, att Theseus ensam kände, hvar stoftet af Oidipus jordats, kunde skalden icke inför koren framställa Oidipus' dödsscen.

Därför måste han föra Oidipus och Theseus från scenen, och begagna sig af ett tekniskt grepp, hvilket vi redan lärt känna från slutet af Konung Oidipus, d. v. s. införa en s. k. budbärare, som för koren berättade om Oidipus' bortgång.

Innehållet i budbärarens berättelse är nu detta: Själf ledd af en gud, visade den blinde Oidipus dem, han bedt ledsaga sig, vägen till ett ställe, där ett svalg öppnade sig, i hvilket koppartrappor ledde ned till underjorden. Här lät han först två sig i vatten, som hämtats från Demeters, modren-jordens källa, och förrättade dryckesoffer åt gudarne. Därefter tog han afsked af sina döttrar, och manade dem att jämte tjänaren-budbäraren aflägsna sig, emedan Theseus ensam var utkorad att vara vittne till hvad som komma skulle. Men när desse under vägen därifrån hastigt vände sig om, fingo de se Theseus ensam, skuggande med handen för ögonen, liksom om han sett en bländande syn; men Oidipus sågo de icke. Gudarne hade förbarmat sig öfver honom.

Efter denna budbärarens berättelse inträda åter Antigone och Ismene på scenen, och i växelsånger med koren gifva de uttryck åt sin kärlek till fadren och sin känsla af att stå ensamma i världen. Skådespelet slutar med deras bön till Theseus att föra dem till Tebe, där de vilja söka att från bröderna afvända den olycka, hvilken fadrens förbannelse öfver dem nedkallat.

* * *

I inledningen till denna tragedi nämnde jag, att dess syfte var att förhärliga Oidipus som attisk skyddsheros. Den har för så vida en bestämd tendens. Men detta syfte löser tragedien så, att den i sin helhet är en lofsång öfver Aten och Attika, liksom en af dess korsånger är en lofsång speciellt öfver Kolonos. Hela tragedien är genomandad af den tanken, att i Aten bor den verkliga fromheten och rättrådigheten, och det är därför skalden låter Oidipus finna ro först hos attiska gudomligheter. Tragedien är alltså sprungen fram ur en patriotisk stämning.

V.

För fortsättningen af den tebanska hjältesagan, sådan den föreligger i till vår tid komna skådespel, skola vi nu gå öfver till *Aischylos'* tragedi *De sju mot Tebe.* Jag har redan nämnt, att den var den sista i en tragisk trilogi, hvars bägge första skådespel hette *Laïos* och *Oidipus.* Titlarna på dessa bägge tragedier göra det möjligt för oss att ur hvad vi i det föregående berättat sluta till deras *allmänna* innehåll, — dock att Laïos inom myten, sådan Aischylos' gestaltat den, intagit en mera framskjuten ställning än han kommit att göra i vår skildring, som icke kunnat taga till utgångspunkt någon tragedi, i hvilken han var hufvudpersonen. Om ämnets gestaltning i enskildheter kunna vi ingenting säga. — *De sju mot Tebe* torde som tragedi-titel tarfva en närmare förklaring. De *sju,* som i denna titel åsyftas, äro Polyneikes, Oidipus' son, och de sex peloponnesiske furstar, som med honom drogo mot Tebe, för att därifrån fördrifva Eteokles och åter på tronen insätta Polynei-

kes. Det sagostoff, som Aischylos behandlar, hafva vi alltså antydningsvis redan mött i slutet af *Oidipus i Kolonos;* det är tvisten mellan den olycklige konungens söner.

Den aischyleiska tragedien röjer ett primitivare stadium af dramats utveckling än den sophokleiska. Aristoteles säger visserligen, att Aischylos gjorde dialogen till tragediens hufvudparti, men i flera af Aischylos' tragedier brottas ännu korpartierna med dialogen om öfvertaget — ett förhållande, som erinrar om, att Aischylos ännu stod tragediens ursprung, Dionysos-kören, nära. Hos Sophokles träder dialogen afgjordt och definitivt i förgrunden. — Hos Sophokles se vi, huru genom dramatisk handling ett människoöde danas. Aischylos åter låter snarare dialogen berätta för oss en händelse än vara ett vehikel för dess framställande på scenen. Äfven detta visar att han stod dramats begynnelse nära. Ty dialogen var ursprungligen ett episkt moment, öfverflyttadt till de lyriska körerna från den episka sagan.

Scenen i *De sju mot Tebe* är ungefär densamma, som vi förut lärt känna i Konung Oidipus; det är en öppen plats i Tebe framför konungaborgen. På denna öppna plats har en mängd tebaner församlat sig. Eteokles, härskaren, träder ut ur konungaborgen och talar till den församlade menigheten: [1]

---

[1] För utdragen ur denna tragedi begagnar jag *Alexandersons* öfversättning.

Kadmeiske männer, visligt tala höfves den,
Som vakar öfver statens väl i akterstäf
Och rodret håller, ögat aldrig slutande.
Ty går det gynnsamt, någon gud man prisar då;
Men om, hvad lyckan hindre, ofärd stöter till,
Kring staden högljudt ensam då Eteokles
Basunas ut af hopens gälla smädelser
Och klagovisor, hvilka Zeus Afvärjaren,
Tillnamnet enligt, vände bort från Kadmos stad.

Han manar dem att alla, unga och gamla, behjärtadt kämpa för fosterlandet. Då skola Tebes söner kunna afslå äfven den stormning, som nu, enligt hvad fogelskådaren förkunnat, skulle företagas mot staden. Polyneikes och hans peloponnesiska bundsförvanter hafva alltså redan börjat belägra staden, och det angifves till och med att de redan länge legat framför den. Sedan den folkmassa, till hvilken Eteokles talat, skingrat sig, inträder en budbärare, som utspejat fienderna. Han berättar:

Eteokles, Du Kadmosstadens höge drott,
Från lägret där jag bringar tillförlitligt bud;
Med egna ögon såg jag allt som föregick.
Sju hjältar, alla käcka krigarhöfdingar,
I järnbeslagna skölden göto tjurars blod
Och, händren se'n i offerblodet doppande,
Vid Ares själf, Enyo samt Förskräckelsens
Blodlystne gud de heligt svuro Kadmos' stad
Att ödelägga samt till jorden bryta ned;
Om ej, att stupa, denna mark blodfärgande.

— — — — — — — — — — —

Då hem jag vände, lott de drogo, huruleds
Mot stadens portar hvar sin skara föra må.

Alltså af stadens folk de bästa, valdaste
Förutan dröjsmål ställ vid portutgångarne;
Ty fullt beväpnad nalkas hitåt Argos' här,
v. 60. Insvept i stoftmoln; fälten droppvis färgar re'n
Det hvita skum, som deras hästar frusta ut.

Sedan budbäraren afslutat sin berättelse och aflägsnat sig, beder Eteokles till gudarne, att de måtte skydda Tebe:

v. 71. Må ej från jorden denna stad af fienden
Utrotad varda — Hellas' språk där talas ju —
Ej dessa hus med Edra helga altaren!
O, låten denna fria jord och Kadmos' stad
v. 75. Ej under träldomsoket tvingas någonsin!

Sedan äfven Eteokles aflägsnat sig, inträder koren, som i denna tragedi utgjordes af tebanska jungfrur; i en längre sång ge de uttryck åt den ängsliga stämning, som gripit sinnena vid utsikten till ett anfall från de sju furstarnes samlade här. Under slutet af korsången inträder åter Eteokles; den jämmer och ängslan, åt hvilken koren gifvit uttryck, behagar icke honom; med stränga ord vänder han sig till koren:

Jag Eder frågar, jämmerfulla varelser,
v. 165. Är detta klokt och stadens välgång främjande?
Kan mod det skänka denna innestängda här,
Att falla inför stadens gudabilder ned
Med tjut och jämmer, vettigt folk en styggelse?
I nöd så väl som ljuflig medgång önskar jag
v. 170. Med kvinnosläktet intet slags beröring få.
— — — — — — — — — — —
v. 182. ... mannen, icke kvinnan angår hvad som sker
Därute; må blott hemma ej du vålla ondt.

I denna och följande mellan koren och Eteokles växlade repliker målar skalden å ena sidan korens fromma, i bön sig yttrande förtröstan på att gudarne äga makt att hjälpa, å andra sidan Eteokles självkänsla, som väl icke trotsar gudarne, — ty äfven han vänder sig i bön till dem — men dock syndigt litar på egen kraft. Detta drag hos Eteokles framträdde redan i hans första replik, där han liksom för sig kräfver erkännande för den lycka, för hvilken man eljest ansåg sig hafva gudarne att tacka; då detta drag betonas, sker det icke endast för den kontrastverkan, skalden kunde åstadkomma genom skildringen af de olika sinnesriktningarna; fastmera vill skalden genom detta drag visa att Eteokles är, så att säga, mogen för en tragisk död, eller snarare utmanar sitt tragiska öde. Eteokles är bildad efter samma typ som Oidipus, sådan denne är skildrad i Konung Oidipus — en dugande, rådsnar, behjärtad furste, men icke medveten om den gräns, människan måste sätta för sina tankar och sträfvanden, för att icke väcka gudarnes afund.

Redan tror sig koren höra stridens gny vid stadens portar, men Eteokles bjuder den energiskt att icke ge uttryck åt sin fruktan; koren lyder och tiger, men därjämte befaller Eteokles dem att lämna gudarnes bildstoder:

v. 250. . . . . . bed, hvad bättre är, om gudars stridsförbund.
Så snart min bön jag lyktat, då uppstämme du,
Att gudars sinne blidka, någon helig hymn,
Som öfligt är vid all Hellenisk offersång,

Vårt folk till tröst, fientlig fruktan skingrande.
Er, gudar, denna stads och landets vårdare,
Er äfven, hvilka öfvervaken fält och torg,
Och Dirkes samt Ismenos' vatten lofvar jag,
Att, om vi framgång röna, frälsad staden blir,
Vårt folk skall gjuta offerblod på altarne
Och tjurar slakta, samt i templen hänga upp
Som segergärd spjutvunnet rof från fienden
Till tempelprydnad; detta svär jag gudarne.
Med dessa böner blanda inga klagoljud
Och inga vilda jämmerrop förutan gagn;
Ej lär du därmed mera undfly ödets lott.

Eteokles aflägsnar sig för att vidtaga åtgärder till försvar mot den anfallande fienden.

Därefter följer en ny korsång, i hvilken koren, sedan den ytterligare bedit om gudarnes beskydd, dröjer vid de hemsökelser, som en segrare låter öfvergå en besegrad.

Efter korsången inträder åter budbäraren och Eteokles på scenen. Det parti, som nu följer, är tragediens kärna, och det är också detta parti, som gifvit skådespelet dess namn. Budbäraren skildrar, huru de sju fientliga härförarne genom lottning sig emellan bestämt, mot hvilken af Tebes portar hvar och en af dem skulle vända sig, och han skildrar hvarje hjälte särskildt och hans sköldemärke. Hvarje replik af budbäraren besvaras af en replik af Eteokles, som angifver, hvilken hjälte han utsett att leda försvaret vid hvarje port, och på hvilka egenskaper hos denne hjälte, han bygger sitt hopp om framgång. På detta sätt uppstår ett större, symmetriskt bygdt parti af sju replik-par,

och symmetrien i byggnaden ökas däraf, att efter hvarje replik-par koren skjuter in en liten sång, som passar för stämningen. Det kan tyckas, som vore i ett drama detta väsentligen episka parti af mindre intresse; det kan förefalla, som låge det icke synnerlig vikt på att lära känna alla dessa härförare, hvilka tillhörde sagan endast såsom staffage åt de bägge bröderna. Men skalden har dock förstått att afvinna äfven detta parti dramatiskt intresse. När budbäraren uppräknar den ene af de fientlige anförarne efter den andre, och Eteokles likaledes mot hvar och en af dem ställer en tebansk hjälte, men budbäraren fortfarande icke nämner Polyneikes, liksom Eteokles å sin sida dröjer att välja sin uppgift i striden, måste åskådarnes spänning allt mera stegras till fruktan för att Polyneikes och Eteokles skulle komma att ställa sig emot hvarandra — ty därmed vore gifven sannolikheten af att inom Laïos' olyckliga släkt ännu en gång de heligaste band skulle kränkas. Och denna dramatiska spänning förberedes därigenom, att budbäraren, då han skildrar den rättrådige siaren Amphiaraos, — som genom list förmåddes att sluta sig till härtåget, i hvilket han visste sig skola finna sin död, och som af Polyneikes beordrats mot den sjätte porten — låter honom i sin rättrådighet förebrå Polyneikes det orätta i att föra en här mot sin egen fädernestad:

v. 576. Ett värf i sanning både kärt för gudarne,
Samt gärna hördt och sedt bland efterkommande,

Att föra utländsk krigarmakt mot fädrens stad
Och fosterländska gudar samt förhärja dem!
v. 580. Har någon rätt att eget ursprung släcka ut?

Därmed har skalden i åskådarnes sinnen danat en stämning, mot hvilken brödernas själfviska fiendskap aftecknar sig i all sin gräslighet. Och när till sist budbäraren i sin skildring kommer till den sjunde porten och nämner, att det är Polyneikes, som leder anfallet mot denna port, och när Eteokles väljer att själf där leda försvaret, i hopp att så få tillfälle att taga sig hämnd på den hatade brodren, då har det dramatiska intresset stigit till sin höjdpunkt i denna tragedi, och vi stå där i händelseutvecklingen vid själfva peripetien. Det är följaktligen där, som de bägge bröderna skola drabbas af sin tragiska lott. Budbäraren förtäljer:

v. 627. Den sjunde nu vid stadens sjunde port till slut
Jag nämna vill; din egen broder är det. Hör,
Hvad ondt hans böner öfver staden kalla ned:
v. 630. Att efter tornens stormning ropad ut till kung
Han segersång må höja samt, dig mötande,
I handgemänget stupa, själf din baneman
— — — — — — — — — — —
Men eljest neslig landsförvisning ämnar han
v. 635. Dig gälda här i lifvet medelst samma dom.
Så ropar höge Polyneikes öfverljudt,
Sin stams, de fosterländska gudar manande,
Att huldt de måtte blicka ned till bedjaren.

Eteokles svar lyder:

v. 651. O ve oss, gudaskydde, gudarasande
Och djupt beklagansvärde barn af Oidipus!

Fullbordan vinna fadrens olycksönskningar,
Men bort med tårar, bort med veklig klagolåt!
Att icke däraf alstras ännu större sorg.
För honom dock, med rätta Polyneikes[1] nämnd,
Hvad sköldemärket[2] bådar, snart skall visa sig.
Få se, om vapenmärkets gyllne skrift förmår
Med dårligt prat att återföra honom hem.
Ja, styrde Dike, gudamön, Zeus' dotter, blott
Hans verk och tankar, skulle kanske så det gå.
Men ej då modersskötets natt han lämnade,
Och ej i barndoms, ej i ynglingsålderns dar,
Och ej då kindens hårbeklädnad växte till,
Hon honom aktat värdig ens en enda blick;
Ej heller nu vid fosterlandets nöd hon skall
Åt honom, så jag hoppas, räcka hjälpsam hand.
Helt visst en dikt ju vore namnet Dike då,
Om denna fräcka niding så hon hyllade.
I den förtröstan går jag själf och ställer mig
Mot honom. Kan väl någon hafva större skäl?
Så fursten fursten, brodren ock sin egen bror,
Ovännen ovän möter. Skynden, bringen mig
Benbrynjor, lans och skölden, skottafvärjaren.

Eteokles känner den förbannelse, Oidipus uttalat öfver sina söner, men hatet mot brodren är så starkt hos honom, att han, icke ens med risk att fadrens förbannelse vinner fullbordan, vill afstå från

---

[1] *Polyneikes* betyder »den mycket stridande», »den i många strider invecklade», som personnamn att jämföra med vårt svenska *Strid.*

[2] På Polyneikes' sköld var Dike, rättvisans gudinna, afbildad, med inskriften:

v. 644. återföra vill jag denne man,
Som stad och fädrens boning skall tillbaka få.

utsikten att gå i envigeskamp med honom. På samma sätt kunde icke heller i Oidipus i Kolonos Polyneikes af Antigone förmås att uppgifva anfallet mot Tebe, änskönt han var viss om sin lott. Eteokles vill för öfrigt ännu intala sig möjligheten af att gå ur kampen som segrare. I sin maktlystnad anser han sig med bättre rätt än brodren innehafva Tebes tron, och hyser därför ett svagt hopp att Dike, rättvisans gudinna, icke skall räcka hjälpsam hand åt brodren, utan snarare åt honom själf. Koren vill hålla honom tillbaka:

v. 675. Ack, likna, dyre konung, son af Oidipus,
I vrede honom ej, som olycksnamnet bär!
Nog af, om Kadmos' söner rycka ut till strid
Mot Argoshären; deras blod försonas kan.
Men broderblod af brödrahänder gjutet, ej
v. 680. Af någon tidslängd sådan skuldfläck plånas ut.

Men denna maning till besinning förklingar ohörd. Hellre död än den smäleken, att icke våga möta den hatade brodren; Eteokles svarar:

v. 687. Då sakens utgång gudar mäktigt drifva på,
Må gärna Laïos' släkte, följdt af Phoibos' hat
För fulla segel nå Kokytos' dystra våg.

Och längre fram säger han:

v. 693. Ja, hemsk min faders grymma hämndeande står
Bredvid med torra, tårelösa ögonen,
Och manar tidig död att söka mer än sen.

Och på ett annat ställe heter det:

v. 700. Nej, längese'n oss öfvergåfvo gudarne.
En gärd de önska blott af oss, vår undergång.
Hvi krypa längre undan olycksödet då?

Och när koren till sist efter fruktlösa maningar spörjer honom:

v. 716. Du vill din egen broders blod utgjuta då?

svarar han öppet:

v. 717. Ja, vilja gudar, döden undgå skall han ej.

Eteokles går alltså sitt öde till mötes med klar blick och fri vilja. Det är hans fiendskap mot brodren, som drifver honom i famnen på hans öde, men denna fiendskap är på samma gång hans personliga skuld, genom hvilken ytterligare det öde motiveras, som fadren en gång i förbannelser nedkallat öfver honom.

Eteokles ilar emellertid till striden med sitt följe. Inom tragedien följer en ny korsång, hvars bärande tankar äro betraktelser öfver den hemsökelse, som allt intill tredje led drabbar Laïos' släkt för hans synder. Nu fruktar koren att med de bägge furstebröderna, Polyneikes och Eteokles, äfven staden skall förgås.

Efter korsångens slut framträder åter budbäraren. Han vänder sig till koren med följande ord:

v. 786. Er trösten, jungfrur, hulda mödrars skötebarn.
Från träldomsoket frälsad nu är Kadmos' stad;
Till jorden föll de stolta kämpars öfvermod;
På stilla vatten glider statens skepp; af våg
v. 790. Och bränning slaget, ingen läcka dock det tog.
Oss tornet värnar; och till skydd vid portarne
Vi ställde envigskämpar, tappra krigare.
Och väl i allmänhet det gått vid sex af dem;
Den sjunde porten åter själf sjuhöfdingen,

v. 795. Den höge Phoibos, valt, att där på Oidipus'
Afkomma hämnas Laïos' forna brottslighet.

Staden har alltså med framgång tillbakaslagit de sju höfdingarnas anfall. Men koren spörjer med ängslan, hvad de sista orden om hämnden på Oidipus' afkomma för Laïos' forna brottslighet betyda. Budbäraren svarar:

v. 802. I mordisk tvekamp jorden druckit deras blod.

Oidipus' förbannelse har alltså gått i fullbordan. Vi minnas hans ord till Polyneikes (s. 70):

Ej din fosterjord
Med svärd du vinne, icke vände åter du
Till Argos' slätter, men din broder, hvilken dig
I landsflykt drifvit, döde dig, och honom du.

Sedan koren fått veta de bägge brödernas olycksöde, kan den icke längre, som segern eljest skulle mana dem, jubla öfver fosterlandets befrielse från den hotande undergången. Dess toner förvandla sig till en sorgesång. Då får den se Eteokles' och Polyneikes' lik i högtidligt sorgetåg inbäras på scenen, och dem följa Antigone och Ismene.[1] De båda furstedöttrarnes närvaro här gör ett djupt intryck på koren:

v. 851. Men Antigone där och Ismene jag ser;
Re'n nalkas de hit till sin sorgliga plikt,

[1] Därest eljest Aischylos följt en form af sagan, som öfverensstämmer med den, vi funnit hos Sophokles, måste vi alltså antaga att de bägge systrarne efter Oidipus' död återkommit till Tebe. Jfr ofvan, s. 73.

Att vid brödernas bår veklaga; och snart
Ur de älskliga, djupt omgördlade bröst
Skall strömma en sorg, tillbörlig och sann.
Oss äfven det höfs, då från systrarna först
Sorgkvädet vi hört,
Att Erinyens hemskt veklagande sång
Uppstämma och se'n
Dödshymnen att sjunga till Hades.
O ve! I systrar, af sorg mest tryckta bland dem,
Som med gördelens band omknyta sin dräkt;
Ej hycklad och tom är min suckan och gråt;
Uppriktigt jag klagar af hjärtat.

Med en längre växelsång mellan koren och de bägge systrarna, hvilken rör sig kring de lidanden, som hemsökt Laïos' hus, på samma gång en klagosång öfver de döde, tyckes den egentliga aischyleiska tragedien sluta.

Det förefaller nemligen troligt, att det parti, med hvilket skådespelet *numera* slutar, är en tillsats, gjord vid ett senare återuppförande af detsamma. Detta parti handlar nämligen om förbudet mot Polyneikes' jordande och Antigones heroiska beslut att, *trots* förbudet, fylla denna kärleksplikt mot den aflidne. Det tyckes *förutsätta* Sophokles' *Antigone,* som dock gick öfver scenen först omkring 25 år efter det första uppförandet af *De sju mot Tebe.* Det är väl icke troligt att Aischylos skulle stört det enhetliga intrycket af sin mäktiga tragedi, genom att i slutet af densamma föra oss ända fram till peripetien af en ny tragisk konflikt, och i synnerhet i det sista skådespelet af en tragisk trilogi

är det väl oantagligt; därtill kommer att, äfven om han begått denna estetiska synd, han väl icke, *emot* den verkliga innebörden i denna tragiska konflikt, — som fordrar att Antigone står ensam i sin strid för plikten, — skulle låtit henne, såsom nu sker, vid skådespelets slut aflägsna sig från scenen, åtföljd af hela den ena halfkoren, under det att den andra åtföljer Ismene, som böjer sig för förbudet — som vi se, ett teatraliskt, icke ett äktdramatiskt slut.

* * *

Sådant är det enkla, grandiosa innehållet i denna aischyleiska tragedi. Aristophanes låter Aischylos själf säga att den är »full af Ares», d. v. s. att den stämning af krig och hat, som i detta fall ligger i myten, i tragedien fått ett adekvat uttryck. Man tycker sig förnimma att dess skald kunde föra icke blott pennan, utan äfven svärdet, och man erinras ovillkorligen om, att Aischylos räknade sig till berömmelse att hafva deltagit i krigen mot Perserna. Det är en väldig kraft och ett starkt patos, han förstår sammantränga i sina tvärhuggna fraser.

VI.

Under vår förra föreläsning hunno vi till den punkt af sagan, där Oidipus' förbannelse öfver sönerna vunnit fullbordan. Eteokles och Polyneikes hade i tvekamp tagit hvarandras lif. Laïos' hus var på svärdssidan utslocknadt. Af den stolta furstesläkten återstodo endast Oidipus' och Iokastes döttrar, Antigone och Ismene. Vi skola denna timme icke skrida längre framåt i sagan, utan i stället se, huru en annan skald, Euripides, behandlade samma tema, som utgjorde innehållet i Aischylos' *De sju mot Tebe,* tvisten mellan bröderna. Jag har förut haft tillfälle antyda, att skaldens fantasi ägde ett mycket vidt spelrum att gestalta sagan så, som det för hans syfte fanns tjänligt. Det var så mycket nödvändigare att lämna skalden denna frihet, som gränserna för hans ämnesval voro mycket trånga. Tragikern måste hämta sitt ämne ur hjältesagan. Det var tragediens sammanhang med den religiösa kulten, som fordrade detta.

Men med denna begränsning af ämnesvalet för den tragiska diktningen, var det självklart att de

yngre skalderna voro ogynnsammare ställda än de äldre. Man gör ofta Euripides orätt, då man jämför honom med hans båda föregångare, Aischylos och Sophokles. Han var sannerligen, äfven han, en skald af Guds nåde. Men vi böra besinna, att de punkter af hjältesagan, som mest inbjödo till en tragisk behandling, redan uppmärksammats af Aischylos och Sophokles. Den förre hade i trilogien *Laïos, Oidipus* och *De sju mot Tebe* gripit det yppersta af den tebanska sagans innehåll. Det kunde visserligen ännu lyckas Sophokles att ur samma saga för sin *Konung Oidipus* och sin *Antigone* hämta de lyckligaste motiv; men var det så underligt, om det icke lyckades oftare i samma grad? Snarare böra vi beundra den fyndighet, med hvilken Euripides påvisade nya rikedomar i malmgångar, som man redan trott uttömda. — Vi skola nu i Euripides' tragedi »*Feniciskorna*» se, huru han genom en omdiktning af den tebanska hjältesagan i den punkt, där den behandlar brödratvisten, lyckades afvinna denna saga ett nytt intresse.

Tragediens titel *Feniciskorna* låter främmande för en tragedi, som behandlade ett ämne ur en grekisk sagokrets, och torde behöfva ett ord till förklaring. Denna tragedi har, såsom ofta är fallet, sitt namn efter koren, som utgjordes af feniciska jungfrur. I Aischylos' tragedi, *De sju mot Tebe,* utgjordes koren af tebanska jungfrur, hvilket med hela tragediens innehåll förefaller enkelt och naturligt.

Euripides kunde ju icke i sin tragedi använda samma kor, som redan kommit till användning hos Aischylos; men onekligen förefaller den utväg, han valt, något sökt. Denna kor af främlingar berördes icke lika omedelbart af den tragiska handlingen, som koren i Aischylos' skådespel. Antagligen har Euripides valt denna kor, emedan den gaf honom tillfälle att i denna på Tebes mark sig tilldragande händelse berätta äldre myter om Tebes grundande, såsom vi sedermera skola finna att koren gör. Vi ha i vår föregående framställning ofta hört Tebe nämnas Kadmos' stad och Tebanerna nämnas Kadmeer; enligt sagan var nämligen Tebe grundadt af Kadmos, son till Agenor, en fenicisk konung. Euripides begagnar nu den fiktionen, att de feniciska jungfrurna kommo till Tebe på väg till Delfi, dit Agenors hus, till tack för en seger, sändt dem, att de måtte tjäna guden.

Vi skola nu korteligen redogöra för de nya drag i sagan, vi möta hos Euripides. Sophokles låter i *Konung Oidipus* Iokaste beröfva sig lifvet, så snart det för henne står klart, i hvilka förhållanden hon lefver. Euripides har sparat hennes lif på den punkten af sagan, för att till andra effekter, som denna tragedi innehåller, äfven kunna lägga effekten af Iokastes våldsamma död i sorg öfver sina fallna söner. I *Konung Oidipus* begär Oidipus själf, sedan han i sin förtviflan bländat sig, att som en besmittelse för Tebe blifva drifven i landsflykt, och i *Oidipus i Kolonos* funno vi honom i lands-

flykt, änskönt denna där blifvit honom påtvungen. I Euripides' *Feniciskor* åter har han stannat i Tebe, men drifves i tragediens slut i landsflykt. Händelseföljden i myten är alltså helt olika hos Sophokles och hos Euripides. Dessa genomgripande förändringar i sagan medföra äfven en omdiktning på andra punkter, och skalden tillägger, säkerligen af egen uppfinning, ytterligare drag, som vi skola lära känna under fortgången af vår redogörelse för tragediens innehåll.

Scenen i denna tragedi är den samma, som vi känna från *Konung Oidipus* och *De sju mot Tebe.* Det är platsen framför konungaborgen i Tebe. — Vi möta i tragediens början en för Euripides karakteristisk nyhet. Han låter nämligen Iokaste i en monolog i korthet framställa innehållet i Labdakidernas hela saga. Detta, att Euripides låter tragedien begynna med en framställning af hufvuddragen af den saga, han behandlar, måste uppenbarligen betraktas som ett tillbakasteg i dramatiskt hänseende, om man jämför det med den utveckling af sagans innehåll, hvilken hos Sophokles sker genom själfva den dramatiska handlingen. Men det var förhållanden, öfver hvilka skalden icke helt var herre, som motiverade denna presentation, så att säga, af sagans innehåll och de i den dramatiska framställningen uppträdande personerna. Dels torde man måhända kunna antaga att skådespelets publik blef främmande för hjältesagans innehåll, i samma mån den allmänna bildningen genomsyrades af en för myten främmande

åskådning. Dels kunde skalden i de fall, där han gaf sagan en egendomlig vändning, anse sig böra för åskådaren underlätta förståendet af den följande utvecklingen, genom att redan från början antyda, från hvilka grundlinier af sagan hans framställning afvek. Och ju mera Euripides fann sagans mest gifvande partier sig frånryckta af de äldre tragici, dess mera var han hänvisad till att i sagan indikta nya element. För att nu icke handlingen skulle förefalla åskådarne allt för främmande, valde han den okonstnärliga utvägen att genom en *prolog* orientera åskådarne i ämnet. Hvad vi såsom afvikelse från den form af sagan, vi hittills lärt känna, här måste fästa oss vid är följande ord af Iokaste om hennes söner, i slutet af hennes framställning af Labdakidernas saga:

Men mina söner, när det första fjunet spred
På deras kind sin skugga, då sin fader de
Bak riglar dolde, för att bringa glömska af
Hans öde, hvilket mången listig plan har kräft.
I borgen än han lefver, men af ödets slag
I vanvett sänkt, förbannar egna söner han:
Af hvässad svärdsägg deras lott dem skiftas skall.
Af fruktan slagne, att förbannelsen en gud
Fullbordan gåfve, om de bodde samman här,
I vänlighet de entes, att den yngste först,
Furst Polyneikes, skulle fly från detta land,
Och spiran dröja hos hans bror, Eteokles,
Ett år; se'n skulle byte ske. Men denne, där
Han satt vid statens roder, från sin tron ej vek,
Men stötte som landsflyktig Polyneikes ut.
Till Argos vandrar denne, blir Adrastos' måg
Och af Argiver samlar han en väldig här,

Som nu mot Tebes portar sju han för; sin lott
Af detta land och fadrens spira kräfver han.

Hos Euripides har alltså Oidipus, äfven efter upptäckten af all hans skuld, fortfarit att vara i besittning af makten, ända till dess hans söner, komna till myndig ålder, beröfvade honom densamma; men sedan han för detta deras våld uttalat förbannelsen öfver dem, känna de sig icke trygga vid sin makt; de hafva därför öfverenskommit att skiftevis, år för år, innehafva den; hvarvid dock den äldre, som här, tvärtemot hos Sophokles, är Eteokles, finner makten så ljuf, att han bryter öfverenskommelsen. Af fruktan att fadrens förbannelse i brödratvisten skall finna den punkt, där den vinner uppfyllelse, vill Iokaste söka att försona bröderna, och har därför förmått Polyneikes att mot lejd infinna sig i Tebe till underhandling. Emellertid inskjutes i skådespelet före den scen, där Polyneikes infinner sig till underhandling med brodern, dels en dramatisk scen, dels den första korsången. Den dramatiska scen, som följer efter Iokastes monolog (prologen), tilldrager sig icke på den öppna platsen framför konungaborgen, utan på själfva konungaborgens tak, och har sin förebild i Iliadens tredje sång, där Helena från stadsmuren pekar ut för Priamos de förnämste af Achaiernas hjältar. Här är det en pedagog, en barnvårdare, som med Antigone bestiger kungaborgens tak, därifrån han, som såsom Iokastes sändebud till Polyneikes besökt det fientliga lägret, utpekar för den unga jungfrun

den fientliga härens sju anförare. Denna scen är följaktligen till innehållet analog med en scen, vi något lärde känna i *De sju mot Tebe,* den scen, där spejaren-budbäraren för Eteokles förkunnar, hvilken af fiendehärens sju höfdingar, som fått på sin lott att leda anfallet mot hvardera af stadens sju portar.[1] Men i *De sju mot Tebe,* där det dramatiska intresset uteslutande var knutet vid brödratvekampen, var denna scen hufvudscenen; i *Feniciskorna* åter, där brödernas tvekamp och fall delar det dramatiska hufvudintresset med andra motiv, har denna scen, så vidt jag kan se, ingen betydelse för händelseutvecklingen i dramat. Den är ditlagd för sin egen skull, för den retorik och lyrik, den gaf tillfälle till att utveckla, men man måste erkänna, att den är en fyndig variation af den motsvarande aischyleiska scenen. För öfrigt nämnas i denna scen med ett undantag samma argiviska hjältar, som hos Aischylos.

Efter denna scen inträder koren, som i sina strofer förtäljer att den till tack för vunnen seger blifvit sänd att tjäna Apollo i hans helgedom. Den erinrar om den gamla släktskapen mellan Tebe och Fenicien, och uttalar till sist sin fruktan för att det krig, som nu hotar Tebe, skall blifva Erinyernas straff öfver Oidipus' barn.

Efter korsångens slut inträder Polyneikes på scenen. Änskönt han erhållit sin moders lejd, är

[1] Andra sidor af innehållet i den stora scenen ur *De sju mot Tebe* framläggas i ett par följande scener; se sidd. 102, 106.

det dock försiktigt och med svärd i handen, han begifvit sig in i staden. Han fruktar att där kan dölja sig svek bakom de skäl, med hvilka han manats att komma dit. I ett samtal med koren uppenbarar han, hvem han är, hvarpå koren manar Iokaste att komma ut för att möta sonen. Hennes rörelse, då hon ser sonen, söker sig ett utbrott, icke i dialogens vanliga lugna form, utan i lyriska vers:

v. 304. **Min son, min son! En ändlös tid förflutit,**
Se'n dig jag såg, se'n du i famnen slutit
Din gamla moder; luta nu din kind
Mot hennes kind, och låt en skugga falla
På hennes hals från lockar, hvilka svalla
Omkring ditt hufvud uti dunkel prakt.
Uti förtviflan har jag själf mig sagt,
Att till min famn du aldrig återvände.
Ej ord jag finner för att hälsa dig.
Den glädje, som jag vid din åsyn kände,
Den är så stor, att stumhet tyckes mig
Det jubel, dig till mötes nyss jag sände.
Min sällhet minner mig om forna dar;
Den kraft, som finns i gamla lemmar kvar
Vill jubla, sällhetsdrucken, vid din sida.
Tomt blef där, son, uti din faders borg,
När du till vänners och till Tebes sorg
Gick, skymfad af din egen bror, att lida
De kval, som den landsflyktige förbida,

och vidare i samma varma moderliga känsla.

Men efter det första utbrottet af återseendets glädje erinrar modren sig de förbindelser, han i Argos ingått, och det hot mot Tebe, hans därvaro innebar. Euripides låter därefter Polyneikes först

berätta, hvilket intryck det gjorde på honom att komma åter till sin fädernestad:

v. 366. . . . Jag sam i tårar, då jag ändtligen
Min faders boning, gudars altar, Dirkes våg
Och skolan, där min barndom bildats, återsåg.
Från detta allt med orätt jagad bort, jag bor
I främlingsland och gjuter tårars flöde städs.
Men dubbel smärta, när jag dig, min moder, ser
Ditt gråa hår beröfvad, klädd i sorgens dräkt,
Den svarta! Ve för alla lidanden, o ve!
Förfärlig, moder, tvisten mellan fränder är.

Den följande scenen mellan Iokaste och Polyneikes, hvilken till en del fortgår i korta repliker om en vers hvardera, en s. k. *stichomythi*, ligger vid sidan om tragediens egentliga ämne; Iokaste spörjer nämligen Polyneikes, om det är en så svår olycka att vara drifven ur sitt fädernesland, hvarpå han svarar, att en större olycka icke gifves; den är större än det är möjligt att i ord uttrycka; därefter röra de sig om detta tema i den följande stichomythien. Man skulle ju kunna tänka sig denna scen motiverad som ett led i den dramatiska händelseutvecklingen därigenom, att Polyneikes i den gåfve uttryck åt sin brinnande kärlek till sin fosterjord, en kärlek, som, då intet annat medel fanns, vädjade till svärdet för att vinna sitt föremål. Men det vore säkert att missförstå denna scen. Polyneikes ledes af maktlystnad, ej af fosterlandskärlek, och det är icke dennas ljufhet, utan landsflyktens vedermödor, han skildrar. Euripides har säkerligen infört denna scen endast för att få tillfälle att i

välljudande verser forma sina spirituella sentenser om landsflyktens kval. Mot slutet af scenen återkommer replikskiftet till brödratvisten. Kan modren stilla den, är det Tebe och dem alla till gagn. Men Polyneikes yppar, hvars andas barn han är i följande ord:

v. 438. Men jag upprepar forna tiders visa tal:
Oss mänskor är det kostligaste gods och guld,
v. 440. Ty endast därmed vinner man i världen makt,
Och makt jag åtrår; därför hit en tallös här
Jag för. Välboren stafkarl aktar ingen stort.

Eteokles infinner sig likaledes på modrens kallelse, men af brödernas bistra blickar ser hon, att de icke äro böjda för förlikning; till Eteokles, som ryckts från det brådskande bestyret med ordnandet af stadens försvar och som önskar ett raskt afgörande, säger modren:

v. 452. Dig häjda; till det rätta är ej vägen snar;
Betänksamt tal den största vishet föda plär.
Din vrede tämj och mildra dina blickars hot.
v. 455. Gorgonens hufvud, skildt med svärd från bålen, ej
Du skådar; du din broder ser, som kommit hit.
Du också, Polyneikes, vänd ditt anlete
Emot din broder; mötas Edra ögon, skall
Du bättre tala, fatta lättare hans ord.
v. 460. Ett visligt råd på Edert sinne lägger jag:
När vän mot vän har fattat vrede, och han så
Inför hans åsyn möter till förlikning, då
På detta endast bör han akta, annat ej,
Och gångna tiders lidanden ej minnas mer.

Iokaste, som så att säga leder förhandlingarna, beder Polyneikes att först yttra sig. Han vädjar

endast till rätten. Det var för att göra om intet Oidipus' förbannelse, som han öfverenskom med brodren, att de skulle skiftevis härska. Han begär blott, att brodren måtte hålla denna öfverenskommelse. I så fall är han villig att låta hären draga tillbaka till Argos, och koren uttrycker sin tillslutning till Polyneikes' ord. Men Eteokles svarar:

Om samma tycktes alla vara rätt och vist,
Bland människor ej funnes hatfull tvedräkt då.
Nu finnes intet, hvilket alla lika tycks,
Så snart det gäller mer än namnet, gäller gagn.
Jag döljer intet, moder; öppet talar jag:
Till fjärran östern, stjärnors uppgång, ginge jag
Och till Tartaren, om det vore mig beskärdt,
Att vinna den bland gudar högste, envåldsmakt.
Ej ämnar jag den kosteliga pärlan åt
En annan lämna: den skall räddas åt mig själf.
Feg den, det större låter sig ur händren gå
Och nöjes med det mindre; därtill blyges jag
Att dennes åtrå fylla, då med härsmakt han
Till härjning kommit. Tebe skulle det som skymf
Tillräknas, om af fruktan för Mykeners spjut
Jag honom gåfve spiran, hvilken nu är min.
Han borde icke, moder, så, på härsmakt stödd,
Förlikning söka; allt hvad svärd i oväns hand
Förmår, det mäktar ordet ännu säkrare.
Dock, — vill som undersåte han mitt land bebo,
Fritt står det honom. Men själfvilligt blir jag ej
Hans slaf, så länge jag hans herre vara kan.
Låt elden härja, svärdsägg hota, fyllen med
Stridsvagnar slätten, sadlen edra springare
— Ej honom öfverlåter jag min furstemakt.
Skall orätt öfvas, bör det ske för stora ting,
För furstemakt; i öfrigt bäst man handlar fromt.

Denne Eteokles är onekligen i sin medvetna böjelse för makten en synnerligen kraftigt tecknad karakter, huggen, som man om sådana karakterer brukar säga, ut ur ett enda block. Man nästan känner sig frestad att beklaga att en sådan karakter icke ensam gjorts till den bärande tragiska rollen i ett grekiskt skådespel. Han skulle lämpa sig därtill genom den kraft, han känner hos sig och som kommer honom att med friskt mod njuta af sin lycka och försvara den, obekymrad, om han öfver sig nedkallar gudarnes afund eller kränker rättens bud. Men i Euripides' skådespel tränges han med så många andra om det tragiska intresset, att hans i stora linjer huggna karakter icke kommer till sin rätt. Iokaste söker intala honom, att han skall böja sig för rätten:

Hvi efter äran, lägst bland gudamakter, trår
Din håg, min son? Dig vakta, ty hon orätt gör.
Till månget hus, till mången lycklig stad hon kom
Och gick igen — till sina vänners ofärd städs.
Dig äran dårat. Skönare dock är, mitt barn,
Jämnlikhet vörda, hvilken alltid vän med vän,
Och stad med stad, och stridskamrater med hvarann
Förenar. Likhet är naturens egen lag.
Den underlägsne reser sig i fiendskap
Mot den, som mer är, — börjar striden för sin rätt.
Likhetens lag åt människorna mått och vikt
Har gifvit, talens serie ordnat äfvenväl;
Med solens klarhet växlar nattens skumma blick
I jämna skiften under årets hela lopp,
Och utan afund vika för hvarandra de.
Skall dag och natt då vara mänskans tjänare,
Men du din broder unna ej i lika lott

Med dig att träda? Sådant är ej rättens bud.
Hvi dyrkar öfvermåttan du en furstes makt,
— Våldsdåd, som lyckats, — skattar den som högst af allt?
Är det så kärt att uppmärksammas? Flärd det är.
För nöjet att få mycket äga gör du dig
Till mödans slaf. Hvad är då mycket? Blott ett namn.
Den vise nöjes, om han blott sin nödtorft har.
Som arf och eget intet ha de dödlige.
De vårda endast gudars anförtrodda gods;
När dem det lyster, taga de sitt lån igen.
Om jag dig lägger tvenne frågor före, om
Du sätter makten eller Tebes välgång främst,
Skall du då makten nämna? Men om segern blir
Din broders och Kadmeers lansar vika för
Argivernas, skall Tebe du i träldom se,
Skall se spjutvunna tärnor föras hopvis bort
Med våld till neslig lusta för fienderna.
På jämmer rik är rikdom, som du eftertrår.

Men äfven till Polyneikes vänder sig modren; han skördar ingen ära, äfven om han segrar. Den som besegrar sitt eget fädernesland, kan icke resa segertrofeer åt Zeus, och han kan icke offra för sin seger. Men modrens försök att medla stranda på de bägge brödernas egensinniga häfdande, den ene af sin rätt, den andre af sin makt. De åtskiljas under hotelser att i striden möta hvarandra, och icke ens modrens erinran om de hämndeandar, fadren frambesvurit, kommer deras sinne att vekna. Hellre må Oidipus' hus förgås än de skulle söka samförstånd.

Sedan scenen efter dessa repliker blifvit tom, föredrager koren en sång, i hvilken den i den första strofen erinrar om sagan om Tebes grundläggning

af Kadmos, då han, af Agenor utsänd att söka sin af Zeus bortförda syster Europa, hos oraklet i Delfi erhöll rådet att icke söka Europa, utan i stället följa en kviga för att på det ställe, där hon lade sig, grundlägga en stad; Kadmos följde rådet och så vardt Tebe grundadt. I den andra strofen nämner den myten om, huru Kadmos, sedan han dödat draken, som bevakade Ares', krigsgudens (eller Dirkes) källa och som var Ares' och modren-jordens son, på Athenes råd sådde dess tänder, ur hvilken sådd bålde kämpar uppstodo, hvilka i inbördes strid alla dödade hvarandra utom fem. I sista strofen åkallar koren Epaphos, Zeus' och Ios son, till Tebes skydd mot de faror, som hota.

I den efter korsången följande scenen öfverlägga Eteokles och Kreon om Tebes försvar mot de anstormande fienderna. — Äfven denna scen är alltså till innehållet analog med en sida af hufvudinnehållet i den stora scenen ur *De sju mot Tebe.* — Eteokles själf går i striden med hopp att där möta sin hatade broder. Men för den händelse han skulle falla i striden, ger han Kreon, morbrodren, vissa uppdrag, som denne har att fullföra:

v. 757. Om något dödligt skulle träffa mig, får du
Antigones, min systers, bröllop med din son,
Med Haimon, ombesörja. Jag stadfäster nu,
v. 760. När jag i striden drager ut, trolofningen.
Du är min moders broder. Tarfvas flera ord?
Oss båda anstår att för henne sörjes väl.
Min fader skyller egen dårskap, att han sig
Sin syn beröfvat; honom prisa kan jag ej;

v. 765. Hans vreda böner ropa kanske död åt oss.

— — — — — — — — — — —

v. 774. Men dig och staden, Kreon, bjuder detta jag:
Blir segern min, får Polyneikes' döda kropp
I Tebes jord ej sänkas ned till grafvens ro;
Den detta gör, är dödens, är han frände ock.

Ännu ett lägger Eteokles Kreon på hjärtat, innan han ikläder sig sin rustning för att ila till striden, och detta är att spörja siaren Teiresias, därest ett gudaord skulle hafva något att förkunna. — På detta sätt banar Euripides sig väg till den vackra tragiska episoden med Menoikeus, hvarom strax mera.

Därefter följer åter en korsång. Efter dess slut inträder på scenen åter Kreon samt hans son Menoikeus, som ledsagar den blinde siaren Teiresias. På Kreons uppmaning förklarar sig siaren villig att yppa Tebes och Oidipus-ättlingarnes stundande öden:

v. 880. Snart, Kreon, skänka dödens gåfva de hvarann;
Och lik på lik skall hopas på slagfältet, där
Argivers kastspjut och Kadmeers slungas vildt
Och bitter jämmer nu bereda Tebes land.
Du, arma stad! skall varda jämnad med din grund
v. 885. I samma stund, om man föraktar mina ord.

Men just detta, hvars iakttagande skulle rädda Tebe, vill Teiresias icke yppa, under föregifvande att det skulle vara farligt för honom själf och bittert för dem, det komme att drabba. Men Kreon nödgar honom, och då den blinde anhåller att Menoikeus åtminstone måtte aflägsnas, sker ej heller

detta; i dennes närvaro drifves Teiresias att yppa ödets bud:

v. 911. Så hör då, Kreon, gudars vilja genom mig:
v. 913. Din son Menoikeus måste för ditt fosterland
Du offra.

Här framträder ett moment af sagan, som vi icke förut lärt känna. Oidipus hade förbannat sina söner; därför måste de gå under; men med dem måste äfven Tebe varda förstördt, därest icke Kreon offrar sin egen son:

v. 931. I hålan, der jordfödde draken vaktade
På Dirkes-källans flöden, skall din egen son
Som dryckesoffer gifva modren-jord sitt blod.
Ty gammalt hat mot Kadmos närer Ares; han
v. 935. För mordet på jordfödde draken söker hämnd.
Om detta sker, blir Ares Eder bundsförvant.

Det orakelspråk alltså, som af Kreon kräfver hans sons, Menoikeus' lif, motiveras med Kadmos', Tebes grundläggares, mord på draken, Ares', krigsgudens son. Ares' hat kan blidkas, endast om en sven, som stammade från de män, hvilka fordomtima vuxo upp ur drakens kringströdda tänder,[1] offrades i den håla, där draken dödades, och Menoikeus är den ende af deras ättlingar, hvars offrande skulle vara guden behagligt.

Sedan Teiresias förkunnat detta, aflägsnar han sig, ledsagad af sin dotter. Kreon dröjer kvar, ett rof för smärtfulla tankar:

v. 962. Hvad skall jag göra? Fjärran dock all tvekan är.

---

[1] Jfr ofvan sid. 102.

I den olyckan aldrig skall jag störta mig,
Att statens väl jag skulle offra egen son.
Ty genom barnen vinner lifvet värde först,
Och dödens makter ingen skänker egen son.
Ej han skall offras för att vinna ros åt mig.
Själf är jag villig — jag har mognat re'n därtill —
Att dö som soningsoffer för mitt fosterland.

Han manar Menoikeus att skyndsamt lämna Tebe, att icke borgarna måtte, sedan Teiresias för dem förkunnat, hvarpå stadens räddning berodde, gripa och offra honom. Menoikeus lofvar detta, och tröstad af detta löfte aflägsnar sig Kreon. Men hans tankar äro helt andra. Sedan Kreon gått, utbrister Menoikeus:

v. 991. . . . . Med sluga ord min fader jag
Från fruktan frigjort; hvad jag åtrår, har jag nått.
Han sänder bort mig; röfvar lyckan från vår stad,
Vanärar mig. En gubbe det förlåtas kan,
För mig, en yngling, funnes ej förlåtelse,
Om jag det land förrådde, som mig fostrat har.
— — — — — — — — — — —
Bort, skändlighet! Om andra, hvilka gudar ej
Kungjort sitt rådslut, icke ställt i samma tvång,
I krigarled frimodigt möta döden och
För fosterlandet strida käckt på stadens mur —
Skall jag förråda fader då och broder och
Mitt eget land, feghjärtad smyga härifrån
Och, hvart jag kommer, varda som den fege nämnd?
Vid stjärnehären och vid Zeus och krigets gud,
Blodtörstig Ares, hvilken satte sparterna,[1]
Dem jordens sköt ur drakens tänder födt en gång,
Till drottar uti detta land — det får ej ske.
Nej, jag skall gå, vid murens tinnar ställa mig

[1] Jfr sid. 102.

Och stöta svärdet i mitt bröst, och störta mig
I drakens svarta kula, såsom siarn bjöd.
Så varder landet räddadt. Mitt beslut är fast.

Menoikeus aflägsnar sig. Därefter följer en korsång, hvilken är byggd på motsättningen mellan å ena sidan Oidipus, som en gång räddade Tebe från sfinxen, men genom sina brott störtade det i ny olycka, å andra sidan Menoikeus, som gaf sig i döden för att frälsa sitt land.

Efter korsången inträder på scenen en budbärare, Eteokles' vapendragare. Han låter kalla Iokaste ut ur palatset. Sedan hon erhållit ett lugnande svar på frågan, om hennes söner lefde, berättar han för henne om stridens gång, hvarvid han får tillfälle att i en lång och mycket liflig replik skildra de fientliga härförarne — en ny variation på den stora scenen i *De sju mot Tebe* — och huru Eteokles ifrigt ordnar försvaret än vid en port, än vid en annan. Då hon frestar honom att få höra mera, måste han till sist äfven berätta hvad han helst velat dölja, nämligen att de bägge bröderna utmanat hvarandra, för att i tvekamp afgöra striden om makten utan att spilla flere Argivers eller Tebaners lif.

Denna scen utgör styckets *peripeti*. Här måste händelseutvecklingen afgöras till förmån för den ene eller den andre — eller måste de falla bägge, så som Oidipus' förbannelser det kräfde. Iokaste kallar sin dotter Antigone ut ur konungaborgen för att ledsaga sig till bröderna, i akt och mening att söka förebygga striden:

v. 1280. Dig skynda, dotter, skynda! Kommer jag blott dit,
Förrn kampen börjat, ligger än mitt lif i ljus.
Om re'n de fallit, faller död jag ned med dem.

Sedan Iokaste och Antigone aflägsnat sig, föredrager koren åter en sång, i hvilken dess medlidande med den arma modren får sitt uttryck. Efter denna korsång uppträder Kreon på scenen:

v. 1310. O ve! Hvad står mig åter! Skall min egen sorg,
Skall stadens jag begråta, hvilken hvärfves kring
Af olycksmoln, som vore den till Hades sänkt?
Min son sitt lif har offrat för sitt fosterland,
Har vunnit härligt rykte, sänkt i sorger mig.
v. 1315. Ur drakens klyfta lyfte själf jag nyss hans lik,
— Hans eget verk —, på mina händer bar det hem
Med suckan; hela huset är af verop fylldt.
Till grånad syster, Iokaste, kommer jag
Själf grånad; jag till henne har en bön, att hon
Min son, som mer ej lefver, måtte två, att han
På bår blir lagd.

Men Kreon får af koren höra att Iokaste, åtföljd af Antigone, gått till hären för att söka förebygga brödernas tvekamp. Han fruktar att hon kommit försent, och hans fruktan besannas af en *budbärare,* som förtäljer, först om brödernas tvekamp, sedan om Iokaste:

När Oidipus', gubbens, unga söner smyckat sig
v. 1360. Från topp till tå i malmens blanka rustningar,
v. 1361. De trädde fram till midten mellan härarne
v. 1363. Och ställde där till envigskampens dust sig upp.
Med ögat vändt mot Argos Polyneikes bad:
v. 1365. »Du höga Hera! Din jag är! Till äkta ju
Adrastos' dotter har jag och bebor ditt land.
Unn mig min broder döda, låt min högra hand

Uti hans blod, min oväns, bada segerrik.»
v. 1369. Skändlig triumf utbad han sig, sin broders död.
— — — — — — — — — — — —
v. 1372. Eteokles mot guldsköldsmyckad Pallas' borg
Sitt öga vände bedjande: »Zeus dotter, du,
Gif att min lans ur handen slungas segersäll
v. 1375. Med denna arm, och i hans bröst sig gräfver in,
Att död blir den, som härja vill mitt fosterland».

I en skildring, som säkerligen äger mycket stora tekniska förtjänster, framställes det vidare, huru kampen fortgick, ända till dess de bägge lågo döende på stridsplatsen. Det är då först, som Iokaste hinner fram till valplatsen:

När hennes söner drogo re'n sin sista suck,
v. 1429. Då störtade den arma modren fram till dem.
v. 1431. Men när hon såg, att såren voro dödande,
Bröt jämmern lös: »Att Eder hjälpa kommer jag
För sent, I barn». Hon sluter växelvis i famn
Dem båda, klagar gråtande att fruktlöst hon
v. 1435. Dem vid sitt bröst med möda burit. — — — —
v. 1437. — — — — — — När sin moders röst
Eteokles, drotten, hörde, han sin sista suck
Ur bröstet sände, med sin redan kalla hand
v. 1440. Han sökte mållös henne smeka, och hans blick
I tårar sände henne så ett ömt farväl.
Men Polyneikes lefde än; med ögat vändt
Mot systern och sin gamla moder, sade han:
»Med oss det, moder, är förbi. Dig ömkar jag
v. 1445. Och systern här, och brodren, hvilken föll för mig.
Fiende blef han, men han var mig ändock kär.
Nu, mor och syster, städjen mig till grafvens ro
I hemmets jord, försöken stilla stadens harm,
Att ej mig vägras denna sista ringa gärd
v. 1450. Af fosterjorden, fast mitt eget hus jag ödt.

Sist, kära moder, mina ögon med din hand
Slut samman — — — — — —
Och nu farväl! Re'n dödens mörker omger mig».
Så slöto de tillsammans sitt osälla lif.
v. 1455. Men när olyckans hela vidd vardt modren klar,
I smärtans råga ryckte hon ur kallnadt lik
Ett svärd till gräslig gärning; i sin hals hon dref
Dess skarpa ägg, och mellan sina kära hon
Nedfaller död, och sluter bägge så i famn.

Därmed hafva vi kommit öfver peripetien i tragedien. Det som återstår af densamma är mest klagosånger af de kvarlefvande öfver de döde.

* * *

Om vi vilja jämföra denna tragedi af Euripides med den aischyleiska tragedien öfver samma ämne, hvilken vi genomgingo förra gången, falla oss betydliga olikheter i ögonen. Jag syftar härmed icke på olikhet i framställningen af vissa punkter i själfva den mytiska berättelse, som ligger till grund för de bägge skådespelen, utan på olikhet i de tragiska händelsernas förknippning. Den dramatiska händelsen var hos Aischylos mycket enklare. Där fanns icke mer än ett tragiskt motiv, de bägge brödernas tvist, och icke heller andra tragiska offer än dessa bägge. Kring dem grupperade sig det öfriga. Grundplanen till det aischyleiska skådespelet är dragen i enkla, klara, öfverskådliga linier. Icke så hos Euripides. Hos honom finnes ett öfvermått af tragiskt stoff sammanträngdt så, att skådespelets grandiosa enhet äfventyras. Som den centrala punkten, kring hvilken tragedien Feniciskorna vänder sig, betraktas

med rätta brödernas tvist, genom hvilken de draga sin tragiska död öfver sig. Men Euripides har icke stannat vid detta, förmodligen emedan hans tragedi då skulle allt för mycket sammanfalla med den aischyleiska. Därtill kom att tragedien under Euripides' händer allt mer och mer fick smak för det rörande, och därför har Euripides velat skildra, huru brodertvisten och dess följder återverkade på den älskande modren. Det parti, som i denna tragedi rör Iokaste, lägger sig därför som ett nytt, tragiskt skikt ofvanpå den bärande grundstommen. Men därmed äro icke de tragiska aflagringarna slut. Ty liksom Iokaste drabbats så hårdt af sina söners död, att hon beröfvade sig själf lifvet, så resultera de tragiska händelserna ytterst och till sist i lidande för Oidipus, som jämte sorgen öfver förlusten af maka och söner, därtill dömes att pröfva på landsflyktens vedermöda. Dessa på hvarandra följande skikt af tragiskt lidande verka menligt på det intryck, skådespelet gör, därigenom att de afleda intresset det ena från det andra. Men det var genom ett sådant hopande af motiv, som Euripides sökte tillvinna tragedien nytt intresse, sedan myten redan blifvit till sina yppersta partier bearbetad, och då de kulttraditioner, som ännu hvilade öfver tragedien, icke tilläto den att bearbeta nya, utom den heroiska sagans gränser liggande ämnen. Men konstnärligt sedt är det en tillbakagång. Då stod den klara enkelheten hos Aischylos och ännu mer hos Sophokles vida högre. Vi skola här erinra om Sophokles'

Konung Oidipus. Där står Oidipus som den tragiska hufvudpersonen alltigenom i skådespelets midt, och intet tillåtes att skymma undan hans betydelsefulla roll. Iokastes död är där blott ett ytterligare motiv i den tragiska lott, som samlar sig öfver Oidipus' hufvud.

Ännu en anmärkning skulle jag vilja göra. Det är sannt att, efter det att först det tragiska intresset varit knutet vid de bägge tvistande bröderna, det sedermera öfverföres på Iokaste, för att till sist hamna hos Oidipus. Men alla dessa förskjutningar stanna dock inom denna af ödet åt lidanden korade släkt, och de kunna därför i viss mån föras tillbaka till en enhet. Det är i så fall en hel släkts tragedi, det här handlar om. Men vid sidan om dessa eller detta tragiska motiv finnes ett annat, fullkomligt fristående. Det är Kreon och hans son Menoikeus. Onekligen innehåller denna lilla episod äkta grekisk ödestragik. Men den innehåller för mycket för att *blott* vara en episod. Den innehåller stoff för en självständig tragedi. Endast så skulle den komma till sin fulla rätt, i stället för att här trängas med andra tragiska motiv om åskådarnes intresse. Men skaldens konstnärliga smak har firat en triumf därigenom, att det lyckats honom att låta de bägge tragiska motiven — Ares' vrede öfver drakens mord och Oidipus' förbannelse öfver sina söner — samverka, utan att korsa hvarandra: Menoikeus' självoffring räddar segern åt Tebe, men de åt döden vigde Oidipus-ättlingarne falla i striden.

VII.

Då vi redogjorde för Sophokles' tragedi, Konung Oidipus, lärde vi känna Oidipus, hans gemål Iokaste, hans bägge söner Eteokles och Polyneikes, samt hans döttrar Antigone och Ismene. På den punkt af sagan, dit vi nu kommit, återstår af dem alla endast Antigone och Ismene. Enligt Sophokles har Oidipus ändtligen som landsflyktig i Kolonos funnit ro efter alla lidanden; enligt Euripides ha vi visserligen icke varit vittnen till hans död, men då skalden låter Kreon drifva honom i landsflykt, säger Oidipus själf att det ställe, som skall gifva honom huld och skydd är Kolonos, — ett yttrande, som är liktydigt med hans försvinnande ur sagan. Iokaste har, enligt Sophokles, beröfvat sig själf lifvet, då hon upptäckte sig vara sin egen sons gemål; hos Euripides åter är det förtviflan öfver de bägge sönernas fall för hvarandra, som kommer henne att bära hand på sig själf. Både Aischylos och Euripides låta Oidipus' och Iokastes söner, Eteokles och Polyneikes, i tvekamp falla för hvarandra och Sophokles' *Antigone* förutsätter deras

växelmord. Den förbannelse, som följde Laïos' hus, har alltså väl fyllt sitt värf: där återstår af ätten endast de bägge döttrarne. Men den tragiska sagan är ännu icke slut.

Den forngrekiska religionen föreskref vissa pietetsplikter mot den döde, för den dödes egen skull. Då vi samla oss kring en bortgången, för att fylla sådana plikter, tro vi ingalunda att dessa plikters iakttagande återverka på den döde. Dessa plikter växa fram ur vår egen känsla mot den saknade, och då vi i kärlek till honom fylla dem, söka vi ur stundens allvar näring för vårt eget andliga lif. Men då greken visade en död hvad man plägar kalla den sista tjänsten, var han öfvertygad om att det var en verklig tjänst, han gjorde honom. Vi ha nämnt att den, hvilken begrafning nekades, honom blef det icke förunnadt att komma till ro i underjorden. Men den grekiska religionen var ännu icke så universell till sina tendenser, att den bjöd en lika kärlek till alla, liksom den icke heller var så förandligad, att den kunde skiljas från iakttagande af yttre former. Man erkände icke alltid religiösa plikter mot en fiende. Vi skola här blott erinra om hvad som ligger närmast till hands. I Euripides' Feniciskor kungör Kreon på Eteokles' uppdrag att Polyneikes' lik ej får jordas, emedan han dragit som fiende mot sitt eget fädernesland. I denna punkt af sagan funno tragöderna ytterligare motiv för tragisk diktning.

Alla de tre store tragöderna, Aischylos, Sophokles

och Euripides, hafva diktat tragedier, som sluta sig till berättelsen om brödratvisten och dess utgång. Men af dessa tragedier hafva vi endast en kvar, Sophokles' *Antigone,*[1] till hvilken vi härmed öfvergå.

Scenen i Antigone är densamma, som vi känna från flere föregående skådespel, som tagit sitt ämne ur Oidipus-sagan: det är en öppen plats framför konungaborgen i Tebe. Kreon har nyss kungjort att ingen finge begrafva Polyneikes, eftersom han burit vapen mot Tebe. Antigone har kallat sin syster Ismene ut ur konungaborgen:

Ismene, dyra syster, du som troget städs
Hvar plåga delar, känner du ett lidande,
Som spirat ur vår faders skuld, det icke Zeus
Oss drabba låtit, ättens sista telningar?
Det gifs ej smärta, gifs ej bitter olyckslott,
Ej smälek, ej vanheder, hvilken icke jag
I dina öden och i mina varsnat har.
Och hvilket påbud har ej fursten, som det sägs,
För hela folket senast låtit kunnigt bli?
Har re'n du hört det? Eller känner du ej till,
Att oväns ondska nalkas våra käraste?[2]

[1] Äfven Euripides' *De bönfallande* sluter sig till den tebanska sagan, för så vida som det där handlar om Tebanernas förbud att jorda de argiviske hjältar, som dragit med Polyneikes mot Tebe och fallit i striden — alltså ett med innehållet i Antigone analogt ämne. Men då denna tragedi går utanför den egentliga Oidipussagan, förbigås den här. — Namnet har tragedien efter koren, som utgöres af de fallne hjältarnes kvinnliga anförvanter, som hos Theseus bönfalla, att han måtte sätta dem i tillfälle att visa sina kära den sista tjänsten.

[2] Utdragen ur *Antigone* äro väsentligen gifna efter Brandts öfversättning. Jfr Företalet.

Ismene har ingenting hört. Antigone förtäljer henne därför, hvilket lidande det är, som senast kommit öfver dem:

v. 21. Vår ene broder Kreon skänker grafvens gärd,
Den andre hånligt grafvens ro förvägrar han.
Det säges att Eteokles han anförtrott
Åt jordens sköte, såsom öfligt är och rätt,
v. 25. Att han med ära vandrar ned till skuggors hem.
Men Polyneikes' ömkligt döda kropp ej får
— Så lärer stadens borgare det kungjorts re'n —
I grafven gömmas, ingen tår får ägnas den;
Ojordad, obegråten, skall han fåglar bli
v. 30. En ljuflig skatt, för deras glupska svalg en lust.
Den ädle Kreon säges sådant dig och mig
— Ja äfven mig — förkunna; hit han komma lär
Att dem, som intet däraf veta, yttermer
Kungöra det. I högsta måtto viktigt han
v. 35. Det budet pröfvar. Den som bryter däremot,
Af folket stenad, dö han skall en blodig död.
Sådant är budet: snart det yppas, om du ärft
Af ädla adel eller du vansläktats har.

Replikens slutord innebära en fråga till Ismene, huruvida hon vill vara Antigone behjälplig att, trots det af öfverheten utstadda förbudet, jorda Polyneikes. Ismenes blida väsen ryggar tillbaka därför. Med en erinran om de lidanden, som hemsökt deras släkt, vill hon intala Antigone att afstå från sin plan:

v. 61. Besinna att vi kvinnor föddes, kvinnokraft
Ej ägnad är att resa sig till strid mot män,
Att öfvermakten tvingar oss att detta bud
I lydnad följa och kanske mer bittra än.
v. 65. Jag därför beder till de underjordiske,

Att de mig tillgift skänka. Det blott tvånget är,
Som mig till lydnad böjer för min öfverhet.
Ej klokhet bjuder handling öfver kraftens mått.

För den kraftigare Antigone är denna undergifvenhet under makten ovärdig, när det gäller en plikt mot en kär anförvants lik:

Jag skall ej be dig. Okärt vore det numer,
Om du i handling ville sluta dig till mig.
Följ du ditt tycke! Honom skall jag jorda själf.
För skönt jag räknar att för sådan gärning dö.
Bredvid den käre, honom kär, jag hvila skall,
Se'n lagens bud i pliktens lydnad jag har kränkt.

Slutorden här angifva just arten af den konflikt, i hvilken Antigone befann sig, och som är tragediens utgångspunkt. Hon stod emellan plikten mot sin döde broder och den plikt, som förband henne till lydnad mot statens bud eller rättare: emellan plikten mot sin döde broder och den öfvermakt, som kunde hindra henne att fylla denna plikt. Hon valde plikten mot den döde, och Ismenes fortfarande försök att leda henne bort från hennes föresats äro vanmäktiga.

Efter denna scen mellan systrarna inträder koren, som i denna tragedi utgöres af tebanska rådsherrar. Den sång, den föredrager under sitt inträde på scenen, prisar Tebes lycka, sedan det slagit tillbaka de sju furstarnes hotande anfall. Efter korsångens slut inträder Kreon på scenen. Han vänder sig till koren med anhållan om dess verksamma understöd för häfdandet af förbudet mot Polyneikes' jordande. Medan ännu samtalet mellan

Kreon och koren pågår, kommer en af de väktare, som af den förre erhållit i uppdrag att vid liket självt öfvervaka att ej någon visade det den heder, som i utfärdad kungörelse förbjudits. Efter ordrika, men föga upplysande repliker, hvilka äro synnerligen karakteristiska för en man af denne väktares stånd, — ett stycke humor i Shakesperes anda — kommer han ändtligen till hvad han vill berätta:

v. 245. . . . . . Den döde blifvit jordad nyss
Af någon, som försvunnit, se'n den torra mull
Han strött därpå, samt fullbragt allt hvad öfligt är.

Väktaren tillägger att det synts alla ett under att sådant kunnat ske; väktarne hade i den första förskräckelsen beskyllt hvarandra för lagbrottet, men då alla voro villiga att genom järnbörd eller eldsprof eller edgång bevisa sin oskuld, enades man till sist om att genom lott utvälja en, som bar den för öfverbringaren själf helt säkert farliga underrättelsen fram till Kreon. Sedan koren hört berättelsen, säger den genom korföraren till Kreon:

v. 278. Min drott, för mig jag länge saken öfvervägt;
Jag räds, att gudars egen gärning här vi se.

Men nu visar sig härskaren, tyrannen hos Kreon. Hans vilja är icke blott rättens bud. Med hans vilja måste gudarnes öfverensstämma:

v. 280. Håll upp, förr'n vrede dina ord ha väckt, att ej
Du synes gammal väl till år, men ej till vett.
Du talar idel hädelse. Säg, skulle väl
Om denne döde gudamakter taga vård?
Kanske som nitisk dyrkare af dem han vardt
v. 285. Med grafvens heder hugnad — han som kom, med eld

Att deras pelarburna tempel, skatters mängd
Och land förhärja, plåna deras lagar ut?
Såg du väl nå'nsin gudar hedra nidingar?
Så är det ej. Men redan stadens borgare
Med missnöjdt sinne knota högt mot detta bud
Och skaka hemligt hufvudet. Sin nacke ej
De fogligt böja under mina stadgars ok.
Af dem — jag väl förstår det — hafva väktarne
Med guld bestuckits till att öfva detta dåd.
Ty aldrig har bland mänskor spirat upp ett bruk
Som guldets skadligt. Guldet härjar stad och land,
Och guldet drifver människor från hus och hem,
Och ädla sinnen genom guldets lockelser
Förledas, att de vända sig till snöda värf.
Guld lärde mänskan svekets alla gärningar,
Och guldet är gudlösa illdåds upphofsman.

Vänd till väktaren tillägger Kreon att, därest ej gärningsmannen uppdagas och ställes inför honom, skall döden ensam icke vara ett tillräckligt straff för dem, som genom beskicklighet själf öfvat eller genom försumlighet möjliggjort lagbrottet.

Vi ha redan förut i de bägge sophokleiska skådespel, för hvilkas innehåll vi redogjort, mött Kreons gestalt, och iakttagit, huru olika han var tecknad i dem bägge (se sid. 50): i Konung Oidipus som en måttfull grekisk vis — detta i motsats till den i känslan af sin kraft härsklystne Oidipus; i Oidipus i Kolonos åter som en på en gång listig och brutal tyrann — här i motsats dels till den af lidanden hårdt pröfvade, värnlöse Oidipus, dels till Atens vise konung Theseus. Kreon, sådan han är skildrad i Antigone och särskildt i den

replik, vi senast föredragit, påminner mera om skildringen i Oidipus i Kolonos än om skildringen i Konung Oidipus. Men ännu starkare erinrar oss denna sista replik om en annan karakter, vi förut lärt känna i ett af de sophokleiska skådespel, vi här genomgått, och det är Oidipus själf i Konung Oidipus. Liksom Kreon här misstänker att medborgare, som icke velat finna sig i hans påbud angående den döde Polyneikes, förmått väktarne till denna kränkning af hans makt, så misstänker Oidipus där, då Teiresias' ord förtörna honom, att det är Kreon, som af maktlystnad eggat den blinde siaren till sitt för Oidipus kränkande tal, och hos bägge, såväl Kreon som Oidipus, kommer den trygga känslan att vara i besittning af makten till likartadt, mot andra hänsynslöst uttryck. Huru förklara detta, att Kreon och Oidipus, som i samma skådespel, Konung Oidipus, tecknats så olika, i olika skådespel tecknats så lika? Det är uppenbarligen icke nog, att vi fästa oss vid den frihet att omgestalta hjältesagans karakterer, hvilken vi ofta förut påvisat vara den tragiske skalden medgifven. Vi måste påpeka ännu en omständighet. Den grekiska tragedien höjde sig icke alltigenom till individuell karakteristik. Den använde ofta typer, där det moderna skådespelet skildrar individer. Såväl Oidipus i Konung Oidipus som Kreon i Antigone är skildrad, icke som individ, utan som envåldshärskare; det är envåldshärskarens typ, sådan den fattats af en skald, som med själ och hjärta var

den atenska fristatens samhällsskick tillgifven — det är denna typ, som ligger till grund för Sophokles' skildring i ena fallet af Oidipus, i andra fallet af Kreon.

Efter scenen mellan Kreon och väktaren följer en korsång, som väl hör till det skönaste, någon skald diktat. Koren känner instinktmässigt att här äger en konflikt rum mellan gudars eviga lag och människors stadgar. Större än människomakt — sådan är sångens grundtanke — gifves på jorden intet; men där bakom ligger tanken att den dock måste böja sig för gudars lag, såvida den icke vill krossas af deras makt. Jag återgifver den här i Cavallins öfversättning i originalets versmått:[1]

Strof I. Världen af vilda krafter full
ingen större än mänskan har:
hon ej skyr att i vintrig storm
färdas öfver det gråa haf,
där rundt om henne sig tornar
den svällda våg i brus.
Och jorden, alla gudars mor, den
eviga, aldrig förtröttade, sliter hon
år ifrån år med de slingrande fåror, dem
hästbespända plogen ristar.

Motstr. I. Fåglarnes folk med sorglös håg
och de vilda djuren i mark,
hafvets simmande släkt också
snärjer han in och drager bort
i nätets virkade maskor
den mångförslagne man.

[1] Chr. Cavallin. Smärre skrifter i urval. (Stockholm 1891). Sid 63.

Med konst han ock betvingar vilda
klyftornas åbor på bergen och böjer
hästens långmaniga hals under oket och
tjurens aldrig nötta styrka.

Strof II. Och språket och tänkande snabbt som
vinden han lärt sig: han lärt
samhälliga seder och skydd beredt sig
mot frostig lufts kalla skott
och regnfull skys vilda skur: rådig i allt
hvad än må komma, aldrig står
han rådlös: mot döden blott
ingen undflykt finner han,
men har mot sjukdom än så svår
medel uttänkt.

Motstr. II. Konstfärdig och fyndig och slug ut-
öfver förväntan han än
god bana beträder och än den onda.
Är, då han fullgör landets lag
och gudars dyrt svurna rätt, hög i sin stat.
Men utan band den som fräckt
ger hos sig brottet rum,
sitte ej vid härd hos mig
och sämjes icke jag med den
sådant öfvar.

Jag känner icke någon härligare hymn öfver människokraften. Hvar gång jag återkommer till den, tränger sig alltid på mig den tanken, huru mycket härligare den dock skulle blifva, om en skald med Sophokles' snille i samma anda besjönge de segrar öfver naturen och de inblickar i själslifvet, människoanden i våra dagar vunnit utöfver hvad den på Sophokles' tid inom samma områden kunde berömma sig af. Hvarför har den icke inspirerat

en modern skald till fortdiktning i dess egen anda? Huru förefalla icke de bragder, som inspirerat Sophokles, som barnverk vid en jämförelse med hvad människoanden nu mäktar, då ångan för människan med förut oanad snabbhet icke blott öfver länder och haf, utan på milslånga vägar, som brutits genom förut ogenomträngliga och oöfverstigliga bergmassor, då elektriciteten sätter oss i stånd att på många tiotals mils afstånd tala med våra fränder som i vår egen kammare och då en döende kejsares sista suck knappt dött bort, förrän telegrafen förkunnat det öfver alla jordens länder! Har Sophokles kunnat säga att människan uttänkt medel »mot sjukdom än så svår», hvad skulle då icke en skald i Sophokles' anda kunna säga om de triumfer, läkarekonsten vunnit ända till den dag i dag är, och kan redan han prisa tankens segrar — hvilken hymn skulle då icke den moderne skalden kunna uppstämma däröfver? Men det förefaller, som vore det oss icke beskärdt att se poesien i de former, hvilka lifvet tagit i våra dagar. — En preussisk konung, som konsten gladde mer än makten, tjusades af denna och andra i Antigone förekommande korsånger, och på hans maning satte Mendelsohn till dem sin berömda musik. —

Efter slutet af denna korsång inträder på scenen den förre väktaren och med honom Antigone. Sedan väktarne nämligen, i lydnad för furstens bud, från Polyneikes' lik sopat bort den mull, under hvilken det förut blifvit jordadt, ertappa de Antigone med att ånyo, under förbannelser mot dem,

som gjort hennes gerning ogjord, strö mull öfver den döde och öfver honom förrätta det vederbörliga dryckesoffret. Väktaren gläder sig öfver att vara fri från de misstankar, Kreon förut hyst emot honom. På Kreons fråga, huru Antigone, då hon kände det bud, han låtit utgå, vågat öfverträda det, svarar den modiga och högsinnade jungfrun:

Det var ej Zeus, som gjorde kunnigt detta bud,
Ej Dike, som bland underjordens makter bor;
Ej slika lagar ställde de för mänskor fast.
Jag trodde icke dina bud så mäktiga,
Att gudars lag, oskrifven, men orubblig städs,
I dem du djärfdes öfverträda, dödlige.
Ty ej i dag först och i går, — af evighet
Den lefver, ingen känner, när den först vardt till.
Af fruktan för ett öfvermodigt mänskligt bud,
Ej straff jag ville draga på mig genom brott
Mot gudars lag. Jag visste dödlig mig, förr än
Ditt bud till död mig dömde. Blir en tidig död
Min lott, för vinning, tro mig, skall jag räkna det.
Ty den, hvars lif är idel lidande, som mitt,
Skall han en härlig vinning ej i döden se?
Därför mig ingen smärta gör att denna lott
Blir min. Men om jag såge stela stoftet af
Min moders son förutan griftens ro, då först
Jag skulle lida. Detta är ej lidande.

Denna ädla replik, ur hvilken koren, som vacklar emellan att taga parti för Kreon eller för Antigone, tycker sig finna att Antigone ärft sin faders oböjliga lynne, drifver Kreon till att ännu skarpare betona sin makt; att icke tillämpa lagens hela stränghet mot henne, trots det att hon var hans systers dotter och hans sons trolofvade, det skulle,

då hon så öppet trotsar honom, vara en förnedring. Antigone begär att få dö, men hon tillägger varnande att allt Kadmos' folk prisar i sina tankar hennes gärning, änskönt det af fruktan för tyrannen hindras att däråt gifva uttryck. Kreon söker visa att Antigone, genom den gärd, hon hemburit åt Polyneikes, kränkt Eteokles, som under sitt försvar för Tebe föll för Polyneikes' lans, och han motiverar det med att icke ens efter döden en fiendes, det vill här säga Eteokles' hat kan vändas i kärlek. Det är då Antigone svarar de berömda orden, med hvilka hon å sin sida motiverar att Polyneikes var henne icke mindre kär än Eteokles, änskönt han kom till Tebe som fiende:

v. 523. Mitt väsen är att kärlek gifva, icke hat.

Kreon misstänker att Ismene varit Antigone behjälplig vid den dödes jordande, och låter därför kalla henne ut ur konungaborgen. Hon som icke ägde *handlingens* mod, då det gällde att ställa sig vid Antigones sida, hon visar sig nu äga *lidandets* mod, och besvarar därför jakande Kreons fråga, om hon är medskyldig. Men Antigone afvisar henne stolt. Ismene beder:

v. 540. Men nu i din olyckas dag jag blygs ej att
I samma julle segla ut på nödens haf.

Antigone svarar:

Hvem handla djärfdes, Hades vet och de som bo
Därnere. Kärlek blott i ord är kärlek ej;

hvarpå Ismene ytterligare beder:

Håll mig ej, syster, för ovärdig till att dö
v. 545. Med dig och ägna döde brodern denna gärd.

Men Antigone är obeveklig:

Min död du ej skall dela; hvad din hand ej rört
Ej gör till ditt; jag ensam är dödsoffer nog.

Efter ytterligare repliker af samma innebörd, följer en härlig korsång öfver temat af de olyckor, som snart förödt Labdakos' hela ätt; efter korsången inträda på scenen Kreon och hans son, Haimon, Antigones trolofvade. Haimon synes resignerad, då Kreon säger honom att hans brud måste dö:

v. 637. Mig ingen kärlek binder så, att ej jag kan
Den offra, därest *värklig vishet* kräfver det.

Men Kreon märker icke det villkorliga i Haimons yttrande. I sin självsäkra trygghet håller han före, att hvad han bjuder och hvad han vill, det *är* verklig vishet; och i det han i Haimons ord inlägger ett erkännande däraf, får han i dem utgångspunkten för en utveckling af sina härskarteorier:

v. 640. Rätt så, min son! Den tanken bör i bröstet bo
Att allt tillbakasättas skall för fadrens råd.
Ty därför mannen beder att han måtte få
Hörsamma barn, som växa upp uti hans hus,
På det med ondt de måtte löna fienden,
v. 645. Men vännen hedra lika högt som fadren själf.
— — — — — — — — — —
v. 653. Så stöt med afsky jungfrun bort som fiende
Och låt i Hades henne söka sig en man.
v. 655. Ty då i hela staden hon den enda är,
Som uppenbart olydig jag befunnit har,
Så skall ej jag för staden stå som lögnare.
Nej dö hon skall! Se'n klage hon sin nöd för Zeus,
Blodsbandens gud. — — — — —
— — — — — — — — — —

v. 666. Ty den, som staden därtill satt, han lydas bör,
I smått och stort, i rätt och orätt lika väl.
v. 672. Ty af olyckor laglöshet den största är.

Af detta korta utdrag ur Kreons replik framgår, att hvad han menar med laglydnad är den ordning, som iakttager, icke de lagbud, som vuxit upp ur rättens breda grund, utan de stadgar, som sprungit fram ur en härskares vilja. Den blide Haimon reser sig icke i trots mot sin fader, men han manar honom att betänka, huruvida han ensam har rätten på sin sida:

v. 701. För mig i världen finnes intet, som, min Far,
Jag ställer lika med din sällhet. Finns för son
Väl bättre smycke än en fräjdad faders namn,
För fadren större heder väl än sonens fräjd?
v. 705. Låt därför ej den tanken råda städs hos dig,
Att hvad *du* sagt och intet annat, riktigt är.
Ty den som håller ensamt sig för vis, och sig
I tal och tanke yppare än andra tror —
Som idel tomhet ofta han afslöjad vardt.
v. 710. Det är ej skam att mannen, är han än så vis,
Än mycket lär och spänner bågen ej för högt.
När vinterns stormar fylla strömmarne, du ser,
Hur träd, som böjas, sina grenar rädda sig,
Men intill roten styfva stammar ryckas bort.

Haimon råder honom att låta sin vrede fara. Men Kreon finner sig förnärmad af att taga råd af en yngling. I en längre stichomythi beskyller Kreon Haimon för att upproriskt ställa sig på Antigones sida, under det att han själf häfdar sin furstemakts helgd, hvarpå Haimon svarar, att det är rättens talan han för, och att furstemaktens helgd

ej försvaras genom ett förtrampande af gudars lagar. Haimon yttrar tvetydigt att Antigones död skall blifva äfven en annans död. Kreon fattar detta som ett hot mot sig själf, under det att innebörden af Haimons ord var den, att han skulle följa sin älskade i döden. Detta förmodade hot retar Kreon till ännu större vrede, och scenen slutar med följande dom af Kreon öfver Antigone, en dom, hvilken han befaller tjänarne att utföra:

v. 773. För henne dit, där stigen är på mänskor tom,
Och dölj i hålkad klippgrift henne lefvande.

— — — — — — — — — —

v. 777. Med bön till Hades, hvilken är den ende hon
Bland gudar dyrkar, skall hon kanske rädda sig
Från döden —, eller finna att för ifrigt hon
v. 780. Åt Hades gudamakter har sin dyrkan skänkt.

Situationen i denna scen — Haimon, som för Antigones och den eviga rättens skull kommer i tvedräkt med fadren och beslutar sig för att i sin kärlek följa Antigone i döden — denna situation inspirerar koren till en sång öfver kärlekens allmakt, — kärlekens, som kufvar de odödlige gudar lika väl som jordbarnens kortlifvade släkte; nu är det kärleken, som tändt detta split mellan blodsförvanter, då Antigones ljufva blick slagit Haimon i kärlekens bojor. Efter denna sång införes på scenen Antigone af Kreons tjänare. I lyriska strofer skildrar hon sitt hårda öde:

v. 808. Min sista väg I sen mig vandra här.
Jag skådar solens ljus ack! re'n för sista gången.
Till Hades' dystra boning vägen bär;

I dödens natt den allt insöfver. Bröllopssången
Mitt öra ej skall smeka med sitt ljud;
Ty jag är dödens brud.

Efter ytterligare växelsånger mellan koren och Antigone inträder åter Kreon, som, för undvikande af vidare klagosånger, befaller att Antigone skall ofördröjligen föras bort och inneslutas i klipphvalfvet. Antigone har då följande replik:

v. 891. Du graf, som min brudkammar är, du boning, som
Åt mig till evigt fängsel hålkats ut, dit nu
Jag går till mina kära, hvilka tagits mot
Af skuggors drottning bland de hädangångnes tal, —
v. 895. Dit vandrar sist och därtill den eländaste
Bland alla jag, förr'n lifvet ännu fyllt sitt mått.
Men när jag kommer — fullvisst är mig detta hopp —
Af dig skall kär jag hälsas, fader, kär af dig,
Min hulda moder, och af dig, min dyre bror.
v. 900. Med egen hand som döda Eder tvådde jag
Och smyckade, och vinets offergärd jag gaf
Åt Edra grafvar; men när, Polyneikes, sist
Ditt stoft jag ville jorda, denna lön jag fick,
Änskönt jag fyllde endast helig plikt mot dig.
— — — — — — — — — —
v. 914. Men Kreon mig lagbryterska befann . . . .
— — — — — — — — — —
Så vandrar, lämnad utan vänner, lefvande
v. 920. Till dödens skumma boning jag, olyckliga.
Har någon gudamakters lag jag öfverträdt?
Till hvem bland gudar sända kan jag ögats bön,
Hvem kan om hjälp jag ropa an, när fromhets värf
Ha burit skörd i gudsförgätenhetens lön?

Antigone föres bort att lida det straff, Kreon åt henne bestämt, hvarefter ånyo följer en korsång. I den därpå följande scenen uppträder en för detta

skådespel ny person, hvilken dock redan är oss välbekant, siaren Teiresias. Han kommer här för att säga, att alla tecken båda olyckor öfver Tebe och att det är Kreon, som vållat dem, genom att låta den döde Polyneikes blifva fåglars och hundars rof:

För din skull endast kom vår stad i denna nöd.
Ty hvarje altar, hvarje helig offerhärd
Hos oss är full af foglars och af hundars spis,
Se'n döden famnat Oidipus' osälle son.
Allt sedan ej vår offerbön ta' gudarne
Emot, ej offerlårens flamma; intet ljud,
Som spår oss godt, en fogel låter klinga mer,
Se'n de förtärt af dödad man det feta blod.

Teiresias råder Kreon att icke längre stå fast vid sitt beslut att vägra begrafning åt Polyneikes' döda kropp. Men Kreon finner däri blott ett nytt bevis på att alla sammangaddat sig mot honom:

— — — — — såld alltre'n jag är
Af närmsta fränder, paktad bort som föga värd.
— — — — — — — — — — —
Nej vilja ock Zeus' örnar sig till spis hans lik
Bortrycka och det föra upp till gudens tron,
Jag skall ej ens af rädsla för så skändligt dåd
Tillåta dess begrafning; ty jag vet för väl
Att ingen dödlig mäktar skända gudarne.

Så förhärdar sig Kreon allt mer, ju uppenbarare gudarne råda honom att afstå från sitt själfviska och hatfulla stadgande. Liksom Oidipus i en analog scen i Konung Oidipus, så beskyller Kreon här Teiresias för att använda sin spådomskonst i egennyttiga syften. Och Kreons synd i detta hänseende är så mycket större, som vid hans sida icke

står någon, som frestar honom med att hos honom ingjuta misstro till siarkonsten, såsom Iokaste gjorde med Oidipus. Men genom sina beskyllningar mot Teiresias retar han dennes vrede, och i vrede uppenbarar denne på siarkonstens dunkla språk de straff, som skola komma öfver Kreon, därest han ej fogar sig efter gudarnes honom förkunnade vilja:

Så vare det dig tydligt sagdt, att många hvarf
v. 1065. Af solens vagn på himlens rännarban du ej
Upplefver, innan du af eget kött och blod
Ett lif i bot för andra lif betala får,
Därför att du från ljusets värld har störtat en
Till mörkrets, fräckt till grafvens cell ett lif förvist,
v. 1070. Och se'n, från underjordens makter utelyckt,
Här håller kvar, ojordad, oinvigd en död.
— — — — — — — — — — —
Och därför Hades' och de andre gudarnes
v. 1075. Erinyer gå med straff och smälek efter dig
På lur, att du i samma ofärd snärjas må,
Som dessa två. Så se nu till, om fal för guld
Jag detta talat. Närmsta framtid visar det
I mäns och kvinnors klagorop i ditt palats.
v. 1080. Af hat förbittrad häftigt skakas hvarje stad,
Där hundar, rofdjur eller vingad örn bestå
Ett sargadt lik begrafningsoffret, bringa fram
Till stadens härdar stanken, som oskärar dem.

Teiresias aflägsnar sig. Kreon är gripen af skräck. Då koren erinrar honom om att ännu aldrig Teiresias siat en lögn, erkänner han att så är; han börjar böja sig för gudarne:

v. 1096. Tungt är att vika; mindre tungt det är dock ej
Att under motstånd krossas af olyckors tyngd.

Trots den strid, det kostar honom, böjer han

sig för korens råd att släppa Antigone ut ur sitt fängsel och att reda en graf åt Polyneikes' lik. För att utföra dessa värf är det, som han skyndsamt, åtföljd af tjänare, aflägsnar sig från scenen. Men det skall visa sig att det är för sent, han böjt sig för gudarnes vilja.

I en korsång vänder sig koren till Dionysos med bön, att han måtte från staden afvända den pestartade sjukdom, som hotade att där utbryta. Efter korens sång inträder på scenen en budbärare. Vi känna denna roll från föregående skådespel. I Konung Oidipus förtäljde han om Iokastes självmord och huru Oidipus i vansinnig förtviflan rasat emot sig själf. I Feniciskorna berättade han om den olyckliga utgången af brödernas tvekamp och Iokastes självmord vid deras lik. Vi hafva alltså icke heller här att af honom vänta ett glädjens budskap. Här lyda hans ord, riktade till koren, så:

v. 1155. I män, som bon kring Kadmos' och Amfions borg,
Ej någon mänska, hvilken än dess ställning är,
Jag längre prisa eller längre ömka vill;
Ty slumpen höjer, slumpen störtar åter ned
I ständig växling lyckans och olyckans barn,
v. 1160. Och ingen spår en dödlig hans bestämda lott.
Mig syntes Kreon afundsvärd en gång, då han
Ifrån fiender räddat Kadmos' land och tog
I sina händer statens makt som härskare
Och gladdes åt en ädel krets af telningar.
v. 1161. Och nu är allt tillrygga. Men när glädjen all
Ur lifvet flyktat, då jag räknar mänskan för
Ett lik, som andas, icke mer för lefvande.[1]

[1] Slutet efter Cavallin, anf. a. sid. 24.

I växelrepliker med koren berättar budbäraren, att Haimon, Kreons son, burit hand på sig själf i förtviflan öfver fadrens mord på Antigone. Eurydike, Kreons gemål, uppfångar i palatset ett tal om husliga sorger, och hon framträder på scenen för att därom göra sig närmare underrättad. Budbäraren fortsätter sin berättelse:

Jag din gemål åtföljde som ledsagare
Till högtbelägna slätten, där Polyneikes' kropp,
Af hundar sargad skoningslöst, ännu låg kvar.
Se'n Pluton jämte väggudinnan Hekate
Vi bedt i nåd sin vrede stilla, tvådde vi
I heligt bad den döde, och kvarlefvorna
På bål af nyfälld ung oliv förbrände se'n.
Och då ett högrest kummel vi af hemmets jord
Uppkastat, jungfruns, Hades-brudens kammare,
Den hvälfda, stenbelagda, sist vi sökte upp.
Men re'n från fjärran hördes gälla jämmerrop
Från oinvigda brudgemaket, och man går
För härskarn Kreon skyndsamt att förkunna det.
Re'n denne nå af jämmerropen dunkla ljud
För hvarje steg alltmera. Han med tårkväfd röst
I klagan brister: »Ve, ve mig, olycklige!
Månn' rätt jag anar? Månn' bland vägar, som jag gått
En gång, den stig jag trampar nu, osällast är?
Min sons är rösten som mig når. Upp, tjänare,
Gån framåt fort! Till griften träden, trängen fram
Där stenen kan ur murens fogning tagas bort,
Till inre dörrn, och spanen, om den röst jag hör
Är Haimons, eller dårar kanske mig en gud.»
På vår bestörte herres bud utspanande,
Hur härmed var, i kumlets bakgrund funno vi
Antigone hängd i slöjans fina starka väf,
Som hon till snara nyttjat och kring halsen fäst,

Men Haimon, hennes midja hårdt omfamnande,
Sin brud begråta, hvilken re'n till Hades gått,
Och fadrens hårdhet och sin dystra bröllopsfest.
Vid denna syn med hemska klagoskri hans far
Till honom rusar, ropar under snyftningar:
»Hvad har du gjort, du arme? Hvad har kommit dig
I sinnet? Hvilken ofärd har förvillat dig?
Kom ut, mitt barn? På mina knän jag beder dig!»
Med vilda ögon stirrar Haimon på sin far,
Afsky hans anlet röjer, och till svar han blott
Drar svärdets dubbelklinga; fadren flyende
Sprang ut och undgick döden. Den olycklige,
Emot sig själf nu vredgad, tryckte, som han stod
Mot stålet böjd, det midt i sidan in; han än
Vid sans de matta armar slår kring jungfruns lik,
Och drager under rosslingar sin sista suck,
Och strör med purpurdroppar hennes bleka kind.
Själf död han hos den döda hvilar; arme man,
Som fått i Hades salar brudgemakets rätt,
Och lär oss mänskor att ett ovist tänkesätt
Är störst af ondt, som någon dödlig träffa kan.

Redan innan budbäraren hunnit till slutet af sin berättelse, har Eurydike aflägsnat sig. Under det koren och budbäraren i växelrepliker uttala sina farhågor för att Eurydike i sorg skulle kunna begå någon öfverilad gärning, hvaraf budbäraren föranledes att gå in i palatset, inbäres på scenen en bår med Haimons lik, vid hvars sida Kreon går. Kreon utbrister i bitter klagan öfver den förblindelse, som kommit honom att blifva en mördare inom sin egen släkt. Då kommer en tjänare ur palatset med budskap om nya sorger:

v. 1282. Din maka, sonens in i döden trogna mor,
Den arma, dödt af färska sår, som blöda än.

Efter nya utbrott af Kreon i den bittraste klagan, fortsätter tjänaren:

v. 1301. Hon sjönk för stålets skarpa udd vid husets härd
Och ögat brast för dödens natt; Megareus'[1], den först
Aflidne sonens, sköna lott hon klagade,
Och sedan Haimons; men med kvidan hon till sist
Dig, barnamördarn, onda öden önskade.

Därefter följa klagande växelsånger mellan koren och Kreon, och i den sång, under hvars afsjungande koren aflägsnar sig, säger den att visheten ensam är lyckans fasta grund och att brott emot gudars lag alltid får sitt straff, som, om också först sent, lär människorna vishet. Kreon har genom att icke i tid böja sig för gudars vilja orsakat sin sons, hans bruds och sist sin makas död. Hans släkt är förödd. Och den sista hälsning, han får från den, är förbannelser.

* * *

Som *tragisk* dikt faller *Antigone* egentligen utom Oidipus-sagan. Ty det är icke kungadottern Antigone, som är styckets tragiska hufvudperson, utan Kreon, alltså en person, som icke faller under Oidipus-släktens ärfda olyckslott. Antigone själf är visserligen i ett hänseende den bärande rollen i tragedien: det är hennes af systerplikten bestämda handlande, som låter till dess fasansfulla storhet

[1] Densamme, som i Euripides' Feniciskor bär namnet Menoikeus.

växa den tragiska skuld, till hvilken grunden är lagd genom förbudet mot Polyneikes' jordande. Men hon är icke själf en tragisk person i den mening, som skulle hon lida för någon skuld, som häftade vid henne. Hon hemsökes visserligen af lidande. Men högre än detta lidande skattar hon medvetandet att hafva fyllt pliktens bud. Endast genom att dö för sin plikt kunde hon rätt segra öfver den, som sökte hindra henne i hennes pliktuppfyllelse. Det är Kreon, som är den tragiska hufvudpersonen i detta skådespel. Han segrar visserligen öfver Antigone i den yttre kampen: hon måste låta sitt lif, han behåller sitt, — men endast för att gudarne skola därigenom dess mera klart ådagalägga, huru hårdt han blifvit straffad för sitt öfvermod att kränka deras eviga lag.

